

Akademi Mecmuası

193 - 194

OCAK-NİSAN 2020 / YIL 49 / 1-2

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 193-194
Yıl 49/1-2
Ocak-Nisan 2020

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu
Yazı işleri müdürü
İpek Dağlıoğlu
Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel

Dergi Tasarımı Kapak Tasarımı
Kubbealtı Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 40.- TL.
Kurumlar: 40.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914
Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709
Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

7	Sâmiha Ayverdi'den Ömer Fâruk Bağış'a Mektup
10	Bir Ken'an Rifâî Medhiyesinin Şerhi <i>Prof. Dr. Mehmet Demirci</i>
25	Mihalgâzi Türbesi <i>Prof. Dr. Ömer Fâruk Harman</i>
34	Güzel Türkçemiz ya da Türkçenin Gücü <i>Prof. Dr. Abdullah Uçman</i>
51	Gülüm <i>Bâki Bilgin</i>
52	Yûnus'un Dâveti <i>Özcan Ergiydiren</i>
55	Şeyhoğlu Satılmış <i>Dr. Kâmil Uğurlu</i>
64	Rahmetli Dr. Emin Işık Hoca'dan Hâtıra Sohbetler <i>Prof. Dr. Mustafa Tahralı</i>
96	San'atkâr Kalb Şehri <i>İbrahim Numan</i>
102	İmam Rabbânî'nin İzinde Hindistan Yollarında <i>Hicran Göze</i>
115	Açıkgöz "Halil Aga" <i>A.Yağmur Tunalı</i>
129	Millet-Devlet-Din <i>Prof. Dr. Kâzım Yetiş</i>
134	Gazel <i>Ahmet Önder Uçar</i>
135	Safiye Erol'un Dünyâsı <i>Dr. Neslihan Tırlı</i>
160	Okuduklarım, Duyduklarım, Gördüklerim <i>Kemal Y. Aren</i>

Değerli Kubbealtı dostları

Vakfımızın 50. yılını idrâk ettiğimiz 2020 yılının hayırlara vesîle olmasını dileyerek söze başlıyoruz.

Bu 50 yıl zarfında bu “kubbe”nin altından başta kurucuları-mız olmak üzere yerleri doldurulamayacak nice öz verili ve kıy-metli ilim, fikir ve kültür insanı geçti. Hakk’a yürüyenlere rahmet, hayatta olanlara âfiyet diliyoruz. Bizler de bu büyük mîrâsı ve on-ların aziz hâtırasını korumak ve onlara lâyük olmak için elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyoruz.

Bu yıl verimli ve dinleyicisi bol konferanslar ve tez sunum-ları düzenledik. Gelemeyenler için, kamera kayıtlarımızı biraz ge-cikmeli de olsa Youtube kanalımızdan yayınladık. Faal olarak kul-landığımız sosyal medya hesaplarımızla sizleri bütün faâliyetleri-mizden haberdâr etmeye çalıştık. Sizlerden gelen övgü dolu ge-ridönüşler de gayretimizi arttırdı.

Bu yıl Prof. Dr. Baha Tanman ile “Mîmar Sinan ve Klasik Os-manlı Mîmârîsi” dersleri yaptık. Teveccühün beklediğimiz de üstünde olduğu bu seminer dizilerini her sene hocamızla yaptığı-mız bir geziyle bitiriyoruz. Önümüzdeki dönemde de inşallah “İs-tanbul Tekkeleri” seminerlerini tekrarlayacağız. İlgilenenleri bek-liyoruz.

Bu arada yaz boyu devam edecek Osmanlı Türkçesi dersleri de umarız ki bir önceki dönemi kaçıranları sevindirecektir.

Yeni çıkan kitaplarımızı da kısaca hatırlamakta fayda var:

50. yılımızda bazı özel yayınlar yapıyoruz. Ahmet Yüksel Özemre'nin *Üsküdar'da Bir Attar Dükkânı* isimli vakfımıza bağışlamış olduğu kitabı birçok fotoğraf ve Mustafa Düzgünman'ın öğrencileri Alparslan Babaoğlu, Fuat Başar ve Sabri Mandıracı'nın orijinal ve imzâlı ebrûlarıyla numaralı olarak 1000 adet bastık. Aynı şekilde Sâmiha Ayverdi'nin *İbrâhim Efendi Konağı*, Beşir Ayvazoğlu'nun; *Boğaziçinde Târih*, Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın; *İstanbul Geceleri*, Sâmiha Uluant'ın açıklamaları ve yorumlarıyla ayrıca çokça resim ile özel kağıda, özel grafik tasarımıyla 1000'er adet numaralı olarak yalnız bir defaya mahsus olarak basıldı.

Yine 50. yılımızda mevcûdu kalmamış olan İlhan Ayverdi'nin kıymetli eseri üç ciltlik *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'ün 5. bas-kısı yapıldı. Uğur Derman'ın başkanlığında, Sâmiha Uluant'ın editörlüğünde, Şebnem Eryavuz, Gülnur Duran, Sabiha Göloğlu ve Orhan Sakin'in birlikte hazırladıkları; vakfımızın koleksiyonunda bulunan yazma eserlerin kataloğu İrvin Cemil Schick'in İngilizceye tercümesiyle yayımlanmak üzeredir. Sâmiha Ayverdi'nin ilim, fikir ve sanat adamları ile yazışmalarını içeren Mektuplar-10 ve *50. Yıl Kitabı* da bu yıla mahsus yayınlarımızdandır.

50. yılımıza özel düzenleyeceğimiz konser, toplantı, sergi ve diğer faâliyetlerden haberdâr olmak isterseniz sosyal medya hesaplarımızı tâkip edebilir, vakfımızı arayıp bilgilendirme ağı-mıza katılmak üzere iletişim bilgilerinizi bırakabilirsiniz.

Sağlıklı, güzel günlerde görüşmek üzere

Sâmiha Ayverdi'den Ömer Fâruk Bağış'a Mektup

21 Şubat 1968

Fâruk Bey Oğlum,

Derin ve duyucu bir muhâtap ile konuşmanın bir zevk olduğunu söyleyerek söze başlayayım. Başlayayım. Fakat, konuşmak kadar sükûtun da harften ve hafzdan kurtulmuş bir dili olduğunu çok iyi anlamış kimseye sözün hafif geleceği de bir hakîkattir. Ammâ biz ki beşeriyet ölçüleri içinde düşünüp yaşamak üzere ayarlanmış kimseleriz, onun için, bir nevî kesret hâli demek olan konuşmaktan müstağnî olamayacağımız da tabiidir.

Mesnevî-i Şerîf'in birinci cildinde Hz. Ömer ile Kayser-i Rûm'un elçisi arasında geçen bir muhâvere vardır. Elçi, Hz. Ömer'e rûhun bedene girmesinde ne gibi bir fayda olduğunu sorar. Hz. Ömer'den aldığı cevap şudur: "Eğer sözün faydası yoksa neden konuşuyorsun?"

Evet, yerine göre abes düşen kelâm, yerine göre ne büyük bir kudrete sâhiptir. Allah'ın yaratma arzusunu imkân sâhasına çıkaran da bir söz, bir: "Kûn!" emri değil midir?

Bence, her zaman basit, mürekkepten daha zordur. Bir ağacı, kökü ile, gövdesi ve dalı budağı ile görmek kolaydır. Fakat çekirdeğin içinde gizli olan o dalı budağı görmek, kuvveden fiile çıkmamış o sırdan haberdar olmak çok müşküldür. Onun için sükûtun bağrında saklı olan tafsîlât ve hakîkati sezip yakalamak da her kişinin kârı değildir vesselâm.

Yalnızlık hissi, dünyânın bin bir dağdağası içinde gene de kendini tek ve tenhâ hissediş, bir melankoli veya herhangi bir sinir zâfiyeti ile îzah olunamaz. Zîra bu, bir müteal duygu, kesrette oyalanamayışın tabîî bir tezâhürüdür.

(Yemek içmek uyumak ihtiyaçlarının tatmin edilmesinden sonra hayâtın çekilmez bir yük) olduğu kanaatine iştirak edemeyeceğim. Çünkü beşerî ve tabîî ihtiyaçlar, bizi gâyeye götürmek üzere, emâneten sâhip olduğumuz bedenimizin zarûrî talepleri-
dir. İş o talepleri gâye zannedip onlarda oyalanmamaktır.

Bu âlemde her ne varsa, cümlesi Allah'ın birliğine delâlet edicidir ve her bir isim, Hakk'ın zâtının bir başka sıfatla zuhûrundan ibârettir. İşte, keyfiyeti bu zâviyeden mütâlaa edecek olursak, muâmele ettiğimiz her nesnenin hakîkî mâhiyetini görmekle huzûra kavuşmuş oluruz. Ammâ bu sıfatların gerçek yüzlerini göremez de o isimleri birer hakikat zannedersek, onlardan her an vefâsızlık beklememiz tabîîdir. Muhiddîn-i Arabî Hz.: "Zâhir hislerimiz bir uykudur. İnsanların ekserîsi de bu dünya âleminde ilâhî hakikatlerden gaflette oldukları için uykuda sayılırlar. Bu takdîre göre dünya bir hayal, insanlar da cemian uyuyucudurlar; mevcûdat aynalarında görünen sûretlerin cümlesi hayal sûretleridir", der.

Eğer insan oğlu, bu dünyâyâ gelişinin sebebini idrak edecek olursa, yemek içmek vesâireyi bir gâye olarak değil, bir vazîfe olarak kabul eder. Zîra hakikat yolunda bizim yükümüzü çeken ve hizmet eden bu vücûda bizim de hizmet etmemiz zarûrî bir emir olur. İş, o vefâsız ve geçici merhalelerde ilişip kalmamaktır. Bu takdirde, nefsi yenmek, yâni cüz'ü külde fâni etmek savaşı (çilesi çekilen ilâhî bir ıstırap) demek olur.

Tasavvuf tâbirleri arasında kabz ve bast diye insan rûhunun iki ayrı hâleti beyan olunur.

Kabz, ferahta iken, herhangi bir sebeple için daralması; bast ise rûhun bir küşâyış ve haz âleminin havasına girmesidir ki her ikisi de dediğim gibi dış âlemin bir inikâsı netîcesidir. Buna karşı muâfiyet kazanmanın yolu ibnü'l- vakt olmaktan çıkıp, ebu'l-vakt olmaktır.

Fakat, vâsıl olması hiç de kolay olmayan bu zirveye, beşerî ağırlıkları atmadan tırmanmak mümkün değildir. Zîra, vaktin tasarrufundan kurtulup, zamâna tasarruf eder hâle gelmek için, insan oğlunun, kendi kendisi ile ve netîce îtibâriyle Allah'la barış hâline geçmesi lâzımdır. Bu da muhabbetsiz olamaz. Her müşkülü hal eden, her olmazı olduran Rabbânî şevk ve muhabbet. Yoksa, mahzarlardan yâni şundan bundan gelen muhâlif ve zıt halleri nasıl hoş karşılamak, onların varlıkları perdesi arkasındaki gerçek fâili teşhis etmek mümkün olur? Eğer insan, bu vahdet anlayışına kadem basar o birlik şuûrunun engin vûsati içine kendini kapıp koyuverirse, askıda olan ve düğümlü bulunan nice nice meseleler kendiliğinden çözülür gider.

Aziz yavrum, söz fazla uzadı. İnşallah nasip olur, yüzyüze konuşuruz. Çok selâm ve sevgiler.

Bizim kitapların bazılarında bende ya hiç yok ya birer adet mevcut. Yalnız, Son Menzil'den üç tâne kalmış. Birini sana ithaf ediyorum. Yusufçuk ise âriyettir. Okur, verirsin. Eğer istersen gene îade edilmek üzere, arzu ettiklerinden verebilirim. Tekrar selâm ve muvaffakiyet temennîleri aziz oğlum.■

Bir Ken'an Rifâî Medhiyesinin Şerhi

Prof. Dr. Mehmet Demirci

Günümüze âit *İlâhiyât-ı Ken'an* kitaplarının sonunda farklı kalemden çıkmış bir şiir yer alır. Kenan Rifâî¹ hazretlerinin çeşitli yönleri ele alınıp, ona medhiye olarak yazılmıştır. Kemal Edip Kürkçüoğlu'na² âit olan bu manzûme, Ahmet Hatiboğlu³ tarafından bestelenenmiş olup, son yıllarda zevkle dinlenmektedir. Bu şiiri beyit beyit açıklamak istiyorum.

1. Bir şâh-ı felek-mertebedir Hazret-i Ken'an,

Dünyâyı tutar velvele-i devlet-i Ken'an

¹ **Ken'an Rifâî** (1867-1950): Bir eğitimci ve mutasavvıf olan Kenan Rifâî Osmanlı'nın son döneminde Maârifin çeşitli kademelerinde öğretmen ve yönetici olarak hizmet verdi. Ayrıca tasavvuf ve irfan hayatımızda unutulmaz izler bıraktı. 1908-1925 arasında bir Rifâî tekkesi olan Ümmü Ken'an Dergâhı şeyhliğinde bulundu. Kitaplar yayımladı. İlâhî güfteleri yazıp besteledi.

² **Kemal Edip Kürkçüoğlu** (1902-1977): Urfa'nın eski bir âilesinden olup Abdülkâdir-i Geylânî soyundandır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Şark Dilleri Bölümü'nü bitirdi. Ayrıca bir taraftan câmi derslerine devam ederek dînî konularda kendini yetiştirdi. Özel hocalardan da faydalanıp Fransızca, Arapça ve Farsça öğrendi. İlk mektep muallimliğiyle başladığı mesleğini Üniversite hocalığına kadar taşıdı. Eğitimin yüksek kademelerinde bürokrat olarak çalıştı.

³ **Ahmet Hatiboğlu** (1933-2015): Burdur doğumlu olan Ahmet Hatiboğlu Hukuk Fakültesini bitirmişse de ömrünü mûsikîye vermiştir. Dînî ve din dışı formlarda pek çok bestesi bulunan Hatiboğlu, özellikle dînî mûsikîmize nâdîde eserler kazandırmıştır. O tasavvuf mûsikîsine olan ilgiyi canlandırmakla kalmadı, bu alanda yeni ve özgün besteler yaptı. Şerhini yapacağımız şiiri de Hicâzkâr makâmında hârikulâde bir ilâhî olarak bestelemiştir. Notası için bkz. *Ahmed Hatiboğlu Beste Külliyyâtı*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara, 2011, s. 106-107

Ken'an Rifâî Hazretleri mânevî mertebesi gökler kadar yüksek olan bir büyük mutasavvıftır. Onun mânevî makâmının (devletin, büyüklüğünün) velvelesi cihânı tutar.

İkinci mısırâdaki "velvele" kelimesi sözlüğe göre gürültü, patırtı demekse de burada olumlu bir anlam taşımaktadır. Şunu demek ister: Kenan Rifâî'nin mânevî makâmı ve saltanatı o kadar yüksektir ki; onun velvelesi yani sesi, mânevî etkisi dünyânın her tarafında duyulacak, hissedilecek kadar güçlüdür.

2. "Tallâhi lekad âserek'Allahu aleynâ"

Furkan'da tilâvet kılınan âyet-i Ken'ân.

Kur'an'daki "Allah'a yemin ederiz ki Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır" âyet-i kerîmesi Ken'an Rifâî için de bir işâret sayılır.

İlk mısra, Yûsuf sûresinin 91. âyetidir. Bağlamı şöyle: Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yûsuf, birçok mâcerâdan sonra Mısır'ın Mâliye Bakanı olur. Vukû bulan yedi yıllık bolluk günlerinde çokça erzak stoku yapar. Ardından gelen kıtlık senelerinde Mısır halkı sıkıntı çekmez. Civardan yardım talebi için gelenler de olur. Yûsuf'u kuyuya atan kardeşleri de hubûbat istemek üzere gelirler. Yûsuf onlara kendini tanıtır ve eski suçlarını hatırlatır. Kardeşleri derki: "Allah'a yemin ederiz ki Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır, hakîkaten biz hatâya düşmüşüz."⁴ Beytimizin ilk mısraî işte bu âyetin baş tarafıdır.

Kürkçüoğlu ikinci mısra'da, Kur'an-ı Kerim'deki bu âyetin anlam bakımından Kenan Rifâî için de geçerli olduğunu, onun da üstün bir yaratılışa sâhip bulunduğunu söyler.

⁴ Yûsuf, 12/91

**3.Bâlâsına “Hayy” ismi celî hatla yazılmış,
Hak burcuna merkûz ezelen, râyet-i Ken’ân.**

Onun endâmına sanki “Hayy” ismi celî hatla âşikâr bir şekilde yazılmış gibidir. Ken’ân Rifâî’nin sancağı Hak kalesi burcuna ezelde dikilmiştir.

“Hayy” Esmâ-i husnâdandır. Hay, diri olan, yaşayan, hakkında ölüm geçerli olmayan varlık demektir. Hay ismi veya hayat sıfatı, kendisiyle diğer ilâhî sıfatların mevcûdiyet ve sıhhat kazandığı temel bir kavram konumundadır. Peygamber Efendimizin şöyle bir duâsı vardır: “Allahım! Beni hak yoldan saptırmadan senin izzet ve yüceliğine sığınırım. Senden başka tanrı yoktur. Sen ölmeyen bir dirisin. Cinler ve insanlar ise ölümlüdür.”⁵

Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak diye bir ölçü vardır. İlâhî isimlerin insanlarda, beşer ölçüsünde yansıması, tezâhürü söz konusudur, meselâ Rahman isminin kişideki tezâhürü merhametli ve şefkatli olmaktır.

“Hayy” isminin kâmil insandaki yansıması onun canlı, hareketli, hayat dolu olması, aktif ve dinamik bir hizmet adamının tavrını takınması, irşad ve tebliğle çevresindekilerin mânen dirilmesine rehberlik yapması gibi anlamlar düşünülebilir.

Beytin bu ilk mısraına göre Kenan Rifâî böyle biridir. İcrââtına ve tesirlerine bakılırsa Kenan Rifâî’nin gerçekten idealist bir maârifçi olduğu gibi, kâmil bir mürşit olduğu görülür. “Yaşadığım kadar ya bir şey öğrenmeliyim, ya bir şey öğretmeliyim”⁶ düstûrunu benimsemiş aktif ve dinamik bir kimsedir.

⁵ Müslim, Zikir, 67

⁶ Sâmîha Ayverdi ve arkadaşları, *Ken’ân Rifâî ve Yirminci Asın Işığında Müslümanlık*, Kubbealtı neşriyatı, İstanbul, 2003, s. 125

İlk mısırâdaki “celî” açık, parlak demek; “celî hat”, hat sanatında sülûs veya tâlik yazının levhalarda, kitâbelerde kullanılan büyük ve kalın şekline denir.⁷ Yani anlatmaya çalışılan özelliklerin Kenan Rifâî’de apaçık bir şekilde mevcut olduğu ifâde edilir.

Beytimizin ikinci mısırânda, Kenan Rifâî’nin bu özelliklerini, üstünlüğünü bir mânevî sultanlık ve büyüklük kabul edersek, onun sancağı Hak kalesinin burcuna tâ ezelde dikilmiştir. Yâni Hak Taâlâ’nın ezeldeki ilm-i ilâhîsinde ve onun özelliğini böyle belirlemiştir.

**4. Mehdî dese az, mürşid-i kâmil dese nâkıs,
Târîfine sığmaz kalemin hâlet-i Ken’ân!**

Ken’an Rifâî’nin durumu kalemin târifine sığmaz; kalem ona Mehdî dese az gelir, kâmil mürşit dese eksik kalır.

Mehdî kavramı, âhir zamanda ortaya çıkıp insanları içinde bulundukları olumsuz durumlardan kurtaracak veya bozulmuş olan dîni düzelterek kurtarıcılar için kullanılan bir sözdür. Mehdî tasavvuru hemen hemen bütün dinlerde bulunmaktadır. Bir kurtarıcı beklemenin temelinde psikolojik, sosyolojik, dînî ve siyâsî etkenlerin bulunduğu görülür.

Mehdî kelimesi Kubbealtı Lugatı’nda şöyle açıklanır: “Şîîlerce, on birinci imam Hasan el-Askerî’nin oğlu olup babasının vefâtından sonra gizlendiğine ve kıyâmetten önce zulümle mücâdele etmek için tekrar ortaya çıkacağına inanılan on ikinci imam.”

Buradan hareketle, Mehdîlik hicrî 3. asırdan sonra sünîler arasında da görülmeye başlandı. Özellikle tasavvuf çevrelerinde farklı anlamlar yüklenerek daha çok revaç buldu.

⁷ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı*

İşte bu inanç doğrultusunda Kemal Edip Kürkçüoğlu, Kenan Rifâî hakkında şöyle demek ister: Onu târif etme konusunda kalem yetersiz kalır. Zira ona Mehdî dese az gelir, mürşid-i kâmil dese eksik kalır. Onun değeri daha yükseklerdedir.

5. Hayrû'l-halef-i emced-i sultân-ı Rifâî,

İtlâkı olur lâayık-ı kutbiyyet-i Ken'ân.

Ken'an Rifâî Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin yolunu devam ettiren hayırlı ve şerefli bir evlâdıdır, o kutupluğa lâayıktır.

Hayrû'l-halef, "Birinin maddî ve mânevî mîrâsına sâhip çıkan, onu devam ettiren kimse, hayırlı evlât" anlamına gelir. Buna göre ilk mîsrânın anlamı şudur: Ken'an Rifâî Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin yolunu devam ettiren hayırlı ve şerefli bir evlâdıdır. İkinci mîsrâ ise kısaca; o, yani Kenan Rifâî kutupluğa lâayık biridir, demek olur.

Tasavvuf terimi olarak kutup, mânevî mertebelerin en yükseğinde bulunan kimse; zâhir ve bâtın âlemlerinin mânevî idârecisi, âlemin kalbi, âlemde Hakk'ın halîfesi vaziyetindeki insân-ı kâmil demektir. Genellikle her devirde bir tâne olduğu kabul edilir.

6. Bilsin bunu burhân arayan yerde, semâda,

Münkirleri ilzâma yeter hüccet-i Ken'ân!

Yerde gökte [Hakk'ın varlığına-birliğine, Peygamber ve Kitap gönderdiğine] delil arayan şunu bilsin ki, inkârcıları susturmak için delil olarak Ken'an Rifâî yeter.

Münkir, İslâm dînindeki îman esaslarını inkâr eden, inanan, îmansız, inkârcı kimse demektir. Bunun karşıtı "mü'min" dir ve söz konusu esaslara inanan kimse anlamına gelir.

Yeryüzünde sürekli bir iman-küfür mücadelesi vardır. Bu,

çeşitli şekillerde; yazı ile, kitapla, sohbetle ve benzeri faâliyetlerle yapılır. Bu açıdan Kenan Rifâî'ye baktığımız zaman hâli, tavrı, ah-lâkı, öğretmenliği, tekke şeyhliği; özellikle sohbetleri⁸, yazdığı ve bestelediği ilâhîleri ile ortaya koymuş olduğu sonuçlar îtibâriyle; gönülleri yumuşatan, inancı takviye eden, inkârcıları etkileyen, en önemlisi de bütün bunları bir muhabbet ve aşk potasında tak-dim eden hâliyle o apaçık bir hüccet, bir delil durumundadır.

**7. Altında safâ tahtı, vefâ tâcî başında,
Bir saltanat-ı bâhiredir kudret-i Ken'ân!**

Altında safâ tahtı, başında vefâ tâcî olduğu halde Ken'an Rifâî'nin kudreti apaçık bir (mânevî) sultanlıktır.

O, arınmışlığı, süzülmüşlüğü, mânen tasfiye görmüşlüğü temsil eden bir taht üzerinde sayılır. Ayrıca kendisi her bakımdan vefâlıdır. Bu özelliği başta “ezel ahdine vefâ”sı olmak üzere, dün-ya hayâtında da insanlara olduğu kadar kullandığı eşyâya, meyve-sini yediği ceviz ağacına⁹ kadar uzanan çok geniş bir vefâ hâlesi, şeklinde tezâhür etmiştir.

**8. Bî-hadd ü tenâhî, kerem-i mahz-ı îlâhî,
A'yanda kemâhî görünür satvet-i Ken'ân.**

Allah'ın ona sınırsız ve sonsuz bir lütfu vardır. Ken'an Ri-fâî'nin üstün gücü [şu varlık âleminde de] meydanda olduğu gibi görünmektedir.

Gerçekten çıplak gözle bakılınca Kenan Rifâî'nin başarılı ve

⁸ Bkz. Ken'an Rifâî, *Sohbetler*, Kubbealtı Neşriyâtı, 4. Baskı, İstanbul, 2011 (729 sayfa)

⁹ Bkz. Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, s. 77; Mehmet Demirci, *Ken'an Rifâî Yazıları*, Cenân Vakfı Neşriyatı İstanbul, 2016, s. 77

verimli bir hayat çizgisine sâhip olduğu dikkati çeker. Filibe'de eşraftan birinin torunu olarak dünyâya geldi. O toprakların elimizden çıkacağı anlaşılınca âilesi İstanbul'a göçtü. Devrinin en gözde okulu olan Galatasaray Sultânîsi'nde okudu. Maârifte müdürlükten başlayarak üst düzey görevlere kadar yükseldi. Karizmatik bir kişiliğe, güzel bir sîmâyâ, zengin bir şiir ve mûsikî kabiliyetine sâhipti.

Ona lütfedilen mânevî zenginliği tasvîre gücümüz yetmez. Şu kadarını söyleyelim; muhabbetiyle yavrusunu sarıp sarmalayan derviş bir anneye sâhip olması, onun sevkiyle tasavufa intisab etmesi, Medîne-i Münevvere'de Hamza Rifâî'den el alıp irşat göreviyle vazîfelendirilmesi, İstanbul'da açtığı Ümm-i Ken'an Dergâhı'ndaki verimli sohbet ve irşatlarıyla temâyüz etmesi, Hakk'ın ona sunduğu ikramlar olarak zikredilebilir. Böylece Kemal Edip Bey'in ifâdesiyle onun "bir saltanat-ı bâhire" yani apaçık bir mânevî sultanlık seviyesini ihraz ettiği görülür.

9.Bin kerre yener Sâm'ı da bir abd-i zaîfî,

Te'yîd edecek olsa eğer kuvvet-i Ken'ân.

Eğer Ken'an Rifâî'nin mânevî gücü zayıf bir kula destek olsa, o kimse Sam'ı bile bin kere yener.

Sam, İran'ın millî destanı Şehnâme'de adı geçen çok güçlü, bir kahraman olup, maddî kuvvetin sembolüdür. Şâir burada Kenan Rifâî'nin eğitim ve irşat yoluyla, insanlar üzerindeki güçlü etkisini anlatmak ister. Onun irşat halkasına giren bir kimse, mânen yüksek bir kemal noktasına ulaşır. Öyle ki, mecâzen Sam adlı târihî kahramanı bile bin kere yenecek hâle gelebilir.

10.İsbât-ı kemâlâtına şâhid şu ki, bi'l-fevr

İhvânı muhabbetle bürür heybet-i Ken'ân

Ken'an Rifâî'nin kemâlâtının delîli şudur ki; onun heybet ve azameti, ihvânı birdenbire muhabbetle bürür.

Heybet “ insanda korku ve saygı duygusu uyandıran etkili görünüş, ululuk, azamet” demektir. Kenan Rifâî'nin karizmatik bir zat olduğunu söylemiştik. Mâhir İz (1895-1974) onun bu özelliğine dikkati çeker: “Abdülaziz Mecdî Efendi âlim, zekî, şâir, üstün dirâyet ve firâset sâhibiydi; gördüğünü tesir altında bırakırdı. İstitrâden belirtiyim ki, bu hal meşhur şeyh Ken'an Bey'de de vardı ve daha kuvvetli idi.”¹⁰

Tabîî bu durum dışarıdan bakan birinin gözlemidir. Bir de “dervişlik” devreye girince, onun müntesipleri üzerindeki etkisi daha bir derinlik kazanır ve onları “birdenbire muhabbetle bürür.”

11. Tefsîr-i hakîmânesidir sûre-i Nûr'un,

Aşk u nazar erbâbı için sîret-i Ken'ân.

Ken'an Rifâî'nin ahlâkı, seciyesi, karakteri; âşıklar ve Hak nûru ile bakan aşk ve fikir sâhipleri için Nur sûresinin hakîmâne bir tefsîri gibidir.

Nur sûresi, adını bu sûrenin 35. âyetinden alır. Âyetin biraz yorum katarak yapılan meâli şöyledir:

“Allah göklerin ve yerin nûrudur, aydınlatıcısıdır. O'nun nûru, içinde lamba bulunan bir kandilliğe benzer. Lamba cam fânus içerisindedir. O cam sanki parlak inciden bir yıldızdır. Doğuda ve batıda emsâli bulunmayan mübârek bir zeytin ağacının yağından ışık alır. Öyle mübârek bir ağaç ki nerdeyse ateş değmese de yağı ışık verir. O nûr üstüne nûrdur, ışığı pırıl pırıldır. Allah dilediği

¹⁰ Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul, 1975, s. 161

kimseyi nûruna yönlendirir. Allah bu örnekleri, insanlar için verir. Allah her şeyi bilir.”

Görüldüğü gibi âyet parlak sembollerle dolu, zengin mânâlı bir özelliğe sâhiptir. Nur sûresinin birçok yorum ve tefsirleri yapılmıştır. Bunlardan, tasavvufî bakımdan büyük değer taşıyanı Gazâlî'nin “*Mişkâtü'l-Envâr*” adlı küçük kitabıdır.

Bu âyeti Kenan Rifâî'de 16 beyitlik bir manzûme hâlinde şerh etmiştir. İlk üç beyit şöyledir:

*Semâvâtın hem arzın nûru Allah'tır, hemen Allah
Hudâ'dan gayrı var yoktur, bu varlık cümleten Allah
Bütün varlık hemen nûrdur, bütün zulmetse yokluktur
Hudâ birdir, O'dur mevcûd, O'dur var, gayrı var yoktur.
Sadır 'mişkât', 'zücâce' kalb, fuâd 'mısbâh', 'şecer' sırdır.
Fuâd kalbin, kalb sadrın, fûâdın aslı da “sır”dır¹¹*

Son beyitte görüldüğü gibi âyette geçen sembolik kelimelere şu mânâları vermiştir: Kandillik (mişkât) sadr (göğüs)tür, fânus (zücâce) kalb demektir; lâmba (mısbâh) fuad¹² (gönül) anlamına gelir; ağaç (şecer) sır demektir.

*

11. beytin ikinci mısraında yer alan “sîret”, bir kimsenin ah-lâkı, seciyesi, karakteri, dışa akseden davranışı demektir. Buna göre beytin anlamı hemen altında yazılan şekildedir.

¹¹ Ken'an Rifâî, İlâhiyât-ı Ken'an, haz. *Mustafa Tahrallı*, Cenân Vakfı neşriyatı, İstanbul, 2013, s. 171

¹² Kalb göğüs boşluğundaki kan pompalayan organdır, “yürek” demektir. “Fuad” ise kalbe âit olan Rabbânî bir latîfe olup sırların mahallidir, Türkçe'de “gönül” denir. Bkz. Kâmus tercümesi.

Yani Kenan Rifâî yüksek ahlâkı ve seciyesiyle, Nur âyetinde anlatılmak istenen hikmetli, zengin ve derin mânânın bir tefsîri gibidir. Ahlâk ve icrââtıyla o da etrâfını aydınlatmış bir lamba, parlak bir inci, emsâli bulunmayan bir mübârek insandır.

12. Pür-şevk ilâhîleri var, câna safâ-bahş!

Hepsinde ayândır nüket-i hikmet-i Ken'ân.

Ken'an Rifâî'nin câna safâ bahşeden, şevk dolu ilâhîleri vardır; bunların hepsinde onun hikmet nükteleri apaçık görülür.

Kenan Rifâî fitraten mûsikîye yatkın bir yapıya sâhipti. Pratik olarak ney dersleri aldı ve mûsikî nazariyâtı öğrendi. Mûsikî aşkı Medîne'de bir hayli yoğunlaşmış; burada na'tler, ilâhiler yazıp bestelemiş ve müstesnâ sesiyle okumuştur. Medîne'deyken zamânının çoğunu Ravza-i Mutahhara'da vecd içinde geçirmekte, şiirler yazmakta ve onları bestelemekteydi. Medîne'den döndükten sonra da bol bol şiir söylemiş, besteler yapmıştır. Ayrıca ilâhîleri bestekârlar tarafından da bestelenmiştir.

İlâhîleri ve çeşitli manzûmeleri, notalı ve notasız olarak *İlâhiyât-ı Ken'an*¹³ adlı kitaplarda toplanmıştır. Şiirlerde na't türü parçalar çoğunluktadır. Ayrıca tevhid, münâcat, medhiye, mersiye ve öğütler bulunur. Kavram olarak en çok aşk, aşk ehli ve onların ahvâli üzerinde durulur. İnsanın mâhiyeti ve değeri, edeb, dervişlik, bu konularda öğütler, mârifet, ehl-i beyt sevgisi, âyet tefsirleri de öne çıkan konular arasındadır.

Bütûn bu şiirlerde tasavvufî görüş hâkimdir. Tevhid, vahdet-i vücud, aşk-ı ilâhî, Hakikat-i Muhammediyye, insân-ı kâmil, teslîmi-

¹³ *İlâhiyât-ı Ken'an (Notalı)*, haz. Yusuf Ömürlü-Dinçer Dalkılıç, s. 192, İstanbul 1988; Notasız şekli, Ken'an Rifâî, *İlâhiyât-ı Ken'an*, yayına hazırlayan Mustafa Tahralı, Cenân Vakfı neşriyatı.

yet, ilim, irfan bu şiirlerdeki başta gelen temalardandır.¹⁴

13. Vâdî-i tahayyürde koyar tâîr-i aklı,

Eb'âd-ı berendâz-ı ufuk rü'yet-i Ken'ân.

Ken'an Rifâî'nin ufuk boyutlarını bir tarafa kaldırıp atan görüşü, akıl kuşunu hayret vâdîsinde hayretler içinde bırakır.

Şunu demek ister: Kenan Rifâî'nin akli aşan görüşleri vardır. Onları kavrama konusunda akıl şaşır kalır, buna gücü yetmez. Mutasavvıflar bütünüyle akla muhâlif olmaktan çok, akli yegâne bilgi vâsıtası olarak kabul etme düşüncesine karşıdırlar. Akıl ve aklın mahsûlü olan ilim ancak kendi hudutları içinde kaldığı zaman, sâhasına giren konularda fevkalâde faydalıdır. Bu sınırları aştığı vakit iş göremez. Akli düşünce mâhiyeti îcâbı şüphedir. Ama şüpheyi tahammülü olmayan konularda ne yapacağız?

Tasavvuf erbâbı hakîkate erme konusunda aşkın akıldan üstün olduğunu kabul eder. Kenan Rifâî de böyle düşünür. Akıldan maksadın bilmek, düşünmek, öğrenmek ve bulmak olduğunu; bilerek, düşünerek, görerek ibâdet etmenin, görmeyerek, bilmeyerek düşünmeyerek yapılan ibâdetten sonsuz derecede farklı olduğunu belirtir.¹⁵ "İnsanlık demek akıl demektir. Fakat yemek ve içmek, giymek ve yürümeye eren maaş akli değil."¹⁶ O'na göre akılla îzah olunamayacak şeyler var: Meselâ dört duvarı olan Kâbe'nin etrâfında dönme, Safâ-Merve arasında koşma, şeytan taşlama gibi.¹⁷ Bu hareketlerin şekli bir anlam taşımaz.

¹⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Demirci, *Ken'an Rifâî Yazıları*; Yüce Gümüş, *Ken'an (Rifâî) Büyükaksoy, Musiki Yönü ve Eserleri*, Zahir Yayınları, 2013

¹⁵ *Sohbetler*, s. 574

¹⁶ Age, s. 410

¹⁷ Age, s. 172

(Ama iç mânâları derindir. M.D.) Akıl ancak aşk nûruyla ilâhî cemâli görebilir. Gerçi maaş aklında da bu nur var, fakat bütünü görmeye gücü yetmez.¹⁸ Kur'an-ı Kerîm'in zâhir mânâsı gibi bâtın mânâsı var ki, aklın üstündedir.¹⁹

Gündelik hayâtı ve sohbetlerinin büyük çoğunluğu göz önünde bulundurulursa, Kenan Rifâî'nin aklı gereksiz veya küçük gördüğü söylenemez. Ama rûhî-mânevî hayâtı, hakîkatin inceliklerini anlatan sohbetleri, özellikle ilâhîlerinin çoğunluğuna bakılırsa; onun aklı aşan, akılla îzâhı yapılamayacak bir alana kapı açtığı muhakkaktır. İşte açıklamaya çalıştığımız beyit buna değinir. Bu bahsi öğrencilerinden Safiye Erol'un (1902-1964) açıklamasıyla noktalayalım:

“Gerçek âşıkların ne yapıp ne ettikleri meçhuldür. Kendi varlık atölyelerinde ne gibi denemelerde bulunuyorlar, kendi kendilerini arada mı kaynatıyorlar, istihsal edilen şeyler var mıdır, ne zaman, ne şekilde ortaya çıkabilir, bütün bunlar tahmîne gelircinsten değildir.”²⁰

14. Gelseydi Resûlû's-sakaleyn üstüne sâni,

Bir anda olurduk giderek ümmet-i Ken'ân.

İnsanların ve cinlerin Resûlû olan Peygamber Efendimiz'den sonra bir ikincisi gelecek olsaydı, bir anda gidip Ken'an Rifâî'nin ümmeti olurduk.

Bilindiği gibi Hz. Muhammed (as) son peygamberdir. Fakat farz-ı muhal, ondan sonra bir peygamber gelmesi söz konusu olsaydı; biz de ilmi, fazîleti ve ahlâkının güzelliği dolayısıyla Kenan

¹⁸ Age, s. 287

¹⁹ Age, s. 545

²⁰ Ken'an Rifâî ve Yirminci Asır..., s.319

Rifâî'nin ümmeti olurduk.

15. Kalmıştır erenlerden el almak yolu ancak,

Âşıklar için vâcibedir bâat-i Ken'ân!

Fakat şimdi sâdece erenlerden el alma yolu kalmıştır. O halde âşıklar için yapılması gereken şey Ken'an Rifâî'ye bâat etmektir.

Artık yeni bir peygamber gelmeyecektir. Fakat onun mânevî vârisleri vardır ki, şimdi onlara intisap etme, onlardan el alma imkânı mevcuttur. O halde Hak âşıkları için yapılması gereken şey gidip Kenan Rifâî'ye bâat etmektir.

16. Düşsem dara imdâd u niyâz eylerim ondan,

Derhal ulaşır nusret-i bî-minnet-i Ken'ân.

Ben dara düşsem ondan yardım ister, ricâda bulunurum ve Hz. Kenân'ın yardım ve lutfu bana derhal ulaşır.

Büyük halk kütleleri, özellikle tasavvuf çevrelerinde Resûlullah'ın, tarikat pirlerinin, evliyâullahın yüzü suyu hürmetine Cenâb-ı Hak'tan yardım talep etme âdeti yaygındır. Konunun şer'î boyutu ise şöyle özetlenebilir:

“İstimdâd”, tasavvufta “peygamber ve velîlere sığınıp herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için onlardan yardım dilemek” mânasında kullanılmıştır. Genel tercih kişinin doğrudan Allah'tan yardım istemesi, tehlikeli ve sıkıntılı zamanlarda sadece O'na sığınması şeklindedir

Ancak iyi niyete dayanan böyle bir davranışı gizli şirk saymak tevhid inancını benimseyen bir müslüman hakkında verilecek yanlış bir hükümdür.

İstimdâda benzeyen bir kavram da “tevessül” olup, bir

müslümanın Hz. Peygamber'i yahut velîleri vesîle yaparak Allah'a yakın olmaya çalışması demektir.

Hayatta olan velîler ve sâlih müminlerin zâtıyla tevessülü câiz görenler, bunun Kur'an'da Allah'a yaklaştıran vesîleler aramayı emreden âyetin (el-Mâide 5/35) alanına dolaylı biçimde girdiğini söylemiştir. Bunu câiz görmeyenler de vardır. Ancak hayatta iken ve ölümlerinden sonra Hz. Peygamber'in, velîlerin ve sâlih kulların zâtıyla tevessülde bulunmayı şirk saymak doğru değildir.²¹

17.Rü'yâda el öptürdü kirâren bana Hazret

Hakkımda zuhûr etti demek himmet-i Ken'ân

Rüyâda o hazret bana birkaç kere el öptürdü. Demek ki benim hakkımda Ken'an Rifâî'nin himmeti zuhur etti.

Burada bize "ne mutlu" demek düşer.

18.Olmazken ölüm perdesi hâil ara yerde,

Vardır yine gönlümde benim hasret-i Ken'ân.

Ölüm perdesi arada bir engel teşkil etmezse de benim gönlümde yine Ken'an Rifâî hasreti vardır.

Kenan Rifâî 1950'de cemâle kavuştu. Bu şiirin yazıldığı târih 1957. Yani daha öncesini bilmiyoruz ama o sırada yüz yüze görüşmeleri mümkün değil. Ne ki büyük ruhların görüşmeleri için ölüm perdesi engel teşkil etmez. Zâten Kemal Edip Bey rüyâsında bu nasîbe birkaç defa ermiştir. Ama baş gözüyle görmek bir başka güzeldir. İşte bunu gönlünde bir hasret olarak taşımaktadır.

²¹ Konunun ayrıntısı için bkz. Yunus Şevki Yavuz, "İstimdad", *DİA*, c. 23, "Teveessül", *DİA*, c. 41

**19. Her lâhza Kemâl et onu Kur'ân ile tizkâr,
Bildinse nedir lâzime-i hürmet-i Ken'ân**

Ken'an Rifâî'ye hürmet vecîbesinin ne olduğunu bildinse **Kemal**, onu her an Kur'an ile anmalısın.

Ey Kemal! Kenan Rifâî'nin hürmet edilmesi gereken bir zat olduğunu biliyorsun. O halde her an onu Kur'an'la, yani aziz rûhu için Kur'an-ı Kerim okuyarak anmalı, hatırlamalısın.

Övenin, övülenin ve bu manzûmeyi besteleyen her üçünün de ruhları şâd olsun. 🕌

Mihalgāzi Türbesi

Prof. Dr. Ömer Fâruk Harman

Muhterem Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Aziz Hâtırasına

Ekrem Hakkı Ayverdi, hayâtı boyunca birçok önemli binânın restorasyonunu gerçekleştirmiş fakat asıl önemli çalışmalarını Türk mîmarlık târihi alanında yapmıştır. Avrupa'da Osmanlı Eserleri başlığı altında Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk gibi ülkelerdeki Osmanlı eserlerini ele almış, daha sonra da Osmanlı Mîmârîsinin ilk devirlerinden başlayarak ve Anadolu'yu tarayarak Osmanlı Mîmârîsini târihleriyle ve fotoğraflarıyla insanımıza tanıtmıştır. Daha önce İslâm sanatı içinde mütâlâa edilen ve varlığı bu yüzyılın başında kısmen olsun kabul edilmeye başlanan Türk sanatının bilhassa Osmanlı devri Türk Mîmârîsinin bir meçhul olmaktan çıkmasında Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserlerinin payı büyüktür¹.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ilim dünyâsına katkıları ve Osmanlı Târihi ve Mîmârîsine dâir eserleri son derece önemli ve geçmişimizi öğrenme ve değerini bilme yönünden mutlaka okunması gereken vazgeçilmez bir kaynaktır. Onun özellikle Osmanlı Mîmârîsine dâir eserleri içinde Ertuğrul, Osman, Orhan Gâziler, Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bâyezid 630-805 (1230-1402) dönemini

¹ İ. Aydın Yüksel, "Ayverdi, Ekrem Hakkı", DİA (Diyânet İslam Ansiklopedisi), İstanbul 1991, IV, 295.

kapsayan ilk cildi benim için ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü bu cilt içinde yer alan “Harmankaya ve Harman Kaya’da Gâzi Köse Miha! Kabri” başlıklı bölüm², kendi köyüm olan Harmanköy’ü ve bu köyde medfun bulunan Gâzi Köse Miha!’i anlatmaktadır. Sayın Ayverdi’nin, bu eserinde Miha! Gâzi’nin hayâtı ve âilesiyle ilgili verdiği bilgiler ile bu konuda Mahmut Râgıb Gâzimiha!’in verdiği bâzı bilgileri tashîhi oldukça önemlidir.

Özellikle de Miha! Gâzi’nin Harmanköy’de bulunan kabri- nin 1960’lı yıllardaki hâline dâir fotoğraflar sebebiyle dile getirdi- ği şu hissiyat ve temennî asla unutulmamalıdır: “İki kırık sütunun söve teşkil ettiğ! kapıdan girince ilk kabir Koca Gâzi’nindir. Son za- manlarda çimento ile sıvanmış, bir lahid hâline konmuştur. İkinci lahdin kime âit olduğı malum değildir ve lahidlerde kitâbe yok- tur.

Bereket ki millî hâfıza bu yâdigârları unutmuyor. Amma sâ- dece bilinmekle kalıyor, yoksa mezar ona lâıık olmaktan çok uzak bir kabirdir. Ona gösterilen alâkanın delîli olarak güzel bir şey ya- pılmalıydı³.”

Merhum Ayverdi’nin bu tahassür ve temennîlerine katıl- mamak mümkün değildir. Çok şükür ki devletimiz ve milletimizin himmet ve gayretiyle Gâzi Miha!’in kabri bugün yapılmış bir vazi- yette ziyârete açıktır.

Kurucuları arasında bulunduğı Kubbealtı Akademisi Kültür

² Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gâziler Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402), İstanbul 1966, I, 150-153.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gâziler Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402), I, 152.

ve Sanat Vakfı'nın ve Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın 50. yılı münâsebetiyle, Sayın Ekrem Hakkı Ayverdi'ye olan şükran duygularımı ifâde etmek ve tekrar anılmasına vesîle olması arzûsuyla bu satırları kaleme aldım. Mekânı cennet olsun.

Osmanlı târihinde Osman Gâzi'nin silâh arkadaşı ve vefâkâr dostu olarak gördüğümüz Köse Mihal ya da Abdullah Mihal Gâzi, başlangıçta Bizans İmparatorluğu'nun hudut kale beylerinden olup Bilecik vilâyetinin doğusunda ve günümüzde İnhisar ilçesine bağlı bulunan Harmankaya (Hadrianoi) ve havâlisinin tekfurluğunu yapan ve asıl adı Mikhael Kosses olan bir Bizans soylusu idi.

Osmanlı târihçilerine göre Eskişehir Türk beyiyle Osman Gâzi arasındaki bir çarpışmada karşı tarafta bulunan Mihal Bey esir düşmüş, Osman Bey Mikhael Kosses'in yiğitliğine karşılık kendisini serbest bırakmıştır. Köse Mihal çok geçmeden Osman Gâzi'yle iyi dost ve silâh arkadaşı oldu. Hıristiyan derebeylerinin, bir düğün vesîlesiyle Osman Bey'e suikast hazırlığı yaptığını öğrenen Köse Mihal, Osman Bey'i zamânında uyararak önlem almasını ve kurtulmasını sağlamış, böylelikle Yarhisar'la Bilecik'in zaptına da vesîle olmuştur.

Mihal Bey, Osman Gâzi ile dostâne ilişkisi sebebiyle 1313' de Müslüman olmuş, bunun üzerine Osman Bey'in teklîfiyle Abdullah adını almış, böylelikle adı Abdullah Mihal Gâzi olmuştur. Bundan sonra dâima Osman Gâzi ile birlikte hareket eden Mihal Bey, Sakarya Vâdisi'nde Göynük ve Mudurnu ile diğer bâzı kaleleri fethederek büyük kahramanlıklar gösterdi. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllardaki ilerleme ve gelişiminde büyük katkıları olan Köse Mihal Bey ayrıca Orhan Gâzi ile Bursa'nın fethinde de bulundu. Osman Bey'in bütün savaşlarına katıldığı ve Sakarya havzasında yapılan akınlarda da Osmanlı ordusuna rehberlikte bulunduğu

belirtilir. Ayrıca yine onun Bursa'nın fethinde yer aldığı, fetih öncesinde Bizans tekfurı ile Orhan Bey arasındaki müzâkereleri yürüttüğü ifade edilir.

Kuruluş döneminde Osmanlı'ya büyük katkıları olan Abdullah Mihal Gâzi, gerek kendisi, gerek oğul ve torunları Osmanlı fetihlerinde önemli başarılar göstermişlerdir. Osmanlı fetihlerinde büyük rolü olan Akıncı teşkilâtının kurucusu da olan Abdullah Mihal Gâzi, Orhan Gâzi zamanında Bursa'nın fethine de katıldıktan sonra 1328 de vefat etmiştir. Türbesi Harmanköy'de bulunmaktadır. Ona atfedilen mezarın Bilecik'te Söğüt'e bağlı Gâzimihal nâhiyesindeki Harman köyünde olduğu ifâdesi⁴ doğru değildir. Evet türbe Harmanköy'dedir ancak bu köy, İnhisar ilçesine bağlıdır. Bilecik'e bağlı Gâzimihal nâhiyesi olmadığı gibi, Mihalgâzi de, Eskişehir'e bağlı bir ilçenin adıdır.

Mihalgâzi 1327 yılında, Yenişehir'de vefat ettikten sonra, Bilecik'in İnhisar ilçesine bağlı Harmanköy'deki türbesine defnedildi.

Abdullah Mihalgâzi'nin yurdu olan Harmanköy'de her yıl, eylül ayının ilk pazar günü, devlet büyüklerinin, akademisyenlerin, târihçilerin ve pek çok misâfirin katılımıyla Abdullah Mihalgâzi'yi anma törenleri tertip edilerek, konuşmalar yapılır. Mihalgâzi'nin Harmanköy'de bulunan türbesi ziyâret edilerek duâlar okunur. Gelen konuklara ve yöre halkına, geleneksel şifâlı pilâv ikram edilir.⁵

Köse Mihal'in soyundan gelenler, daha sonra Rumeli'nin fethiyle birlikte Avrupa kıtasına geçerek akıncı beyi olarak görev

⁴ Fahâmeddin Başar, "Mihaloğulları", DİA, İstanbul 2005, XXX, 24.

⁵ <http://www.bilecik.gov.tr/abdullah-mihalgazi-turbesi>

yaptılar. Köse Mihal'in Aziz Paşa, Balta Bey ve Gâzi Ali Bey adlarında üç oğlunun bulunduğu ve bunların Rumeli'de sınır boylarında faaliyet gösterdikleri kabul edilmektedir. Ancak hem onların hem de oğulları olarak gösterilenlerin faaliyetleri hakkında kaynaklardaki bilgiler oldukça karışıktır⁶.

XII. asrın sonunda başlayan akınlarda ve XIV. asır başındaki fetih hareketlerine rehberlik eden Koca Gâzi Köse Mihal'in tekfuru bulunduğu Harmankaya, Osmanlı Devletinin beşiği olan Söğüt ilçesine bağlı iken, 1990 yılından itibaren⁷, ilçe olan İnhisar'a bağlı Harman köydür.

Hem Koca Gâzi Köse Mihal'in şahsı hem de medfun bulunduğu Harmanköy'deki türbesi hakkında çok kıymetli bilgiler veren ve türbesinin, 1960'lı yıllardaki hâlini fotoğraf olarak büyük ve önemli eserine koyan merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin verdiği bilgilere göre Köse Mihal, Osman Gâzi ile temas ettiği zaman, ırk olarak Türk fakat Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensuptu. Gölpazarı'nda bir zâviye ile hamam yaptırdığı anlaşılan Köse Mihal'in türbesi 1885'te II. Abdülhamid tarafından yeniden inşâ ettirilmiş⁸. Buna dâir vesîka aşağıdadır: Bolu Mutasarrıfı İsmâil Kemal Bey, Mâbeyn-i Hümâyûn'a çektiği 13 Mart 1302 (1885) târîhli telgrafta şöyle diyor:

⁶ Fahâmettin Başar, "Mihaloğulları", Diyânet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2005, XXX, 24-25.

⁷ 20 Mayıs 1990 gün ve 20523 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3644 sayılı kânunla ilçe olmuştur.

⁸ Fahâmeddin Başar, a.g.m, s, DİA XXX, 24

Y.PRK.UM.00007.00047.001

“Kurenây-ı Sâni-i Hazret-i Şehriyâri Âtufetlu Hacı Ali Bey Efendi Hazretlerine,

Şimdiye kadar livâ’nın devr edemediğim Göynük kazâsı ile mülhakâtını bu kere dolaşarak hukuk ve âsâyış-i tâmmе-i Şâhâne-yi temin ve vâridât-ı hazîne i devleti tezyid edecek tedâbîr-i mülkiye ve mâliye icrâ edilerek veliyyü’n-nî’meti bî minnetimiz Efendimiz için bu havâli halkının dahi da’vât-ı hayriyye-i umûmiyyesi isticlab kılınmıştır. Şehzâde Süleyman Paşa merhûmun Göynük’teki vakfı meydana çıkarılarak yıkılmış olan câmi-i şerîfinin minâresi müceddeden inşâ ve sâir noksan yerleri itmam ettirilmeye başlandı.

Vakfın ma’mûriyet-i atiyesi temin ettirildi ise de Mihal gâzi nâhiyesinde medfun ziyâret olunan Mihal Gâzi’nin kabri altı yedi yüz hanelik bir Ermeni karyesinin ittisâlinde olup tabiatın yetiştirdiği birkaç çam ağacından mâadâ her nevi tezyînattan vâreste olduğu görüldüğünden teessüf olundu. Gâzi-i müşârûn-ileyhin te’sîs-i Saltanat-ı Seniyye-i Osmâniyye uğrunda hîdemât-ı muazzamasıyla bâni-i Saltanata olan husûsiyet hâli yatığı yerin her gâzinin kabrinden daha mamur ve muntazam bulundurulmasını îcap ettirdiğinden ve Pâdişâh-ı diyânetperver ve Şehinşâh-ı hikmetgiz Efendimizin bu yolda ibrâz-ı inâyet buyuracakları meczum olduğundan atiyye-i seniyye-i Hazreti Zıllullâhî’den bir türbe inşâsı cümle-i amâli cinan-i sadâkat nişan ben-degânem ise de îcâbının icrâsı menûtu fermân-ı isâbet beyan Cenab-ı ...Ol bâbda 13 Mart 1302.

Mutasarrıf —ı Bolu İsmail Kemal.

*Mihalgâzi
Türbesi'nin
Günümüzdeki
Durumu*

*Ekrem Hakkı Ayverdi'nin **Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri** adlı eserinde Gâzi Köse Mihal'in Türbesi'nin 1960'lardaki durumu*

Güzel Türkçemiz ya da Türkçenin Gücü

Prof. Dr. Abdullah Uçman

“Bu dil ağzımda annemin sütü gibidir.”

(Yahyâ Kemal)

Adı üzerinde, târih, olup bitmiş, geçip gitmiştir; târihi yeniden yaşamak veya tekrarlamak mümkün değildir. 1683'te Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Viyana surlarından içeri girebilseydi, bugün Türk târihinin çehresi belki daha farklı olabilirdi. Ama biliyoruz ki böyle olmadı. Târihi, film şeridi gibi geriye sarmak mümkün olmadığına göre, geçmişte yaşanan olaylar için esef etmek ya da “Şöyle olsaydı böyle olabilirdi!” şeklinde ahkâm çıkarmak da pek anlamlı olmasa gerek.

Bir mutasavvıf şâirin dediği gibi:

Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Bu demin kıymetini bil ol âgâh

Bugün ister hoşumuza gitsin, isterse gitmesin, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra millet olarak Anadolu'ya yerleşmiş ve bu topraklar üzerinde on asır süren bir devlet kurmuşuz. Yine bu büyük hâdiseden kısa bir süre önce topyekûn bir millet olarak yeni bir dîni, yâni İslâmiyet'i kabul etmişiz; bu yeni din ile birlikte farklı bir medeniyet dâiresinin içine girmiş, artık büyük ölçüde göçebelîği terk ederek yerleşik medeniyet dâiresine geçmişiz. Bu târihten başlayarak aynı dîne mensup oluşumuz dolayısıyla daha ziyâde Müslüman İran ve Araplarla ilişkiler kurmuşuz. Siyâsî, iktisâdî,

âilevî ve kültürel faâliyetlerden meydana gelen ve birbiriyle iç içe olan toplum hayâtının her yanını kapsayan bu ilişki sonucu, Türk milletinin yetiştirdiği yazarların bu milletlerin kültür ve dillerinden sâdece kelime değil, aynı zamanda çeşitli konular aldıklarını da görüyoruz. Ama alınan şeyler aynen alınmıyor, hemen her şeye Türk damgası basılarak, kendimize mâletmek sûretiyle alınıyordu. Bunu başta İslâm dîninin halk tabakaları arasında tezâhür şekli ve uygulanışından tutun da mîmârî, hat, minyatür ve tezhip gibi güzel sanat dallarına kadar hemen her sâhada görmek mümkün olduğu gibi, kandil geceleri minâre şerefelerindeki kandillere, kandil çöreklerine, mahyalara ve Ramazan ayını farklı bir şekilde yaşama tarzına varıncaya kadar açıkça müşâhede etmek mümkündür.

Şâir ve tiyatro sanatçısı Nüvit Özdoğru'nun (öl. Temmuz 2002), *Türkçemiz* adlı, yıllar önce basılmış, fazla dikkati çekmeyen ama çok önemli bir kitabı vardır.¹ Hazırlanırken tâkip edilen usûl bakımından başka bir örneği bulunmayan bu kitabın, öncelikle, üzerinde durulması gereken pek çok önemli tarafı bulunduğunu belirtelim. Aşağıda vereceğimiz örnek, kitabın dikkati çeken taraflarından sâdece birini göstermektedir.

Aslen, yâni menşe îtibâriyle Arapça olan “mezar” ve “ka-bir” kelimelerinin dilimize girişine kadar, bunların karşılığı olarak eski Türkçe'de tam dokuz kelime kullanılmakta imiş. Nüvit Özdoğru bunları teker teker arayıp bulmuş. Onun tespitine göre bunlar sırayla şu kelimeler: “*Basaga, gömgen, komva, kurgan, sin, tüke, tünerik, kom ve söki.*”² Dilimize Arapça asıllı “mezar” ve

¹ *Türkçemiz*, İstanbul 1958. Yıllar önce bu kitaptan beni haberdâr eden ve kütüphanesindeki mükerrer bir nüshayı bana hediye eden merhum Mehmed Çavuşoğlu'nu bu vesîleyle rahmetle anmak isterim.

² *Türkçemiz*, s. 17.

“*kabir*” kelimeleri girdikten sonra, yazı dilinde, zikredilen bu kelimelerin hemen hiç biri kullanılmaz olmuş.³ Bunların arasında sâdece “*sin*” kelimesine XIV. yüzyılda Yûnus Emre’nin bâzı şiirlerinde rastlıyoruz. Kelime Yûnus Emre’de şöyle geçiyor:

Seni Hak’tan yığanı her ne ise ver gider

Ne beslersin bu teni sinde kurt kuş yer gider

.....

Miskin Yûnus ölicecek sini nûrla dolıcak

İmân yoldaş olıcak âhirete şir gider

Yûnus Emre başka bir şiirine ise şöyle başlar:

Sana ibret gerek ise gel göresin bu sinleri

Yûnus Emre “*mezar*” yerine sâdece “*sin*”i kullanmaz; çoğumuzun ezbere bildiği başka bir şiirinde “*kabr*”i de kullanır:

Yâ Rab n’ola hâlim benim kabre vardığım gece

İyi olmazsa amelim kabre vardığım gece

.....

*Muhammed’e eş eyle kabre vardığım gece*⁴

“*Sin*” kelimesinin yazı dilinde Yûnus Emre’den sonra unutulup gittiğini, kullanılmaz olduğunu zannediyordum; ancak yıllar sonra aynı kelimeye bu defa XVI. yüzyıl mutasavvıf şâirlerinden Sümbül Sinan’ın bir şiirinde rastladım. Şâir aynı kelimeyi şu şekil-

³ Adı geçen kelimelerden sadece “*kurgan*”, arkeologlar tarafından günümüzde “*yassı bir toprak tepe şeklinde eski mezarlara verilen isim*” karşılığı olarak kullanılmaktadır.

⁴ *Yunus Emre Divanı* (haz. Burhan Toprak), İstanbul 1960, s. 70-71, 125.

de kullanıyordu:

Anmaz mısın öleceğin

Kara sine gireceğin

Başına ne geleceğin

*Bil hey gönül şimden gerü*⁵

Bu kelimeyi daha sonraki zamanlarda da belki tek tük kullanan şâir ve yazarlar olmuştur, ama gerçek olan şu ki, belli bir târihten sonra konuşma ve yazı dilinde Türkçe asıllı kelimeler terk edilmiş, onların yerine yeni kabul edilen din ve kültürün berâberinde getirmiş olduğu kelimeler tercih edilmiştir.

Şâir-i âzam Abdülhak Hâmid ise eşi Fatma Hanım'ın genç yaşta vefâtı üzerine kaleme aldığı o muhteşem eserine *Makber* adını verdiği gibi, bir şiirinde de kelimeyi şöyle kullanır:

Bu taş cebînime benzer ki aynı makberdir

Dış sükût ile zâhir derûnu mahşerdir

Aynı şekilde bir dönem “gözü, mir’at, âyîne”, “sayru, bî-mâr, haste”, “od, nâr, âteş”, “Çalab, Rab, Allah”, “yalvaç, peygamber, resûl”, “çeri, leşker, asker”, “konuk, mihman, misâfir” gibi her biri rahatça kullanılan kelimelerden bugün Türkçe asıllı olanlar değil de, acaba neden Farsça asıllı “ayna”, “hasta”, “ateş” ve “peygamber”; Arapça asıllı “Allah”, “asker”, “misâfir” kelimelerini kullanıyoruz; bunun herhalde ilmî bir açıklaması yok; halkın tercihi bu yolda olmuş!⁶

⁵ Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 188.

⁶ Cumhuriyet’ten sonraki Öztürkçecilik hareketi sırasında *Türk’ün Ateşle İmtihânı* adlı eserin yazarı Halide Edib’in, halk *od* kelimesini *ot* şeklinde

Yûnus Emre:
Gönül Çalab'ın tahtı
Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise

derken, Çalab'ı da, Allah'ı, Rabb'ı da, Hakk'ı da rahatça kullanır.

Servet-i Fünûn döneminin önde gelen şâirlerinden Cenab Şahâbeddin, “Yeni Elfâz” adlı makâlesinde, şiirde, kelimelerin müzikalitesinden söz ederek, kendisinin de öncüleri arasında yer aldığı bu topluluğa mensup şâirlerin niçin kimsenin duy madığı, hatta lugatlerden arayıp buldukları yeni kelimeler kullandıklarını şöyle açıklar:

“Vâkıa ‘göl’ mânâsına olarak lisânımızda ‘buhayre’ ve ‘gadîr’ kelimeleri mevcut iken bunlarla müterâdif olan ‘tâlâb’ luga-tini edebiyâtımıza idhal etmek belki bî-lüzûm idi. Fakat tâlâb kelimesi âheng-i telâffuzda gadîr ve buhayre kelimelerinden ziyâ-de kıymetdar olduktan başka sehâb, serâb, habâb, girdâb, şarâb gibi suya âit lugat ile mukaffâ olmak hassasına da mâliktir. Bu iki meziyet o iki kelimeye kâmusumuzun bâb-ı kabûlünü açabilmelidir.”⁷

Buna benzer şekilde özellikle Batı kültürü ile ilişkilerimizin yoğunlaştığı Tanzîmat’tan sonraki yıllarda bir süre de olsa Batı kökenli “tiyatroya”⁸ yerine “temâşâ”⁹ yâhut “lu’biyyât”; “komedi”

telâffuz ettiği için; “Bundan böyle benim kitabımın adı *Türk’ün Otları Sınırı* mı olacak?” dediği nakledilir.

⁷ *Servet-i Fünûn*, nr. 333, 17 Temmuz 1313/29 Temmuz 1897, s. 322.

⁸ Cumhuriyet’ten sonraki yıllarda Nurullah Ataç, “tiyatroya” yerine “görmek” fiilinden türettiği “görmük”ü; “heykel” ve “heykeltraş” yerine

yerine “mudhike”, “trajedi” yerine “hâile”, “dram” yerine “fâci-a”; “romantizm” karşılığı “hayâliyyun”, “realizm” karşılığı “hakîkiyyun”, “spiritüalizm” karşılığı “rûhiyyun”, “naturalizm” karşılığı “tabiiyyun”, “materyalizm” karşılığı “maddiyyun”; “kriz” karşılığı “buhran” kelimeleri kullanıldığı halde nedense bunlar tutmamış ve bunların yerine bugün kullanmakta olduğumuz Fransızca asılları benimsenmiştir. Ahmet Midhat Efendi romanlarında “asansör” yerine “suûd makinası”, “telefon” yerine “nâkil-i sadâ”; Rıza Tevfik de “allégorie” yerine “remiz”, “sübjektif” yerine “enfûs”, “objektif” yerine “âfâkî”, “estetik” yerine “bedîiyât” tâbirlerini kullanır ama diğer örnekler gibi bunlar da tutmaz.

Birkaç yıl önce Edirneli bir şâir hakkında bilgi edinmek üzere Osman Nûri Peremeci’nin *Edirne Târîhi* adlı kitabını karıştırırken şöyle bir cümleyle karşılaştım:

“Merhum Dilâver Bey, Balkan Harbi’nde Edirne Bulgarların eline düştüğü vakit iki defa haydutların saldırısına uğramış, pek çok çekiler çekmiş ve hatta ölümüne sebep olan hastalığını da o zaman kazanmıştı.”¹⁰

Doğma büyüme Edirneli olduğum halde “çeki” kelimesinin burada kullanıldığı şekilde “eziyet, acı ve ıstırap” karşılığı olarak kullanılışına ilk defa rastlıyordum. Acaba bir baskı hatâsı falan mı var, diye *Derleme Sözlüğü*’ne baktım; kelimenin üçüncü mânâsı olarak Lüleburgaz ve Babaeski dolaylarında “üzüntü, sıkın-

“yont-mak” fiilinden türettiği “yontu”, “yontucu” veya “yontar” kelimelerini kullanmış ama bunlar da tutmamıştır.

⁹ Gâliba Üsküdar Tiyatrosu’nun bulunduğu mevkîye yakınlığı dolayısıyla bugün Bağlarbaşı’nda İcâdiye Caddesi’ni kesen sokaklardan birinin adı Temâşâ Sokağı adını taşımaktadır.

¹⁰ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 166.

tı” karşılığı kullanıldığını da bu kaynaktan öğrendim.¹¹ Ben sözlüğü karıştırırken, bir meslektaşım: “Hocam, annem bizim evde zaman zaman hâlâ ‘çekim çilem dolmadı!’ der durur.” dedi.

Görüyorsunuz, bir kelimenin peşinde nereden neler çıktı!

Günümüz şâir ve yazarları ise değil bu gibi kelimeleri kullanmak, bunlardan belki de haberdar bile değiller! Vermiş olduğum bu sıradan örnekler üzerinde biraz düşünersek, dil denilen canlı varlığın da zaman içinde “tabîi tekâmül” kânûnuna nasıl tâbi olduğu kolayca anlaşılır.

Türkiye’de kültür ataşeliği yapmış bir Alman bir gün çıkıp, Türkçe’deki: “Kolay gelsin! hitâbı çok hoş bir şey; Almanca’da böyle insânî bir söz yok! Bir vatandaşın sokakta hiç tanımadığı birine “amca, dayı, ağbi, abla, yenge, teyze!” diyebilmesi, insan ilişkilerindeki sıcaklığı gösterir!” demişti. Buna benzer sözleri yakın bir târihte bir televizyon programında yirmi beş yıl Amerika’da kalmış Doğan Cüceloğlu da söyledi: “İngilizce’de bizdeki ‘Kolay gelsin’e benzer bir ifâde yoktur!”

Aynı şekilde: “Bir sadaka bin belâyı savar!” ya da “Verilmiş sadakamız varmış!” deyimleri tamâmen bize âit, bizim kültürümüze has bir deyimdir. Batılı bundan bir şey anlamadığı gibi, bir yabancıya bunun ifâde ettiği anlamı îzah edebilmek de mümkün değildir.

*

Târihî şartlar dolayısıyla birbiriyle sıkı münâsebette bulunan devlet ve milletlerin birbirlerinden kelime alıp vermeleri kadar tabîi bir şey olamaz. Ancak bu alış-verişte güçlü olan taraf

¹¹ *Derleme Sözlüğü*, C. III, Ankara 1968, s. 1112.

elbette baskın çıkacaktır.

Atalarımızın Anadolu'ya ayak bastığı XI. ve XII. yüzyıllarda şüphesiz onlar Orta Asya'dan getirdikleri kelimelerle konuşuyor ve meramlarını anlatmaya çalışıyorlardı. Âşık Paşa, Sultan Veled ve Yûnus Emre'nin eserlerinde kullandığı Türkçe asıllı kelimeler Arapça ve Farsça kelimelere oranla çok daha fazla idi. Zamanla ve özellikle XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yâni Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletmeye başlamasıyla birlikte Arapça ve Farsça kelimeler hiçbir sınır tanımadan, âdeta akın hâlinde dilimizi istilâ etmeye başladı. Bu hâdisenin, üzerinde uzun uzun durulması gereken sebepleri elbette var. Ama başka dillerden giren ve zamanla benimsenen kelimelerin birçoğu yine zaman içinde Türk zevk ve telâffuzuna da uydurulmaktaydı.¹² Dilcilerin çok sık tekrarladıkları bir örnek ama ben de onu burada anmadan geçemeyeceğim: “*Nerdübân*”, “*câme-şûy*” ve “*üstâz*” kelimeleri Farsça asıllı; dilimize ne zaman, hangi târihte girmiş, tam olarak bilinmiyor. Fakat Türk halkının dili ve kulağı her nedense bu kelimelerin telâffuzunu beğenmiyor; sağından solundan biraz düzeltmek sûretiyle bir ameliyeye tâbi tutuyor ve birini *merdiven*, öbürünü *çamaşır*, diğerini de *usta* şekline koymakta gecikmiyor. Dilimizde bunun gibi Türkçeleştirilmiş yâni telâffuz itibâriyle Türkçe'ye mâledilmiş yüzlerce kelime mevcut. Bu ameliye, bildiğimiz kadarıyla sâdece bu iki dilden alınan kelimelere mahsus değil; Anadolu'da bizden önce yaşamış başka milletlerin dillerinden giren kelimeler için de benzer ameliyeler uygulanmış.

¹² Hadriyanus'un Edirne, İkonyum'un Konya, Smirna'nın İzmir, Gallipoli'nin Gelibolu, Makedonya'daki Prizren'in Pür-Zerrîn şekline çevrilmesi gibi.

Etimoloji ile meşgul olanlar, hâlen Ege ve Trakya köylerinde köylülerin kullandığı ve daha ziyâde inek, öküz gibi büyükbaş hayvanların ve öküz arabalarının (günümüzde traktörlerin) girip çıktığı iki kanatlı, büyük kapı için “*porda*” veya “*porda kapısı*” kelimelerinin Latince’deki “*portal*”den (mâbedin büyük kapısı veya askerlerin geçtiği alay kapısı) geldiğini belirtiyorlar.

Özellikle XIX. yüzyıl İstanbul’unun kibar muhitlerini anlatan eserlerde çok sık kullanılan “efendi” kelimesinin de Rumca asıllı olduğunu bugün acaba kaç kişi biliyor! Hem bilmiş olsa bu neyi değiştirir! Çünkü:

Efendimsin cihânda itibârım varsa sendendir

Miyân-ı âşkânda iştihârım varsa sendendir

ya da Hazret-i Peygamber’i överken:

Sultân-ı rûsûl şâh-ı mümeccedsin efendim

Bîcârelere devlet-i sermedsin efendim

Dîvân-ı îlâhî’de serâmedsin efendim

Menşûr-ı “le amruk”la müeyyedsin efendim

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin efendim

Hak’tan bize sultân-ı müebbedsin efendim

diyen Şeyh Gâlib ve onun gibi daha yüzlerce Türk şâiri bu kelimeyi zaman içinde dilimize mâletmesini bilmiştir.

Kelimeler olmadan dil denilen canlı varlık meydana gelmez ama kelimeler de tek başlarına fazla bir şey ifâde etmedikleri gibi, bizi bir yere de götürmez. Kelimeler cümle içinde ve belli bir *kontekst* dâhilinde bir anlam kazanırlar.

Günlük konuşma dilinde de sık sık kullandığımız “şahâdet” kelimesi tek başına: 1) Şâhitlik, tanıklık etme; 2) Bir şeyin doğruluğuna inanma; 3) Delâlet, alâmet, işaret; 4) “*Eşhedü en lâ ilâhe illallah..*” cümlesini söyleme; 5) Şehitlik, din uğruna yapılan savaşta ölme; 6) Gözle görülen şeyler, varlıklar, dünya (âlem-i şehâdet: dünya, cihan) anlamlarına geliyor. Bu durumda, “Şahâdet kelimesinin anlamı nedir?” şeklinde bir soruya muhâtap olursak hangi karşılığı vereceğiz?

Meşhur “Münâcât” adlı manzûmesinde:

Vahdet-i zâtına aklımca şahâdet lâzım

Cân u gönlümle münâcât ü ibâdet lâzım

diyen Şinâsi, kelimenin yukarıda sıralanan üçüncü anlamını kastederken, Mehmed Âkif “İstiklâl Marşı”nda:

Bu ezanlar ki -şahâdetleri dinin temeli-

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli

mısırâlarında, kelimenin dördüncü anlamını kastetmiş olduğunu kontekste göre anlayabiliyoruz. Mehmed Âkif’in aynı şekilde:

Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan şühedâ

derken, kastettiği, kelimenin 5. anlamı olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Son yıllarda bâzı çevrelerde moda olan “devrim şehîdi” veya “laiklik şehîdi” gibi sözlerin, esâsen dînî bir hüviyeti bulunan bu kavramın taşıdığı anlamla uzaktan yakından ilgisi bulunmadığı da bilinmelidir. Çünkü artık bir kavram hâline gelen kelimenin dînî hüviyetidir ki, milletimizin İslâmiyet’i kabul ettiği târihten baş-

layarak “Ölürsem şehit, kalırsam gâzi!” idealini asırlarca bir hayat felsefesi şeklinde benimsemesine yol açmıştır. Mehmed Âkif, “Çanakkale Şehitleri”nde doğrudan doğruya kelimenin bu anlamını kastederek:

Ey şehîd oğlu şehîd isteme benden makber,

Sana âgûşunu açmış duruyor peygamber. der.¹³

Edebiyat târihçisi Âgâh Sırrı Levend’in (öl. 1978) ünlü “Leylâ ile Mecnun” mesnevîsi hakkında dikkate değer bir eserini hatırlıyorum: *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*.¹⁴ Bu kitabı şöyle bir karıştırdığımızda, adı geçen üç milletin edebiyat târihlerinde 100’e yakın “Leylâ ile Mecnun” mesnevîsinin kaleme alınmış olduğunu görürüz. Gerek Âgâh Sırrı Levend, gerekse konuyla meşgul olan başka araştırmacılar, XV. Yüzyılda Bağdat civârında yaşayan Türk şâiri Fuzûlî’nin, kendisinden önce aynı konuyu ele alan başka şâirlerden, özellikle İranlı şâir Nizâmî’nin mesnevîsinden etkilenmiş olduğunu, hatta o örnekten yola çıktığında birleşirler. Şüphesiz Nizâmî’nin eserinin tadına varabilmek için çok iyi Farsça bilmek gerekir. Ama Âgâh Sırrı Levend’e kulak verirse, lirizm açısından ne Nizâmî’nin ne de diğer hiç bir şâirin Fuzûlî’nin seviyesine ulaşamamış olduğunu anlarız.¹⁵ Fuzûlî’nin *Leylâ ile Mecnun*’u dil, ifâde ve hayal gücü bakımından ne İranlı modeline, ne de diğer Türk şâirlerinininkine benzer; onun eseri, bu üç milletin edebiyâtı içinde kendine mahsus, ayrı ve çok

¹³ *Hürriyet* gazetesi köşe yazarlarından Özdemir İnce “Şehit Hırant Dink’e Ağıt!” başlıklı yazısında, onun bir gayrimüslim olduğunu hesâba katmadan, şunları yazmıştı: “Hırant Dink bir demokrasi, özgürlük ve uygarlık kahramânı ve şehîdidir. Temsil ettiği değerler karşısında saygıyla eğiliyorum.” (*Hürriyet*, 21 Ocak 2007).

¹⁴ Ankara 1959.

¹⁵ *a. g. e.*, s. 268.

özel bir yere sâhiptir.

*

Esâsen iskeletini Türkçe'nin oluşturduğu Osmanlıca ya da doğ ru ifâdeyle söylersek Osmanlı Türkçesi adı verilen dil, bir imparatorluk dili idi. Üç kıtaya hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisi gibi üç dört farklı dilin hallihamur olmasından meydana gelen dili de hâliyle büyük ve zengin olacaktı.

Merhum Orhan Okay hocamızın “dört başı mâmur bir poem” dediği Bâkî'nin ünlü “Kânûnî Sultan Süleyman Mersiyesi” şu mısralarla başlar:

Ey pâ-y-bend-i dâmgeh-i kayd-ı nâm ü neng

Tâ-key hevâ-yı meşgâle-i dehr-i bî-direng

“Ey” hitâbı dışında Türkçe hiçbir kelime bulunmayan bu beyit üzerinde şimdiye kadar çok durulmuş ve birbirinden farklı yorumlar yapılmıştır. Merhum hocam Mehmet Kaplan, Bâkî'nin burada kelimelerin seslerinden faydalanarak okuyucunun muhayyilesinde sefere çıkan Yeniçeri ve sipâhilerden müteşekkil Osmanlı ordusunun âdeta yürüyüşünü canlandırmağa çalıştığını öne sürmüştü.¹⁶

Orhan Okay ise, “Bâkî'nin Kânûnî Mersiyesi'ne Dâir” adlı makâlesinde, yine seslerin âhengi noktasından hareket ederek, şiiri birinci bendi üzerinde yeni ve farklı yorumlar getirmişti.¹⁷ Mersiyei, müzikalite ve âhenk açısından ele aldığımızda, diğer bendlerde de bâzı yeni hususlar yakalamak mümkün. Bâkî, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme çağının zirveye ulaştığı bir

¹⁶ *Edebiyat* (Lise 3. sınıf ders kitabı), İstanbul 1977, s. 61-80.

¹⁷ *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 235-240.

çağın, yâni “Muhteşem yüzyıl”ın şâiri idi; dili de elbette zengin olacak ve aynı ihtişâmı yansıtacaktı. Bu durumda, beş asır sonra gelen bizler, Bâkî’yi “Türkçe’ye iltifat etmemiştir” diye nasıl itham edebiliriz! Değil Bâkî, dilimizde sâdeleşme hareketinin başladığı 1911 yılından, hatta Cumhuriyet’ten sonraki yıllarda yaşayan ve Türkçe’nin geleceğini az çok görebilen şâir ve yazarlar bile, sırf üslûp endişesiyle böyle bir yola baş vurmamışlardır. Fuzûlî, Bâkî, Nedim, Şeyh Galib, Yahya Kemal, Ahmet Hâşim ve Mehmet Âkif’in Türk milletinin yetiştirdiği birer şâir olduğunu kabul ediyorsak, onların kullanmış olduğu dili de öğrenmek ve anlamak zorundayız.

Osmanlıca, aynı zamanda bir kültür ve medeniyet dilidir; o kültürden haberdar olmadan, eski tâbirle o kültürün künhüne vâkîf olmadan, sâdece elifbâyı öğrenmekle Osmanlıca yazılmış metinleri okumak da, hele hele anlamak da mümkün değildir.¹⁸

Hem artık 2020’li yıllara geldiğimiz şu günlerde yazılarında öz Türkçe kullanmak bir nevi “ilericilik”, buna karşı eski kelimelerle yazmak “muhâfazakârlık” alâmeti olarak görülmüyor. Son yılların gazete, dergi ve kitaplarında dil ve dildeki kelimeler konusun-

¹⁸ İslâm tarihinde “cömertlik” (sehâ) sembolü olarak bilinen Hâtem-i Tâî’nin adını duymadıysanız, kim olduğunu bilmiyorsanız, hiç bir anlamı olmayacak şekilde onu “Hatim”, “sehâ”yı da “saha” okursunuz. Öğrenci, eski metinlerden “Hâcet penceresi”ni doğru okuyor ama bunun ne olduğunu sorduğunuz zaman, “Ne olduğunu bilmiyorum!” diyor. Çünkü “Hâcet penceresi” artık gündelik hayâtımızdan tamamen değilse bile büyük ölçüde çıkmış bir kavramdır; günümüz insanı maddî-mânevî ihtiyaçları için artık “Hâcet penceresi”ne değil, bankalara veya terapi merkezlerine koşuyor. Yıllar önce Enderûn’da yapılan sohbetlerde vefat eden gayr-i Müslimler için “müteveffâ” denmesi gerektiğini; Müslümanlar için “Toprağı bol olsun!” denmeyeceğini; saat için “on iki buçuk” (12.5) yerine, “on iki otuz” (12.30) veya “yarım” denmesi gerektiğini öğrenmiştik.

daki ölçülerin de değişmiş olduğu dikkati çekmektedir.

Yakın geçmişimizde Kemal Tâhir'den Attilâ İlhan'a, Hilmi Yavuz'dan Aytunç Altındal'a kadar bir grup yazar, Osmanlıcanın aydınlar tarafından da mutlaka öğrenilmesi gerektiğini ileri sürerken, ideolojik bakımdan muhâfazakâr ya da İslâmî çevredeki Nûri Pakdil gibi bâzı yazarlar da artık rahatça yeni kelimeler kullanabiliyor ve bu kelimelerin mantığına göre düşünmeğe çalışıyordu.

Hilmi Yavuz, Kemalist ideolojinin en sıkı müdâfîlerinden biri olan Azra Erhat hakkında kaleme aldığı bir yazıda, onun, bu konuda âdeta bir vasiyet gibi olan şu sözlerini nakleder: "Eski Türkçeyi hor görmeyin! Çünkü o da uzun yüzyıllardır bizim dilimizdi. Her dilin saygınlığını korumak, bilimini sürdürmek gerçek devrimciliğin özelliklerindendir."¹⁹

Gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının bugünkü kadar yaygın olmadığı yakın geçmişimizde, yabancı dildeki asılları yerine "*buzdolabı, kaptıkaçtı, dolmuş, bilgisayar*" kelimelerini bulup kullanan halkın sağduyusu ve tercihleri, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirlemede önemli bir rol oynuyordu. Ancak bugün halk, kitle iletişim araçlarının esîri olmuş ve bu anlamda büyük ölçüde sağduyusunu kaybetmiştir. Bu durumda günümüzde ancak geniş kitlelere seslenebilecek büyük yazarlar, güçlü sanatçılar, neyi nasıl tercih etmemiz gerektiğini gösterebilir. Kısır tartışmalarla ya da birtakım dayatmalarla bir yere varılabileseydi bugün bu konular üzerinde durulmazdı.

*

¹⁹ Hilmi Yavuz, "Kendi Kaynaklarına Bağlanan İstisnâ Bir Kemalist: Azra Erhat", *Belleğin Kuytularından*, İstanbul 2010, s. 178.

Türkçe denilince tabî bütün bunların yanında bir de Türkçe'nin mükemmel diyemeyeceğim, ama düzgün, hatâsız telâffuzu konusu var. Konuyla meşgul olan birçoğumuzun çok iyi bildiği gibi, tâ 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde Ömer Seyfeddin'in kaleme aldığı "Yeni Lisan" beyannâmesinde de belirtilmiş olan, konuşma ve yazı dili olarak benimsenen İstanbul Türkçesi'ni konuşanlar, maalesef giderek azalmakta. Benim tanıdığım ve zaman zaman dinlediğim Süheyl Ünver, Abdülbâki Gölpınarlı, Nesterin Dirvana, Kaya Bilgegil, Orhan Şâik Gökyay, Haldun Taner, Sabri Ülgener, Cemil Meriç, Sâmîha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi, Nihad Sâmî Banarlı, Fâruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Ergun Göze, Fethi Gemuhluoğlu, Semâvi Eyice ve Orhan Okay gibi zarif İstanbul Türkçesiyle konuşanlar ne yazık ki artık aramızda değiller.

Ahmet Hamdi Tanpınar *Huzur* romanında, roman kahramanlarından Nûran için: "Nûran, tegannî eder gibi konuşuyordu." der. Türkçe'nin telâffuzu konusunda derslerde öğrencilerime gidip Raffi Portakal'la konuşmalarını, hatta izin verirse konuşmasını ellerindeki telefona kaydetmelerini söylüyorum. "Ben İstanbul'da doğmadım, konuşmamı düzeltemiyorum!" diyerek telâffuzunu bir türlü düzeltemeyen ya da düzeltmek istemeyenlere de, NTV Atina muhabiri Stelyo Berberakis'i ya da Mario Levi'yi dinlemelerini tavsiye ediyorum.

Güzel Türkçemizin öğrenilmesi konusunda yıllar önce rahmetli hocam Mehmet Kaplan o yılların Vasfi Rızâ Zobu, Cüneyt Gökçer, Ayten Gökçer, Cihan Ünal, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Kerem Yılmaz, Can Gürzap, Hülya Koçyiğit gibi tiyatro ve sinema dünyasının tanınmış isimlerine Türk edebiyâtının Yahyâ Kemal, Ahmet Hâşim, Tanpınar, Ahmet Muhip, Câhit Sıtkı, Necip Fâ-

zıl, Mehmet Âkif ve Behçet Necâtigil gibi şâirlerin en güzel şiirlerini kasetlere okutup okullara gönderilmesini tavsiye etmişti.

Türkçe'nin güzel konuşulması bir yana, toplum olarak giderek telâffuzumuz bozulmakta, çok güzel haber sunan spikerler hâriç, çeşitli televizyon kanallarında açık oturumlarda boy gösteren anlı şanlı birtakım konuşmacıların, dilin kaşını gözünü yararak konuştuklarını, dahası bunların küçüklere örnek olduğunu üzülenek izlediğimizi belirtmek istiyorum.

Üniversitelerimizin hemen hepsinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri bulunmasına ve buralarda bütün özellikleriyle dil dersleri tedris ediliyor olmasına rağmen, dil konusundaki duyarlılığımızı giderek kaybettiğimiz, Türkçe'nin yerine İngilizce'yi ikâme etmeğe çalıştığımız bugünlerde başımızı önümüze eğip düşünmemizi gerektiren ibretlik bir örnekle yazımı bitiriyorum.

II. Meşrûtiyet ve Cumhûriyet devrinin ünlü kalemşörlerinden Hüseyin Câhit Yalçın, geçtiğimiz günlerde yeniden yayımlanan *Tanıdıklarım* adlı portreler kitabında, II. Meşrûtiyet devrinin Nâfia Nâzırı Hallacyan'la ilgili şöyle ilginç bir anekdot nakleder:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun Nâfia Nâzırı Hallacyan, ilk icrâatı arasında, en ateşli milliyetçilere bile parmak ısırttı. Haydarpaşa'da limanın mı yoksa başka bir köşenin mi, hâsılı, bir şeyin küşat resmi yapılıyordu. Alman direktör Kauç, vükelâdan, vüzerâdan, yerliden ve ecnebiden mürekkep büyük bir heyet huzûrunda nutkunu okumak üzere ayağa kalktı. Birdenbire, kulaklara, alışmadığımız, bilmediğimiz bir dil çarptı. Bu ne tuhaf Almanca idi! Hayır, herkes aldanıyordu. Bir kelime Türkçe bilmeyen direktör Kauç şimdi Bâbîâli üslûbuyla Türkçe bir nutuk söylüyordu, yâni elindeki kâğıttan okuyordu! Gözlerim Hallacyan'a gitti. O, bakışlarında bir zafer tebessümü ile, mağrur, sakalını okşuyordu. Son-

ra bana îzâhat verdi:

-Monşer, bu herifler Osmanlı topraklarında bulunuyorlar, burada çalışıp para kazanıyorlar. Bir resm-i küşâтта resmî nutuk Türkçe olmak lâzım değil mi? “Türkçe’den başka bir söz söyletmem, hepsini berbat ederim!” dedim. Nutku Almanca harflerle yazdırttım, Türkçe okuttum!”²⁰

²⁰ Hüseyin Câhit Yalçın, *Tanıdıklarım* (haz. Göktürk Ömer Çakır), 2. b., İstanbul 2019, s. 132.

Gülüm

Bâki Bilgin

Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca'ya

*Âlem sana hayrân sana mestâne gülüm
Bir ben değilim hüsnüne pervâne gülüm
Nakş olmuş adın defter-i dîvâne gülüm
Bir ben değilim hüsnüne pervâne gülüm
Âşıklarının her biri efsâne gülüm*

*Dillerde gönüllerde adın vird-i zebân
Bülbüllerinin peyrevidir cümle cihân
Senden umulur hâsılı sultânım emân
Bir ben değilim hüsnüne pervâne gülüm
Âşıklarının her biri efsâne gülüm*

Yûnus'un Dâveti

Özcan Ergiydiren

Vaktiyle Yûnus'un bir ilâhisini dinlemiştim.

Kimbilir ne zaman, nerde kimin tarafından bestelenmiş bu güzel ilâhîyi yudum yudum içerken, yedi yüzyıl öteden yükselen bu sesin, sanki o günkü Müslüman-Türk halkına değil de bugün bizlere hitab ettiğini zannettim.

"Yar yüreğim yar" diyordu Yûnus.

"Yar yüreğim yar - Gör ki neler var" derken acaba sînesinde taşıdığı o büyük muhabbeti, eskilerin *"şevk-ı muhkem"* dedikleri ilâhî aşkın, bütün insanlığı kucaklayan sevgisini mi dile getirmişti?

Nitekim bir başka şiirinde

Elifi okuduk ötürü - Pazarlığımız götürü

Yaratılmışı severiz - Yaratandan ötürü

Mısrâlarıyla cümle halkı Hak için sevdiğini söylüyordu. Kim bilir bekli de yüreğinde saklı olan şey, o büyük îman ve o îmandan kuvvet alan gâyesi idi.

Amma, ideal sâhiplerinin kaderinde taşlanmak, hafife alınmak, hüçûma uğramak, kısaca anlaşılmamak değişmez bir alınyazısıdır.

Yar yüreğim yar - Gör ki neler var

Bu halk içinde - bize gülen var

demesi belki de bundandı.

Fakat o, etrâfın târizlerine takılıp kalacak insan değildi.

Gülenler gülsün, dost bizim olsun

deyip eteğini ağyar dikeninden çekmiş, gerçek dosta sığınmıştı. Gerçek Dost'a, Hak Dost'a, yâni yüce Allah'a...

Hikâye ne güzeldir: İmam efendi vaazında, ey cemaat; öbür dünyâda Cenâb-ı Allah soracak; filan şeyi neden yaptın, falana neden baktın... diye sözü uzatınca hâzirundan bir ehl-i dîl “yok hoca efendi, Allah o kadar çok şey sormayacak; bir tek şey soracak: Ey kulum, ben seninleydim, sen kiminleydin?

“Dost bizim olsun” diyen Yûnus şüphesiz, her çileye hazır-
dı, her şeye râzıydı. Yeter ki Dost bizimle olsun. Lâkin bu irfandan mahrum olanlar bundan ne anlar ki... Hoş, onların bu anlayışsızlığı dert değil. Çünkü, elbette bu yolda bilenler, bu hak fedâîsine yoldaş olanlar vardı.

Gülenler gülsün - Dost bizim olsun

Nâdan ne bilsin - bizi biler var.

Bundan sonraki mısırâlar hem bir meydan okuyuş hem de bir açık dâvetti. Yûnus

Her kim merdâne - gelsin meydâne

diyor, hizmet erlerini meydana çağırıyordu.

Eski kültürümüzde “meydan” hizmetin sembolüdür, karşılıksız, menfaatsiz, Hak için halka hizmet. O merdâneler ki o zamanki isimleri Erler, Erenler, Alpler, Gâzîler, Bacılar, Abdallar ve Dervişlerdi. Bütün bu serdengeçtileri hizmete dâvet ediyor, “herkes nesi varsa ortaya koysun, herkes elinden gelen hizmeti yap-sın” diyordu. Bütün halkımızı, malıyla ve canıyla bu yola baş koymağa çağırıyordu.

Her kim merdâne - gelsin meydâne

Kalmasın yâne - kimde hüner var

ve sonra, o sonsuz tevâzuuyla

Yûnus sen bunda meydân isteme

Meydân içinde merdâneler var

diyerek yokluk hırkasına bürünüyor, meydanın boş olmadığını, memleketin sâhipsiz kalmayacağını söylüyordu.

Yûnus'un yedi yüzyıl öteden gelen sesi içimde aksedip duruyor. Diyorum ki

Meydân içinde merdâneler var

Merdâneler...

Hak için halka hizmet edenler

Sâmiha Ayverdi "Hizmet Allah'ın kuluna tebessümüdür" demişti.

Rabbim, bize de tebessüm et

Şeyhoğlu Satılmış

Dr. Kâmil Uğurlu

Harbin bittiği, dehşet dolu günlerin artık yavaş yavaş eteklerini toplayıp Maraş'ı terk etmeye başladığı günlerdi. Şehir halkı zindanda, havasızlıktan boğulduktan, cehennem geçitlerinden geçtikten sonra, birden bire bir alana çıktı ve fevkalâde bir havaya kavuştu. Harbin tahrîbâtı aslında elle tutulur şekilde ortalıktaydı. Fakat bütün çevre, her şeye rağmen bir cennet çevresiydi. Dağa taşa özgürlüğün kokusu sinmişti ve mevsim acıbahar olmasına rağmen ortalık tâze çimen, hayvan gübresi, yağmur, sarı çiğdem kokuyordu. Şehrin üzerine esen rüzgâr, bu kokuları Ahır Dağından koparıp getiriyordu.

1925 yılında genç bir öğretmen Maraş'tan Kayseri'nin bir kazâsına tâyin edildi. Yol hazırlığını âilesi ile birlikte yaptı ve bir arabayla bu yolculuğu yapmayı düşündü. Az bile olsa eşyâsı vardı. Kitapları, bir kat elbisesi, her ihtimâle karşı, gerektiğinde ona yataklık, yorganlık edebilecek şiltemsi bir örtü, bir bavul, vb..

Yakınlarının yardımıyla çift atlı bir araba buldu. Pazarlık etti, anlaştı ve hareket gününü kararlaştırdı. Baharın başlangıcındaki günlerden birinde yola çıktı.

Arabacı orta yaşlı, bu yolu bilen, tecrübesi olan kır bıyıklı bir adamdı. Az konuşan, sorulursa söyleyen, daha çok atlarıyla ve arabasıyla muhabbet eden bir adamdı.

Yola çıkmalarından bir gün öncesi dolu ile karışık yağmur yağmıştı. Yarı sele benzeyen küçük dereleri yutan susamış toprak, suya doymanın hazzıyla sanki geriniyordu ve etrâfa hârîka bir toprak kokusu yayıyordu. Genç öğretmen, heyecanlı, biraz korkulu, toprağın kokusuyla başı dönmüş şekilde kendi dünyâsına daldı ve atın coşkulu temposuyla ilerlediler.

Yolda tek tük insanlara, şehirden uzaklaştıkça köylere, köylülere rastladılar. Başlarıyla, elleriyle, işâretle selâmlaştılar. Köylerin kıyılarından geçerek, sanki sonsuzmuş gibi görünen bir akşamın güzelliği içine girdiler.

Sırtına sardığı çocuğu ile eline aldığı çapayı sıkı sıkıya kavramış kadınlar, kararmaya yüz tutmuş loş yollardan köyelerine dönüyorlardı. Bâzıları akşamın telâşî içinde, yarım kalmış işini tamamlamaya çalışırken yoldaşlarını bekletmemek için çabalıyor, bâzıları, sırtlarına yüklendikleri çalı dengini dengelemeye çalışıyorlardı.

Ve bâzıları hafiften bir türkûye girmiş idiler. Sâdece kendilerinin ve önlerinde sürüp götördükleri mallarının duyabileceği kadar kısık, ürkek ve yanık türkûlere. Akşamın hüznüne pek yakışan bu hasret türkülerini, civârından geçtikleri çalılara asarak yürüyorlardı.

Anadolu'nun bu mübârek kadınları savaş deyip, seferberlik deyip, ihtiyat deyip evlerinden alınan ve bir daha o evlere, ayrıldıkları ocaklarının başına dönemeyen erkeğine ağlamıştır. Bu öyle bir ağıttır ki, gizliden gizliye yakılmalıdır, yaşanmalıdır. Âşikâr edilmesi önce ayıp, sonra günâhtır. Fakat türkülerde ağlamanın bir ayıbı yoktur. Bizim türkülerin ciğer sızlatan özelliği bu yüzden-
dir.

Arabacı, akşamla iyice loşlaşan yoldan bir köye girdi. Fakat durmadı, devam etti. Öğretmen, “burada akşamlayalım” dedi. Arabacı dinlemedi. “Biraz ilerde han var. Orada duracağız” dedi.

Genç yolcu bundan bir şey anlamayınca açıkladı.

“Artık köylerde kendisine konuk olabileceğimiz, yıkılabileceğimiz kimse kalmadı. Savaş sonu. Kimsenin ekmeği kendine yetmiyor. Birine insek horantasının rızkını bize yedirir, kendi aç kalır.”

Yatsı namazına doğru, iki katlı perîşan bir binânın önünde durdular. Arabacı atla, arabayla ilgilenirken genç yolcu, yorganını koluna alıp handa yatacak bir yer aradı. Hancı yardımcı oldu ve bir tarafı duvara gelecek şekilde yatabileceği bir yer buldu. Şiltesini serdi. Gazyağı yakan idâre lambası ile yerini hazırladı. Alt kattaki hayvanların kokuları ve sesleri arasında ve idâre lambasının solgun ışığında duvardaki yazılar, resimler dikkatini çeker gibi oldu. Çok yorgundu. Daha önce oradan gelip-geçmiş yolcuların zevzekliğiyle uğraşmak istemedi. Aygın-baygın mâniler, açık-saçık resimler.. Fakat onların arasında, sâbit kalemle yazılmış bir dörtlük görünce onunla ilgilendi. Okudu ve çok şaşırdı. Aman Allah’ım, müthiş bir dörtlüktü. Vezni, kâfiyesi yerinde, sanki usta elinden çıkmış bir kıtaydı ve derininde yanardağlar barındırıyordu.

“On yıldır ayırımı Kınadağı’ndan

Baba ocağından, yâr kucağından

Bir çiçek dermeden sevgi bağından

Huduttan hudûda atılmışım ben...

Ve altında bir târih, 8 Mart, 37

Sılâ hasretinin, baba ocağının, yâr kucağının bu denli büyük ve kan kırmızı ifâde edilmesi az görülmüştür. Kulaklarında acâyip sesler dalgalandı. Ve bu sesler bir bulut gibi dünyâsını kapladı O bulutla birlikte yükseldi ve alçaldı. Savruk ve sarhoş bir yolcu gibi yol boyu, sevdiklerini yollara savura-serpe gelmiş, bu hana konuk olmuş hangi yanık derviş bu mertebeye, bu makâma yükselmmişti?

Genç öğretmen de şâirdi, şiiri bilirdi. Bu hârîka dörtlüğü tekrar ederek uykuyu aradı. Bir süre uyuyamadı.

Aslında artık, hamdolsun, ne huduttan hudûda atılmaya gerek vardı bundan sonra, ne askerlik, ne savaş. Bu düşünceyle rahatlamaya çalıştı ve biraz sonra uyudu.

* * *

Ertesi gün yolculuk, kaldığı yerden tekrar başladı.

Sulukların buz tuttuğu evvel baharın ayazında hiç bitmeyecekmiş gibi görünen yolların tekrar ucundan tuttular. Fecrin ilk alevleri ufukları tutuştururken kasabanın son evlerini arkalarında bıraktılar. Güneş bulutların arkasından bir göründü, bir kayboldu. Yanlarından, o dönemlerin taşıma araçları, kervanlar geçti.

Bir, bir daha, bir daha. Kimi giden, kimi gelen. Yol üstünde, önleri bomboş görünen birkaç tâne de hanı geçtiler. Çamur harcıyla yapılmış taş binâlar ona ortaçağın şatoları gibi göründü.

Bu sonsuz yolun bir yerinde, iki dağ arasında boğulan bir geçide, bir gediğe vardılar. Sıkı bir poyraz onları titretti. Geçidi atlayınca genç yolcu çok şaşırdı. Bu gedik, kış ile bahar arasında tabiata bir çizgi çekmişti sanki. Artık Akdeniz'in havası değil, Anadolu'nun ortasındaki kış havasının hükmü altına girmiş idiler. Ve fırtınanın son dalları kırdığı iklimdeydiler.

Kar yağmaya başladı.

Yol uzadıkça karın hızı arttı ve tevâtür bir yağış başladı. Etraf şimdi bembeyaz bir karanlığa gömülmüştü. Havadan yağın sanki kar değildi, ölümdü. Öylesine yağıyordu.

Kar onların yolunu imkânsızlaştırmadan Anaplıbel'e vardılar. Maraş'tan Anadolu'nun içine, yola çıkanlar belli yerlerdeki hanlarda kalmak zorundaydılar. Eğer olağandışı bir vukûat olmazsa. Yoksa hesapları şaşardı ve işlerini göremezlerdi.

Anaplıbel Hanı'na daha önce gelmiş ve ocağın başına kurulmuş üç-dört yolcuyla selâmlaştılar ve ocağın kıyısına çöktüler. Soğuk baskın geldiği için yorulduklarını ısınınca hissettiler.

Ocak coşkuyla yanıyordu ve bulundukları mekânı aydınlatıyordu. Yanan çalıların çıkardıkları sesler, yaydıkları sıcaklık ve odanın duvarlarında meydana getirdikleri hâreler, çiçekler, yapraklar, pırıltılar, yolculuğun, yoksulluğun bembeyaz ovasında insanlara can sunan cennet vâhâları meydana getiriyordu ve gündüzün çekilen çilenin armağanı olarak onlara sunuluyordu.

Genç öğretmen, aydınlanan duvardaki yazıları, notları, gerekli-gereksiz gevezelikleri bu defa merakla aradı ve aradığını buldu. Yine o sabit kalem ve a'nın, g'nin, y'nin, r'nin kıvrımlarını kendine has yazı şekliyle çeviren o kalemin eserini, o dörtlüğü gördü. Daha önceki kadar ustaca, ağırbaşlı ve hârikulâde yazılmış o dört satır şöyleydi:

“Gönlünü çekse de yârin hayali,

Aşmaya kudretim yetmez cibâli

Yolcuyum bir kuru yaprak misâli

Rüzgârın önüne katılmışım ben..”

Genç hoca sabaha kadar uyuyamadı. Konu bir romana dönüşmek üzereydi. Sabaha kadar bu meçhul şâir ustanın adı üzerine zihninde bir elbise, bir surat, bir boy-pos yapmaya çalıştı. Bura kadar gelip de Kınadağı'na geçmeye kudreti yetmez olur muydu? On yıldır ayrı olduğu ocağına insanın ulaşamaması, hele buralara kadar gelebildikten sonra mümkün olabilir miydi?

Yattı. Ama uyuyamadı. Pireler de bu uykusuzluğa yardımcı oldular.

Devrisi günü sabahtan erken hazırlandılar. Onları kapının önünde, dünkü havaya hiç benzemeyen bir havayı bekler buldular. Allah bu memlekete zeval vermesin. Üç günde üç mevsimi yaşamak acep başka nerelerde olabilir? Gökyüzü parlaktı ve ufuk açıktı.

Bir gurbetten başka bir gurbete gitmek üzere hayvanları dehledi arabacı ve yorganına sarılmış öğretmen, bir süre sonra yorgani altına serdi, omuzlarını boşalttı.

Araba ovaya doğru açıldıkça ufuk genişledi ve yer yer yeşermiş tarlaların sınırlarından geçtiler.

Sahnenin sâdece dekoru değişiyor, insan manzaraları aynı kalıyordu. Herkes ekmeğini kazanmak, karnını doyurmak için durmayan bir çabanın, bir telâşenin içindeydi. Tarladaki kadınlar oraya mutlaka şafakta, belki karanlıkta gelmişlerdi ve gün batınca döneceklerdi. Kiminin ayağında bir çarık vardı, kiminin topukları açıktaydı. Ağızlarını-burunlarını başlarındaki örtüyle kapatışları belli ki soğuktan korunmak içindi.

Onlar genç iken ihtiyarlayan savaş kadınları, savaşın çilekeş kadınlarıydılar. Hayatları sonsuz bir didinme ile geçen, bizim kadınlarımız. Solgun, yorgun ve mübârek..

Araba İncesu'daki handa durakladı. Yorgundular. Ocakbaşında oturmada öğretmen ve şiltesine uzanıp uyudu. Rüyâ görmeden geceyi geçirdiği için dinlenmiş olarak uyandı. Erken uyandı. Bugün akşama menzile ulaşılmış olacaktı.

Beynine mih gibi çakılan şiirlerin devamı olabilir mi diyerek yola çıkmadan yazılı duvarları, fazla da üstüne varmadan kolağan etti ve o kalemi, o dört mısraı burada da yakaladı.

Yine aynı kalem, aynı usul, aynı ayak, aynı kâfiye, aynı ölçü ve aynı hıçkırık:

“Garibim, nâmıma Kerem diyorlar

Aslımı el almış, hârem diyorlar

Hastayım, derdime verem diyorlar

Maraş'lı Şeyhoğlu Satılmışım ben..”

Genç öğretmen bir kitâbe, hüznü bir mezar kitâbesi gibi okudu şiiri. Rahatsız oldu ve hancıyı sorguya çekti. Hancı, bu yolcu müşterisini çok iyi hatırlıyor, biliyordu. Bildiklerini anlattı.

“Yakın bir zamanda geldi. Müşterim oldu. Hasta gibiydi. Sağ indi bu hana, fakat devrisi gün ölüsü çıktı.”

* * *

Büyük şâir Fâruk Nâfiz, Han Duvarları adlı destan şiirinde bu Maraş'lıyı, Maraş'lı Şeyhoğlu Satılmış'ı aşağı-yukarı böyle anlatır. Genç öğretmen kendisidir elbette. O dönemin Anadolu' sunu, dolayısıyla Maraş'ını ve çevresini güzel çizdiği için uzun uzun anlattık Satılmış'ı.

Bu şiir yazıldığı dönemde öylesine etkili oldu, insanları öylesine etkiledi ki, memleket uzun süre Maraş'lı Şeyhoğlu Satılmış'la meşgul oldu, onunla yaşadı ve onu tartıştı.

Birtakım kişiler, Satılmış'ın gerçek bir kişilik olduğunu söylediler. Onun bir jandarma teğmeni olduğundan bahsedildi. İstanbul Gurebâ Hastahânesi'nde onu görenler, konuşanlar oldu. Şeyhoğlu Satılmış'ın onun kendine yakıştırdığı bir takma ad, bir mahâlâ olduğu söylendi. Asıl adı Mehmet Yaman'dı dediler. Mevlevî şeyhi bir dedenin evlâtlığı olduğu, harpte hastalandığı ve memleketi Maraş'a dönerken, İncesu'daki handa ince hastalıktan öldüğünü, evine ulaşamadığını söylediler. Hatta onu görenler arasında Maraş'ın sevilen isimlerinden Dr. Sait Emirmahmutoğlu da var denildi. (Doktor, daha sonra bunun söylenti olduğunu söyledi, kabul etmedi.)

Şiir tahlilleri yapan Prof. Dr. Mehmet Kaplan ise Satılmış'ın, Faruk Nâfiz'in şiiri için kurguladığı bir kişilik, hayâlî bir kimse olduğundan söz etti. Buna delil olarak da, Satılmış'ın şiirinin, ölçü, durak, kâfiye düzeni ve kuruluş olarak çok sağlam olduğunu, eğitim durumu ne olursa olsun, amatör bir şâirin bunu asla yapamayacağını söyledi.

Fâruk Nâfiz böyle bir şiiri bir hanın duvarında gerçekten görmüş ise, o şiir yarım kâfiyeli ve yanlış duraklı bile olsa, onu alır, düzeltir, düzenler ve "herhalde böyle demek istemiştir" diyerek, nizâma sokar. Bu hep yapılagelmiştir ve normaldir. Dolayısıyla Kaplan Hoca'nın îtiraz noktası güçlü değildir.

Rahmetli Âşık Veysel'i keşfeden Ahmet Kutsi Tecer de böyle yapmıştı. Veysel'in şiirlerini düzenlemişti, eksik-gediklerini tamamlamış, veznini tamamlamıştı.

Maraş'lı Şeyhoğlu gerçekten yaşamış bir kişi veya kurgulanmış bir kişilik de olsa değerlidir ve her iki halde de değerini korur. Çünkü o Maraş'ın ve bu memleketin çocuğudur, hatta rûhudur. Bu serüvene birebir benzeyen, Maraş'ta birçok örnekler vardır. Satılmış, bir semboldür. Bâzı sıkıntılar yaşamış, zorluklar içinden geçmiş, herhangi bir insan olmanın ötesine geçmiştir.

Maraş'ta çok iyi bilinen ve bu hâdiseye benzeyen olaylardan biri de “düğünü âhirete kalan Şehit Hüseyin”dir. Bâyezîdzâde teğmen Muharrem'in geçmişi ve yaşadıkları bundan farklı değildir.

Ve bu memleket, bu vatan evlâtlarının yüzüsuyu hürmetine vatan olmuştur.■

Rahmetli Dr. Emin Işık Hoca'dan Hâtıra Sohbetler

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Emin Işık Hoca'nın adını ilk defa Papa VI. Paul'un 1967 de, İstanbul'da Fener Ortodoks Patrik'ini ziyâreti sebebiyle okuduğu cuma hutbesi dolayısıyla duydum. O târihlerde Fransa'ya yeni gelmiş bir doktora öğrencisi olarak bulunuyordum. Onun için ne Türk basını ne de Türkiye'de konuşulanları tâkip etme imkânım yoktu. Rahmetli Sâmîha Ayverdi'nin *Hareket Dergisi*'nde basılan bu hutbeyi yakınlarına haber verdiğini, hattâ derginin o sayısı alıp eşe dosta gönderdiğini duymuştum. Daha sonra dergide yayımlanan bu hutbe biraz genişletilmiş olarak bir broşür hâlinde basılarak derginin Ağustos 1967 sayısı içine konulmuştur.¹ Târihini tam olarak hatırlamıyorum ama, rahmetli Sâmîha Ayverdi'nin beni bu hutbeden haberdar ettiğini ve o yıllarda okuduğumu hatırlıyorum. Böylece ilk defa Emin Işık hocanın ismini duymuştum.

Hoca hutbesinde, Türkiye Cumhûriyeti tarafından resmen dâvet edilmemiş olan, daha Roma'da iken "Türk hükûmetine değil, Ortodoks âleminin merkezi olan Konstantinopolis'e gideceğini" söyleyen Papa, Katolik ve Ortodoks cemâatlarının "gâye ve hedef birliğini temin etmek" niyetiyle ve "Patrik Athenagoras'a iâde-i ziyârette bulunmak üzere gelmiştir. "Bin altı yüz seneden beri birbirine düşman olan bu iki kilisenin geçmişteki husûmetleri

¹ Bu yazıyı yazarken o hutbe broşürünün istinsah edilmiş bir kopyasını bana ulaştıran Prof. Dr. İsmail Kara'ya teşekkürlerimi ifâde etmek isterim.

unutarak barışmak ve birleşmek çabaları Türk milleti için hayâtî menfaatları hâiz bir mesele midir ki, laik hükûmetimiz iki Kilise liderini birleştirmek için seferber oluyor da, bütün hükûmet erkânı, neredeyse bütün Meclis Papa'yı Athenagoras'la berâber karşılamak için Ankara'dan İstanbul'a taşıyor ve Yeşilköy'e koşuyor. Bu nasıl misâfir, bu ne biçim karşılamadır?" (...) "Ve Papa, bir Salı günü, saat 11.00 sıralarında İstanbul surlarından geçerek şehre girmiştir. Aynı gün merâsimle ve maiyetiyle birlikte Ayasofya'ya giderek duâ etmiştir. Dikkat! Fâtih de aynı gün, aynı saat ve aynı şekilde şehre girmişti." sözleriyle bu ziyâreti siyâset ve diplomasi açısından tenkit ediyordu.

"Hâdisenin dînî yönü ise büsbütün fâciadır: Papa 'laikliğini beğeniyorum' demişti. İfâde tarzından da anlaşılacağı gibi Papa, prensip olarak mücerret laikliği beğenmiyor da bizim laikliğimizi beğeniyordu. Aslında mutaassıp bir Katolik için laikliğin en mübârek şekli bile, beğenilmek şöyle dursun, iğrenilecek bir şeydir. Çünkü laiklik yeryüzünde ilk defa Katolikliğe reaksiyon olarak çıkmış bir prensiptir. Papa Türkiye'yi İslâm'ın kalesi olmaktan çıkarmak, Hristiyanlığa nikâhlamak, en azından nişanlamak için gelmiştir. Ayasofya'da duâ da oranın resmen kilise olarak îlân edilmesidir. Ayasofya artık ne câmidir, ne de müzedir!" diyor ve "... Bizim yenemediğimiz ve ezemediğimiz en büyük düşman kendimiz, kendi gafletimizdir ..." sözleriyle hutbesini tamamlıyordu.

1973 yılı Kasım ayı ortalarında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Tasavvuf Târîhi ile İslâmî Türk Edebiyatı öğretmeni olarak derslere girmeye başlamıştım. Tam târihi hatırlamıyorum ama o aylarda Emin Işık Bey'le karşılaştım, diğer öğretmenlerle olduğu gibi onunla da tanıştım. Branş arkadaşım rahmetli Selçuk E-

raydın ile Kur'ân-ı Kerim ve Tefsir hocası Emin Işık Bey ile arkadaşlığımız günler, aylar ve yıllar geçtikçe ilerledi, bir gönül ve fikir dostluğu hâlini aldı. Selçuk Bey'le birlikte müşterek çalışmalar, yayınlar yaptık. Emin Bey'le Selçuk Bey arasında daha önceleri teessüs etmiş çok sıcak muhabbet ve dostluk bizi daha da birbirimize yaklaştırdı. 19 Aralık 1995 Mîraç kandili gecesini, Selçuk Bey'in İskender Paşa Câmii'nde yatsı namazı sonrası yaptığı Mîraç konulu sohbetinden evine dönerken içinde bulunduğu arabaya, bir kavşakta, başka bir arabanın çarpması sûretiyle mâruz kaldığı trafik kazâsında rahmet-i Rahmân'a kavuşması âilesini, bütün dostlarını, arkadaşlarını, meslektaşlarını ve talebelerini derin bir hüznâ garketti. Emin Hoca onun arkasından yazdığı "Cennete Mektup" başlıklı yazısında: "Seni çok sevdiğimi biliyordun. Sen de bunun farkındaydın. Ancak ben seni bütün bu güzel hallerin, eşsiz hasletlerin ötesinde daha derin duygularla sevdim. Sen de biliyorsun ki, bu saydığım meziyetler iki insanı dost yapmaya yetmez. Gönülden gönüle akan meveddet ırmakları olmadıkça insanlar birbirlerine dost olamazlar. Bana sorarsan, îman gibi, hidâyet gibi, dostluk da kalplerimizi kudret parmakları arasında tesbih gibi çeken ilâhî irâdenin eseridir. 'Vedûd' isminin tecellîsiyle meydana gelir. Sevmek de sevmemek de kulun elinde değil, kişi ile kalbi arasına giren Allah'ın irâdesiyledir"² cümleleriyle hem sevgisini hem de bir dosttan uzak kalış hüznünü dile getirmişti.

Emin Hoca güzel konuşur, güzel yazar, güzel sohbet ederdi. Mûsikîşinastı. Kendisinin edebiyat ve şiir zevki olduğu gibi şâirlik vasfı da vardı. Bu hasleti de diğer hasletleri gibi doğuştandı, bir Allah vergisi idi. Bu kâbiliyetinin güzel mahsullerinden biri de Selçuk Bey dostumuzun irtihâli üzerine yazdığı şu gazeldir:

² *Hocamız Selçuk Eraydın*, Erkam Yay. İstanbul 2016, s. 29.

*Bülbül ki âşiyân-ı fenâyı koyup gider
Dilden libâs-ı nakş-ı sivâyı soyup gider*

*Gülzâra dembedem gam-ı hicrân-ı yâr gelir
Ol yâr ki bûy-i verd-i cinânı duyup gider*

*Mi'râc'da nûr-i Hakk'ı gören gözde nûr olur
Hizmet yolunda mihnet-i dehre doyup gider*

*İnsan kemâl-i rûh ile "Aydın" bir "Er" olur,
Selçuk cihanda hükm-i kazâya uyup gider*

*Elbet derûn-i dilde muhabbet bekâ bulur
Lâkin firâkı kalb-i **Emîn**'i oyup gider³*

Selçuk Bey'in **vefâtına** üç beyitlik bir târih düşürmüştüm.
Târih beytinin birinci mısraî olan:

"Hub" düşünce geldi târîhi dile"

cümlesini yazmadan önce birbirinden farklı mısraîlar yazmıştım.
Fakat bir türlü içim rahat etmiyor, yazdıklarımı beğenemiyordum.
Emin Bey'e onları gösterdiğimde o da nâzik bir şekilde "Olma-
mış!" diyordu. Birkaç denemeden sonra bu son şekliyle kendisine
gösterdiğimde: "Tamam, şimdi oldu!" dedi. Müşterek dostumuz
Hattat Prof. Dr. Muhittin Serin Bey tarafından tâlik hattıyla yazıldı
ve kendisinin istediği kalitede olmasa da mezar taşına kazındı.

*Feyz-i Nakşî meşkedip Selçuk can
Hizmet-i pîrânı sertâc eyledi*

*Leyle-i mi'râcı yazmış ki kazâ
Sûre-i İsrâ'yı minhâc eyledi*

³ age. s. 165.

*“Hub” düşünce geldi târîhi dile
“Mesnevî şevkiyle mi’râc eyledi”
(1424-8 = 1416 h.) (19 Aralık 1995)*

**

Emin Işık Hoca’nın 1971 de Hareket Yayınları arasında yayımlanmış olan beğenilen kitabını okumuş ve kitabın sonuna 20.9.1975 târihini yazmışım. Bâzı sayfaların marjına konuya dikkatimi çekmek üzere birkaç kelimelik notlar koymuşum. Bu notların olduğu satırları, paragrafları bu hâtıra yazısını kaleme almadan önce gözden geçirdim. Bunların bâzılarını yıllar boyunca Hoca’nın sohbetlerinde de dinlemiştim. Bunlar paylaştığımız ana fikirlerdi. Kırk beş sene önce kaleme alınmışlardı ama, hâlâ inandığımız ortak düşünceleri ifâde ediyordu. Onun için aynen onun kelimeleriyle bu kitabından alarak, hem kendisini anmak hem de fikirlerini tekrar okuyucularına, dinleyicilerine ve sevenlerine sunmak istiyorum:

“... Osman Bey oğlu Orhan’a: ‘Oğlum kuru kavga ile cihangir olma sevdâsı bize yakışmaz. Bizim maksadımız din yolunda mücâhit olmaktır’ derken, sâdece kendi düşüncelerini söylemiyor, Alpaslan’dan beri Anadolu Türklüğünün rûhunda kök salmış olan zihniyete tercüman oluyordu. Osman Bey, ilim ve din ehlin-den uzaklaşmamayı da tavsiye ediyordu. Bu büyük ideali tahakkuk ettirmek için kurulan devletimiz üç büyük müesseseden kuvvet almış ve onlar üzerinde yükselmiştir. Bu üç büyük müessese **ordu, medrese** ve **tekke**dir. Kuruluş devirlerinde bu üç müessese el ele vererek aynı gâye için iş birliği yaptı. **Ordu** nizam ve otoriteyi; **medrese** din ve ilmi; **tekke** din ve ahlâkı temsil ediyordu. Birincisi [yâni ordu] ordu mensupları ile devlet ve idâre adamlarını; ikincisi [yâni medrese] münevverleri; üçüncüsü olan tekke de halkı yetiştirmeye, şuurlandırmaya ve devletin gâyesine yöneltmeye

çalışıyordu. Devletimizin kuruluşunda Osman ve Orhan Gâzî'lerin, Yıldırım'larla Murad'ların ne kadar hissesi varsa; Yûnusların, Hacı Bayram ve Akşemseddin'lerin de o kadar hissesi ve emeği vardır. Osmanlı Devleti'ni bir âile ve bir hânedan devleti olarak mütâlaa etmek, târihi bilmemektir ve affedilmez bir hatâdır. O devlet, serhattaki akıncıdan köy imamına kadar bütün bir milletin el ve gönül birliğiyle vücûda getirdiği tam mânâsı ile millî bir devlettir. Düşmanlarımız evvelâ bu üç büyük müessese arasına fitne sokmakla işe başladılar. Orduyu halka, medreseyi tekkeye düşman ettiler. Devleti ayakta tutan müesseseleri birbirine düşürmek sûretiyle, onu zaafa uğrattılar.”⁴

Emin Hoca'nın 50 sene kadar önce sözünü ettiği bu üç müessese arasında olması gereken birlik ve berâberlik hâlâ tam olarak kurulamamıştır. Kitabın birkaç sayfa ilerisinde şöyle demektedir:

“...Biz târih huzûruna İslâm ideali ile çıkmış bir milletiz. O bizi millet yapan ve büyük devlet hâline getiren ana kuvvettir. Ondan uzaklaşmak, kendi varlığımızdan uzaklaşmak ve zaafa düşmektir. En başta üniversitelerimiz olmak üzere bütün müesseselerimiz milletin ruh ve inancına bağlı, ondan kuvvet alan ve ona hizmet ile kendini millete benimseten müesseseler olmak zorundadırlar. Milletin îtimâdını kaybeden her şey yıkılmaya mahkûmdur. Millette yönelmeyen ve ona hizmeti gâye edinmeyen hiçbir müessese de millî değildir.

⁴ Emin Işık, *Devleti Kuran İrâde*, Hareket Yay. İstanbul 1971, s. 10-11. Bu yazıda Emin Bey'le aramızda geçen, ana hatlarıyla veya ana fikriyle az çok hatırladığım konuları onun kitaplarından buraya aynen veya özetleyerek alacağım. Böylece onun görüş ve düşüncelerini, yazdıkları veya kaydedilmiş röportajlardaki bizzat kendi ifâdeleriyle anlatmış olacağım.

Ordu, medrese ve tekke başlangıçta millî birliğimizi ve devletimizi kurdu. Silâh, ilim ve din; bu üç kuvvet el ele verdiği takdirde milletimizin istikbâlini teminat altına alacaktır. Millî birliğimizi yeniden kuvvetlendirerek varlığımızı kurtaracaktır.”⁵ “Hayâtın maddî ölçüler içinde ele alındığı ve her şeyin para demek olduğu bugünkü zamanda bir hakîkatin çok iyi bilinmesi gerekiyor. O da bizim millî varlığımızın servet sâhiplerinin eseri olmadığıdır. Millî varlığımızın gerçek mîmarları Mevlânâ’lar, Yûnus’lar, Süleyman Çelebi’lerle Âkîf’lerdir. Bizim hayâtımız bunlarla bir değer ve bir zenginlik kazanıyor. Kur’ân’ın rûhuna, dînin hakîkatına, hayâtın sırrına erenler bunlardır. Nesiller boyunca milletimiz ilâhî aşkı oluk oluk akıtan bu âb-ı hayat çeşmelerinden içti. Nice yüzyıllar nesillerin rûhuna hayat verecek kaynaklar yine bunlar olacaktır. (...) Bize insan olmanın değerini bunlar öğretiler. Dindar olmanın saâdetini bunlar tattırdılar. Bunlardan biri *“Allah adı dillerde / Sevğisi gönüllerde”* derken diğeri *“Ümmetin olduğumuz devlet yeter / Hizmetin kıldığımız izzet yeter”* diyordu.”⁶ Bu şahsiyetleri yetiştiren elbette dindi, İslâmiyet’ti.

Emin Hoca daha ilerideki sayfalarda şöyle yazıyor: “Din ise millî bünyeyi kuran temel unsurların başında gelir. Yâni dînin kuvvetlenmesi, millî birliğin kuvvetlenmesini ve genel ahlâk seviyesinin yükselmesini temin eder. Millî birliği kuvvetli ve ahlâk seviyesi yüksek olan cemiyetler çabuk ve rahat kalkınma imkânını bulurlar.”⁷ (...) “Bizim millî birliğimizin ve millî varlığımızın temel taşı İslâmiyet’tir.”⁸

(...) “Bizzat Allah’ın Kitabı, keyfiyeti/[niteliği] kemmiyete/[nicelik]

⁵ age. s.14.

⁶ age. s. 15-16.

⁷ age. s. 30.

⁸ age. s. 32.

üstün tutmuş ve gâlip saymış iken, o dînin mensuplarını kemmiyete bağlanmış görmek ümit kırıcı oluyor. İslâm'ın bir kültür mücâdelesi, bir ahlâk terbiyesi, bir istikâmet yolu, bir hayır ve hizmet yarışı olduğu anlaşıldığı ve bu yolda harekete geçildiği görüldüğü zaman ümit güneşi ufuktan doğmuş olacaktır.”⁹ “Biz **nebîlerin, velîlerin ve şehitlerin ölümsüz** olduklarına inanan bir kökten geliyoruz. Mânevî dünyâımıza ışık tutan o kadar ölümsüz ulularımız var ki, onların bir teki bile bir milleti yeniden diriltmeye yeter. Yeter ki genç nesilleri o ölümsüz canlarla, o ulu sultanlarla tanıştıralım. Kendimiz ve gelecek nesillerimiz için gerekli olan ilkeleri ve örnekleri, kendi târihimizin ve kültürümüzün içinden bulup çıkaralım. Biz bu bakımdan çok zengin mânevî kaynaklara sâhip bir milletiz. Her millet kendi târihinden ve kültüründen ibârettir.”¹⁰

Rahmetli Emin Hoca ile sohbetlerimizin ana konularından biri ve dâimîsi diyebileceğim esas konu, İlâhiyatçı olmamız hasebiyle tabîî olarak “din”di. O ders, vaaz, hutbe, konuşma ve sohbetlerinde talebelerine ve cemâatine dînimiz İslâm'ı anlatıyordu. Bilgisi, inancı ve müşâhedeleriyle gençlere, bilhassa üniversite gençliğine, cemâati, sohbet arkadaşı olan çeşitli branşlardan üniversite hocalarına İslâm'ın nasıl anlatılması gerektiği üzerinde düşünüyordu. Çizdiği plan dâhilinde yeni bir üslûpla işlediği konuları sunuyordu. 23-25 yaşlarında, normal lise öğrencilerinden 6-7 yaş daha büyük olarak, İstanbul İmam Hatip Okulu lise kısmını okuduğu sıralarda Celâl Ökten, Nûrettin Topçu, Mâhir İz vb. hocalardan zekâ ve kuvvetli hâfızası ile hem bilgi almış, hem de Türkiye ve dünyânın içinde bulunduğu şartlar karşısında, din konusunda tutulması gereken yol ve üslûp, benimsenmesi gereken ana fikir-

⁹ *age.* s. 48.

¹⁰ Emin Işık, *Aşk Meşk Etmek*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2010, s. 33.

ler hakkında canlı örnekler görmüş ve en iyi şekilde anlamıştı. İstanbul Üniversitesi hocalarından Erol Güngör, Mehmet Çavuşoğlu, İbrahim Kafesoğlu, Mükrimin Halil İnanç ve daha birçok ilim ve fikir adamının sohbetinde bulunmuştu. Ayrıca tasavvuf ve mûsikî muhîtinden de Osmanlı dönemi sonlarında yetişmiş İstanbul'un önde gelen şahsiyetlerinin meclislerinde sohbetlerini dinlemişti: Cerrâhî şeyhlerinden Fahreddin Ef., Muzaffer Ozak Ef., Sefer Dal Ef., Nakşîlerden Abdülaziz Bekkine Ef., Adanalı Sâmi Ef., Mevlevîlerden 1965 yılında, 30-31 yaşlarında iken kendisine intisap ettiği Midhat Bahârî Baytur Efendi ve muhîti... Bu çok geniş ilim, fikir, sanat ve tasavvuf çevresinden devşirdiği din ve dünya görüşüne sâhipti. Diyebilirim ki, onun benimsediği ve seslendirdiği din anlayışı, içinde yetiştiği Diyânet ve İlâhiyat muhîti ile o yılların İstanbul ilim, tasavvuf, mûsikî ve sanat çevrelerinin bir sentezi idi. Sâhip olduğu bu öz ve zevki çok sâde ve anlaşılır bir dille muhtelif yerlerdeki cemâatine, talebelerine, televizyon ve radyo dinleyicilerine sunmuştu. Son yıllarda İstanbul'un çeşitli Kültür Merkezlerinde "Mesnevî Okumaları/Sohbetleri", Mevlânâ dilinden, tâkipçilerinin ilgisini çeken din ve tasavvuf konuşmaları yapmıştı:

"Din şekil değildir. Dînin aslı, mânevî ve rûhânî olanı, maddî ve cismânî olanın üstüne tercih etmektir. Dindarlık da mânevî hazları elde edebilmek için, maddî lezzetleri terketmektir. Dindarlık kendini, takkenin renginden, tesbihin boyundan, sakaldan ve başörtüsünden önce rûhun derinliğinde gösterir. Varlığımızın çekirdeğinden fışkıran dindarlık bütün hayâtımızı tesiri altına alır, onu yoğurur ve şekillendirir. (...) Din tâlim ve telkininde örnek bir ve tektir. O da âlemlere rahmet olarak olarak gönderilen Hz. Mu-

hammed'dir.”¹¹

Bu ve benzeri cümlelerindeki ana fikri rahmetli Hoca'nın dilinden yıllarca dinlemiş, kanâatini paylaşmış ve bu konudaki derdi ile dertlenmiştik.

“... Bir yanda **taassubun** dinden soğuttuğu ve dînî hayattan uzaklaştırdığı dîne düşman bir zümre, diğer yanda bizzat din tarafından küfür sayılabilecek hareketlere dindarlık adını veren ve onunla oyalanan ve tesellî bulmaya çalışan ikinci bir zümre mevcuttur. Dînî hayâtın dejenere edilmesinde, bu ikinci zümrenin rolü daha büyüktür. Dînin en ince tefekkür ve ruh dâvâsı ve rûhî hayâtın derinliklerine âit ilâhî bir sanatı olan **tasavvuf**, gönüllere Allah ve hakikat sevgisini damla damla akıtarak doldurmak ve insan rûhunu ilâhî irâdeye râmetmek demek olduğu halde, bugün **câhil şeyhlerin** elinde tarikatçılık bir istismar, daha doğrusu bir idlâl vâsıtasıdır. Bu dâvâ aslında gönülleri arıtma ve saflaştırma dâvâsı idi. Şimdi ise saf gönülleri avlama, zihinleri bulandırma ve kafaları dolandırma tuzağı hâline gelmiştir. Bir-iki tasavvuf ıstılâhı, birkaç evliyâ menkıbesi ve sekiz-on tâne acâip söz bilen her açığöz, ortaya şeyh olarak çıkmakta, büyük iddia ve muazzam cesâretle ileri atılmakta, dînî hayâtı kepâze etmektedir. (...) Ve câhilin **medeniyetten** ve **modernlikten** anladığı şey, yalnız kılık kıyâfettir. Cehâletle medeniyet özentisi bizde, yüz elli /[iki yüz] sene öncesine varan bir batı hayranlığı ile başladı. Bu arzu evvelâ saray ile paşa konaklarında dile geldi. Fransız mürebbiyeler elinde yetismeye başlayan şehzâde ve sultanlar ile sarayı yakından tâkip ve taklit eden devlet ricâlinin çocukları, artık köşkte cemâatla kılınan namazlardan usandıklarını, onun yerine içkili ve danslı toplantılardan zevk aldıklarını her halleri ile ortaya koyuyorlardı. İlkin gizli

¹¹ *age.* s. 74.

gizli yapılan bu gibi toplantılar, sonraları aleniyete döküldü.”¹²

Rahmetli Hoca çok daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *Belh'in Güvercinleri* kitabında yukarıda ifâde ettiği ve sohbetlerinde üzerin durduğu şekilcilik ve taassup konusunu şöyle açıklar: “İslâm dîni ilk bakışta ilkeler ve kurallar bütünüymüş gibi görülür. Bu, onun dış görünüşü, şerîat denilen beden yapısıdır. Bir de dînin rûhu ve özü vardır ki, o da **îman**, **aşk** ve **takvâ**dır. Ruhsuz beden nasıl ölü bir ceset ise, aşk ve takvâdan yoksun bir dindarlık da öylece kuru bir iskelettir. Bununla berâber, dînin ilke ve kuralları gereksiz şeyler değildir. Bunlar rûhu taşıyan beden gibidir. Ancak onlar esas gâye değil, birer araçtırlar. Onlar olmadan, dînin özüne âit kutsal değerleri korumak ve yaşatmak mümkün olmaz. Lâkin o kuralları gâye sanıp onlara saplanıp kalmak, kişiyi şekilciliğe ve taassuba götürür. Taassup ruhsal gelişme yolunda dindar için en büyük engel sayılır. Rûhun mânevî âleme aşk ile kanat açabilmesi için, her türlü saplantıdan kurtulmuş olması lâzımdır. Kendi selâmeti için rûhun hür olması şarttır. Mevlânâ, rûhun önünde şeklin bir engel, hattâ bir put olduğuna sürekli vurgu yapar: ‘Sen şekil ve sûrete bağlı kaldıkça, Allah şekilden ve sûretten münezzehtir, demenin sana bir faydası olmaz!’ diyerek uyarıda bulunur. Bununla berâber, dînin özüne yönelik zordur ve birçoklarınınca ihmal edilir. Çünkü avâmın meyli, her konuda kolay olandan, yâni şekilden yanadır.”¹³

Emin Hoca ile zaman zaman konuştuğumuz konulardan biri de **çağdaş hayat ve teknoloji** idi. Batı’dan başlayıp bütün dünyâyı saran teknoloji, batı kültürü ve dünya görüşü her geçen gün hayatımızın her safhasına müdâhale ediyor, bütün direnmelere rağmen

¹² *age.* s. 83-85.

¹³ Emin Işık, *Belh'in Güvercinleri*, Ötüken Yay. İstanbul 2008, s. 127-128.

men bir türlü engel olunamıyor: “İster beğenelim, ister şikâyet edelim, ama şunu bilelim ki, çağdaş hayat maddeci (materyalist) dünya görüşü tarafından önümüze konulan ve son iki yüz yıla damgasını vuran bir yaşayış tarzıdır. (...) Son iki yüz yılda, fizik ve kimyâ alanındaki gelişmeler, onun sonucunda ortaya çıkan yüksek teknoloji ve bu teknolojinin eseri olan hârika îcatlar, materyalizmin ekmeğine yağ sürmüş ve güç kazanmasına sebep olmuştur. Başta Marksizm olmak üzere, laiklik ile sekülerizm de ondan doğmuştur. Materyalizmin gerçekleştirmek istediği üç temel hedefi vardır: Ruhsuz madde, Allahsız kâinat, dinsiz toplum. Materyalistler bu hedefler doğrusunda kesin sonuca varmak için iki asır boyunca çok çaba harcadılar, bir hayli de mesâfe aldılar. Bilimin dînî inançlarla bağdaşamaz olduğunu bir ön kabul şeklinde ortaya attılar. Bu görüşü herkese, en dindar insanlara bile kabul ettirmeyi başardılar. Materyalizm böylece, dîni önce laboratuvardan kovmayı başardı. (...) Hür düşünce ve bilimsellik adına, sâdece bilimin değil, bilim adamının da dinsiz ve îmansız olması gerektiği savunuldu. Bu iddia da büyük ölçü de kabul gördü.(...) Bilimin dinsizliğin emrine vermekte ve dînî inançları yıkmak için bir saldırı silâhı olarak kullanmakta hiçbir sakınca görmediler. Çünkü dînin yok edilmesi ana hedeflerden biriydi. Fransız ihtilâli öncesinde ve sonrasında, Batı dünyâsında, dîne yönelik saldırıların tamâmı bilim adına yapıldı.”¹⁴

Emin Hoca'ya ara sıra, yeri geldiğinde, Fransız Müslüman ve Şâzelî dervişi René Guénon'un *Modern Dünyânın Bunalımı*¹⁵ adlı kitabında, bu konunun enine boyuna incelediğinden ve onun bâzı fikirlerinden bahsederdim. Ne zaman ondan söz etsem ilgiy-

¹⁴ Emin İşık, *Aşk Meşk Etmek*, Sufi Kitap Yay. İstanbul 2010, s. 23-24.

¹⁵ Mustafa Tahralı, *Çağ ve Hakikat, René Guénon'dan Seçme Makâleler ve Yorumlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2019 (2. baskı), s. 121-181.

le dinlerdi.

Rahmetli birkaç sayfa ileride sözlerine şöyle devam ediyor: “Çağımızda insanlar, materyalist felsefeye inandıkları için maddeciliği benimsemiş değiller. (...) Bu konuda en önemli etken teknolojinin yarattığı maddî ve yapay dünyanın câzibesidir. (...) Ortaya konan hârika icatlar, çağdaş insanın başını döndürmüş, onu dört bir yanından kuşatmış bulunuyor. Araştırmalar göstermiştir ki, teknolojik ürünler, onları üretenlerden ziyâde kullananlar üzerinde etkili oluyor ve daha çok hayranlık duyuyor. (...) İnsanlar teknolojinin önce meftûnu, sonra da esîri oluyorlar. Çağdaş medeniyet insan oğlunu makine ile yarışa zorluyor. Gâyet tabîidir ki, bu da onun makineye yenik düşmesi sonucunu doğuruyor. (...) Çağdaş medeniyetin doğurduğu sosyal problemlerden söz ederken, hep Batı dünyâsından misaller vermek zorunda kalıyoruz. Zîra söz konusu problemlerin kaynağı sanâyileşmiş Batı toplumlarıdır. Oysa teknolojik gelişme, Batılı olmayan toplumları da derinden sarsmış bulunuyor. Bu sanal dünyanın büyümesine kapılan ve kendini unutan çağdaş insanın, mâneviyâta ayıracak ne vakti ne de tâkati kalmıştır. Çünkü çağdaşlığın ona sunduğu hayâtın içinde ruhsala ve kutsala yer verilmemiştir. O tıpkı bir vagon gibi, önüne döşenen ray üzerinde yol almaya mahkûm edilmiştir.”¹⁶

“Sanâyileşmenin ortaya çıkardığı bu sanal hayattan bıkan ve bunalan insanlar artık tabiata dönüş özlemi duyuyorlar, tabiatı korumaya ve yaşatmaya çalışıyorlar. Bu konuda ortaya konulan her olumlu çabaya destek vermek bir insanlık borcudur.”¹⁷

Türkiyemizin teknolojik ilerlemeye, özellikle bir yüzyıldan beri, var gücüyle asılması netîcesinde her yıl Batı dünyâsının sâ-

¹⁶ *age.* s. 26-27.

¹⁷ *age.* 32-33.

hip olduğu teknik ve maddî imkânlarına daha fazla yaklaşmış oluyoruz. Bu aynı zamanda modern Batı'nın yaşadığı mânevî ve sosyal bunalımlarla karşılaşacağımız, teknoloji vâsıtasıyla şuur-suzca tabiatta yapılan tahripler ve taşıyıcıları sonucu meydana gelebilecek âfet ve felâketlere açık olacağımız anlamına gelmektedir. Emin Işık Hoca şöyle demektedir: “Çağdaş teknoloji, bir yandan insanı maddî ihtiyaçlar altında ezerken, öte yandan ondaki ruhsal direnci de kırmış ve zayıflatmıştır. Evet teknolojinin bu gidişâtına dur demek mümkün görünmüyor. İnsana ve tabiata verdiği zararlar önlenemiyor. O zaman geriye bir tek şey kalıyor; o da insanı ruhsal yönden güçlü ve dirençli kılmak.”¹⁸

*

İlâhiyatçı olarak, dinden bahseden ve dîni öğretmeye çalışan insanlar olarak, acaba din eğitim ve öğretimi nasıl olmalıydı, nasıl yapılmalıydı? Bu konu İmam-Hatip Liselerinin, İlâhiyat Fakültelerinin ve Diyanet İşlerinin dâimî gündemi idi ve olmalıydı da. Çünkü birkaç yüzyıldan beri bu konuda kendi tercihlerimizi, üslûbümüzü, metotlarımızı ve müesseselerimizi kaybetmiştik. Bütün Müslüman toplumlar bir yandan Batı karşısında yapılması gerekeni yapamıyor, din, ilim ve ahlâk bakımından tutulması gereken yolu tutamıyor, diğer yandan mağlûbiyetlerin verdiği çâresizlik ve eziklik içinde neyi ve nasıl yapacağını tâyin edemez duruma düşmüş bulunuyor. Bu mesele bizim sohbetlerimizde de yer alıyor, söz açıldıkça her defasında Hoca şöyle diyordu:

“Peygamber Efendimiz'in yaptığı ve başardığı iş, aslında bir inanç ve zihniyet devrimidir. İmanlar güçlü [olmadan] ve sağlam temellere oturmadan müminlere hiçbir ibâdet farzedilmedi.

¹⁸ age. s. 32 . Ayrıca, Age. s. 245-248.

Ancak Mekke devrinin sonuna doğru îmanlar bilinçlenip geri dönülmez ve vazgeçilmez bir aşk hâline geldikten sonra, beş vakit namaz farz kılındı. Yirmi üç senelik peygamberlik sürecinin yarısı demek olan bu dönem, küfür ehlinin hakâret baskı ve işkencelerine dayanma, direnme ve sabır gösterme dönemidir. (...) Kur'ân'ın yirmi üç senede tadrîcen gelmiş olmasından ve insanların aşama aşama dîne ısındırılmasından, elbette alınacak dersler ve çıkarılacak sonuçlar vardır: Şöyle ki insan oğlu için yirmi üç sene tam bir eğitim sürecidir. Hangi çağda yaşamış, hangi meslekte çalışmış olursa olsun, yirmi üç sene eğitim ve öğretim için yeterli bir süredir. (...) Yirmi üç senelik peygamberlik dönemi gösteriyor ki, her konuda olduğu gibi irşat ve eğitim konusunda da izlenecek yol bu yoldur: Önce îmanlardaki şüpheleri gidermek ve irâdeyi güçlendirmek gerekiyor. Îmânı güçlü olan insan dînin emrettiği en ağır görevleri bile canla başla severek yerine getirir.”¹⁹

Din konusunda aklın yeri, peygamberin yeri, vahiy karşısında akıl vb. konular dâima konuşulan konular olmuştur. Bizim de sohbetlerimizde sözün dolaşıp bu konulara gelmesi eksik olmazdı. Emin Hoca derdi ki: “Mevlânâ ‘Ben İbrâhim meşrebindeyim, üfûl eden (batıp kaybolan) şeyleri sevmem. Ben ebedî olanın peşindeyim’ (Mesnevî, I/442). Bundan dolayı dinde söz hakkı **akla** değil, **vahye** âittir: Kitap neyi emretmişse, Peygamber nasıl uygulamışsa **din** odur. Dîni anlamak için elbette akıl da gereklidir. Ancak din aklın emrinde değildir, vahyin emrindedir. Akıl üstü olan dîni aklın emrine vermek dîne haksızlıktır. Aynı şekilde akıl üstü alanda, akıldan çözüm istemek de akla haksızlıktır.”²⁰

“Kulluk, Rabb’in emirlerine kayıtsız şartsız uymak ve gereğini yap-

¹⁹ Emin Işık, *Kime Kulsun?* Nefes Yay. İstanbul 2016, s. 145-146.

²⁰ Emin Işık, *Belh’in Güvercinleri*, s.18

maktır. Kulluk bizim yaratılış gâyemizdir, yâni kaderimizdir. Kulluk etmek de görevimizdir. Böyle olunca ondan kaçamayız. Hz. Mevlânâ 'Kimden kaçıyoruz, kendi kendimizden mi? Ne tuhaf şey!' diyor."²¹ "İnsan oğlu doğuştan bencil bir canlı olduğu için, hemen herkes kendi aklını beğenir. Kendinden daha akıllı kimselerin olabileceğini kabullenmek istemez. Her şeye kendi çıkarları açısından bakar. Bencilliğin en aşırı şekline ise 'ben merkezilik' anlamına gelen 'egosantrizm' denilir. Bu karakterde olanlar sâdece kendi çıkarlarını düşünürler. Yalnızca kendileri için yaşarlar ve başına buyruk hareket ederler. Nefislerinin hevâ ve heveslerini kendilerine tanrı edinin onlara taparlar. Yaratan'ı da yaratılmış olduklarını da unuturlar. Kur'an âyeti bunları şöyle tanımlıyor: 'Nefsinin isteğini kendine tanrı edinen o kişiyi gördün mü? Sen ona da sâhip çıkacak mısın?' (Furkan, 25 /43) (...) İşte bu yüzden söze başlarken 'Kul olmak bizim kaderimiz, alın yazımızdır' demiştik. Çünkü seven sevdiğinin kuludur. Hiçbir şeyi sevmeyen, yalnızca kendini seven ve herkesten üstün gören kibirli ve bencil kişi de ego-sunun kuludur. Mal mülk, para ve servet sevgisi, aşk ve tutku hâline gelince onlar da bir çeşit **put** oluyor. Servet sâhipleri mala mülke tapıyor. Uzun yıllar çocuk hasreti çekmiş olanlar, evlât sâhibi olunca evlâdına tapıyorlar veya taparcasına düşkûn oluyorlar. (...) Gerçek şu ki bu dünyâda sanatkâr eserine, zengin servetine, politikacı şöhretine, ilim adamı bilgisine tapıyor. Yâni bir anlamda herkes kendisi için bir put îcat ediyor ve ona taparcasına bağlanıyor."²²

Emin Işık Hocanın bu sözleri bana *Mesnevî* ve *Fusûsu'l-Hikem* şârihi Ahmed Avni Bey'in *Fusûs* şerhindeki şu ifâdelerini hatırlat-

²¹ Emin Işık, *Kime Kulsun?* s. 11.

²² *age.* s. 32-33.

mıştı: “İnsanların çoğu ‘abdü’n-nefs’ ve binnetîce ‘abdü’d-dünyâ’ ve ‘abdü’d-dînâr’ ve ‘abdü’z-zevce’ olur.”²³

* *

Edebî zevki içinde isimlerini andığı kişiler arasında Yûnus Emre, Süleyman Çelebi ve Yahyâ Kemal’in adları sohbetlerinde oldukça sık geçerdi. Mevlithan Hâfız Emin Bey genç yaşlarından îtibâren aşkla şevkle evlerde, kürsülerde, câmilerde defalarca okuduğu Mevlid’i, çok derin bir Peygamber sevgisiyle ve yalın bir ifâde ile yazıldığı için sever ve anardı. Türk milletine Allah’ı, Hz. Peygamber’i, dînini sevdiren ve öğreten bir temel metin olarak değerlendirdi. Hemen hemen her devirde mevcûdu bulunan Mevrit muhâliflerine şiddetle karşı çıkar, sözünü esirgemezdi.

Yahyâ Kemal’in “Söz Meydanı” başlıklı gazelinin Peygamber Efendimiz’i övmek için yazılmış bir “na’t” olduğunu ilk defa Emin Bey’den duymuştum. Gazelin birkaç beytini de zevk ve şevk ile okumuştum. Beş beyitlik bu gazelin dört beytini *Kime Kulsun?* Kitabında da zikretmiştir.²⁴ “Yahyâ Kemal O’nun şânında diyor ki:

*Zamân o gül gibi gül görmemiş zamân olalı
Gülün güzelliği dillere dâsitân olalı*

*Ne serve bakmadadır şimdi gözlerim ne güle
O şîvekâr bu kâmette nev-cihân olalı*

*Yegâne hüsn-i ilâhî odur, Cemâlullah
Cihâna ahsen-i takvîmden ıyân olalı*

²³ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, c.III, s. 350; ve *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Kelimeler İndeksi, C. XIII, s. 487

²⁴ Emin Işık, *Kime Kulsun?* s. 123; Yahyâ Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, s. 37.

*Mesâğ olsaydı eğer lâ-şerîke-leh derdim
Nazîri gelmedi âlemde hüsn ü ân olalı*

Emin Hoca'ya, bu gazelin bir na't olduğunu Mâhir İz, Nihad Sâmi Banarlı, Ali Nihad Tarlan, Mehmet Çavuşoğlu gibi edebiyat hocalarından mı, yoksa sohbetlerinde bulunduğu şeyh efendilerden mi duyduğunu veya kendi yorumu mu olduğunu sormak aklıma gelmemişti. Zîra onun anlayışı ve şevkle anlatımı içinde bana gayet tabîi ve isâbetli görünmüştü.

*

Zaman zaman konuştuğumuz ve çeşitli vesîlelerle gündemimize gelen bir konu da **rüyâ** idi. Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Yûsuf'un gördüğü, babası Yâkub'un hemen tâbirini yapıp Hz. Yûsuf'a kardeşlerine bahsetmemesini tenbih ettiği rüyâ, Hz. Yûsuf'un yorumladığı rüyâlar ve Peygamber Efendimiz'in Mekke'nin fethiyle ilgili rüyâsı zikrediliyordu. Ayrıca hâlâ beş vakit okunan "ezân-ı Muhammedî" de ashâbın rüyâlarıyla tesbit edilmişti. Resûlullâh'ın sabah namazından sonra mescidinde ashâbın gördüğü rüyâları tâbir ettiği mâlûmdur. "İstihâre" denilen ve Müslümanlar tarafından bir mühim karar öncesinde başvurulmuş bir davranış da vardı. Onun için rüyâ dinde yeri ve mânâsı olan bir konu idi. İnsanlar da, müslümanlar da rüyâ görüyorlar ve görmeye de devam ediyorlardı. Üstelik rüyâ görenler bunların yorumunu da geçmişteki insanlar gibi merak ediyorlardı. Görülen rüyâlar nasıl yorumlanacaktı? Rüyâ tâbirinin ne olup olmadığı da herkes tarafından bilinmiyordu. Müşkül olan mesele rüyâyı kim tâbir edecekti? İşte "peygamberâne ve nûrânî bir ilim" olan "rüyâ tâbiri ilmini" kim bilebilir, kim öğrenebilirdi?

Emin Işık Hoca “rüyâya ve duâya inandığını” söyler bâzan da, doktor arkadaşlarının bulunduğu sohbetlerde, bir latîfe olarak “bir de ilâçlardan Asprin’e inanırım” derdi. Ayrıca rüyâ tâbir ettiğine de, diğer tanıdıkları ve dinleyicileri gibi ben de birçok defalar şahit olmuştum. Onun için kendisini rahmetle anarken bu konuya daha genişçe yer vereceğim. Rüyâ bahsinde kendisinden duyduklarımı, söylediklerini yazdığı kitaplarda, yazılarda da zikretmiş. Onları nakletmeden önce şâhidi olduğum bir rüyâ yorumundan bahsedeceğim:

Derslerine girdiğim bir doktora öğrencimiz evli idi. Çocukları olmamıştı. Karı koca doktor tedâvisi altındaydı. Durumlarından bahsettiği için ben de gelip gittikçe kendisine sorardım. Bir gün öğleden önce ders veya görüşme için odama geldi. Ben de kendisine geçirdikleri tedâvi hakkında sordum. Tedâviye devam ettiklerini, henüz olumlu bir sonuç almadıklarını, bugün doktorla görüştüklerini eşinin eve kendisinin de Fakülte’ye geldiğini söyledi ve gördüğü bir rüyâyı anlattı. Bana yorumunu sordu. Ben de rüyâ tâbirini bilmiyorum, ama hayırdır inşallah, güzel anlamlı ve hayırlı bir rüyâ gibi görünüyor dedim. Biraz sonra oda komşum Emin Bey kapıyı tıklayıp içeri girdi. Teneffüslerde, dersimiz olmadığı saatlerde birbirimize uğrar sohbet ederdik. Hoca içeri girince, doktora öğrencisine: Bak, iyi olacak hastanın ayağına doktor gelirmiş. Rüyânı hocana anlat, dedim. O da tekrar anlattı. (Ben iki kere dinlediğim halde o rüyâdan bir kelime bile hatırlamıyorum.) Sözü bitirir bitirmez Hoca hemen yorumunu söyledi: “Müjde, bir çocuğunuz olacak!” Öğrencimiz şaşkınlık ve sevinç içinde: “Hocam, biraz önce eşimle doktordaydık. Muâyene sonunda bize henüz olumlu bir haber yok, dedi. Emin Hoca: “Ben onu bilmem. Rüyâ, çocuğunuz olacağını söylüyor!” dedi. O talebe on beş-yirmi gün sonra odama geldi ve anlattı: Eve gidince eşine “Tedâvi müspet

netîce verdi de sürpriz yapmak için benden mi saklıyorsun?” Demiş. Karısı da “Hayır, doktorun söylediğini sen de ben de işittik.” On beş gün sonra her ikisi tekrar kontrol ve muâyeneye gittiklerinde, muâyene sonrası doktor: “Müjde, eşiniz hâmile!” demiş. Bu benim yakından şahit olduğum Emin Hoca’nın bir isâbetli yorumu idi.

Rüyâ konusu ve yorumları konusu oldukça sık açılırdı. Bâzan odasına girdiğimde ya orada rüyâsını anlatan ve yorumunu dinleyen bir kimse bulunur veya telefonda kendisiyle konuşan kimse rüyâsını anlatmıştır da Hoca tâbir etmektedir. Konuşma bittikten veya rüyâsını anlatan kimse gittikten sonra, sâdece rüyâ göreni ilgilendiren rüyâ üzerinde durmaz geçerdi. Eğer rüyâ ve yorumunda bizim de duymamızda bir yarar varsa anlatırdı. Rüyâ konusunda genel bilgiler ve esaslar hakkında, tanıdığı rüyâ tâbir-cileri, şahit olduğu bâzı rüyâlar ve yorumları hakkında açıklamalarda bulunur ve onlardan öğrendiklerinden misaller verirdi. Çeşitli sohbetlerinde kendisinden duyduğum bu hususlardan *Aşkî Meşk Etmek* kitabında da genişçe söz etmiş. Böylece yazılarından, röportajlarından naklederek az-çok hatırlayabildiğim hâtıralarımı anlatmak istiyorum:

“Celâl (Ökten) Hoca dedi ki: ‘Orası, yâni Cerrâhî Âsitânesi **rüyâ tâbiri** içinde, Hz. Yûsuf dergâhı gibidir; o dergâhta rüyâ tâbirinde Hz. Yûsuf’un ilminden, feyzinden bir şey var.’ Ben de Fahrreddin Efendi’ye sordum: Rüyâ tâbiri için...? “Bak, dedi, bir defa çok iyi niyetli olmak lâzım!..” Tâbir edecek kişi için. “İkincisi de, hiç harâma el sürmemiş olması lâzım, yâni içki içmeyecek, zinâ yapmayacak, kebâir dediğimiz büyük günahlardan hiçbirisini işlememiş olacak. Allah’a şükür, bende şu sigaradan başka mekruh bir şey yok!” Çok sigara içerdi, Allah rahmet eylesin! (...) Hem i-

limdir rüyâ tâbiri, hem de Şeyh Efendi içine doğanı söylüyor. Siz orada rüyâyı anlatıyorsunuz, o kendi içine ne doğduysa onları söylüyor. Onun için derler ki, rüyâ görene göre değil, yorana göre çıkar. Bir de meselâ iki kişi aynı rüyâyı görse de tâbirleri ayrı ayrıdır, yâni görenin hâline göre yorulur. Meselâ rüyâyı gördüğü anda sıkıntılı mıydı; çok işkence çeker gibi bir halde mi gördü, yoksa ferah, rahat bir halde mi? Yâni rüyâ içindeki psikolojisi dahi rüyânın yorumuna tesir eder. Bâzı rüyâlar vardır, çok açıktır, bir şey sormaya gerek olmaz. Leblebi gibidir, kalıpları vardır, tık tık tık çözersiniz. Ama bâzı misaller vardır ki şaşırtıcıdır. Gördüğün rüyâda Kur'an okunuyorsa, Mevlit okunuyorsa, ezan okunuyorsa, bir câmide cemâat namaz kılıyorsa, bir türbe varsa, yâni dînî bir motif rüyânın içine giriyorsa, o rüyâ Rahmânî bir rüyâdır. Bir de rüyânın net görülmesi önemlidir, çok rüyâlar bulanık görülür, o bulanık görülen rüyâlar da öğleden sonra unutulur zâten. Rahmânî rüyâ unutulmaz, içinde Rahmânî motifler olan rüyâ.”²⁵

Emin Hoca 1965 senesi yazında babasının gördüğü bir rüyâyı ve Fahreddin Efendi'nin tâbirini anlatır: Rüyâda, babası görevli olduğu câmide cumâ namazını kıldırarak ve hutbeyi okumak için evden çıkar. Câmiden içeri girerken, yan taraftaki öteki kapısından avluya kalabalık bir maiyetle Atatürk girer. Babası “Buyurun, hoş geldiniz Paşam!” der. Atatürk “Hutbeyi ben okuyacağım!” der. İmam Efendi: “Peki!” der. Sert ve asık suratla azarlar gibi bir konuşma yapar. Hutbeden sonra İmam Efendi “Paşam namazı da siz mi kıldıracaksınız?” der. “Hayır, sen geç, kıldır!” deyip İmam Efendinin eline bir avuç para bırakır. Tam namaza başlayacakken uyanır. Emin Hoca'nın babası gördüğü bu rüyâdan korkmuş ve mektupla bu rüyâyı bildirmiş. “Git bunu, İstanbul'a geldi-

²⁵ Emin Işık, *Aşk Meşk Etmek*, s. 226-228.

ğimde benimle tanıştırdığın, güzel rüyâ tâbir eder dediğin hocaya oku ve cevâbını bana yaz!” Fahreddin Efendi, rüyâyı dinledikten sonra, gülmüş ve şu şekilde yorumlamış: “Atatürk burada iktidârı temsil eder. Bu Halk Partililer var ya, sağda solda çok konuşacaklar, ama imam (yâni hükûmet) olmak onlara nasip olmayacak. Bu 1965 senesinde iktidâra gelemeyecekler. Bir de imamların maaşına zam gelecek. Baban siyâsî bir rüyâ görmüş!” demiş. O sene Di-yânet İşleri Personel Kânûnu çıkar, bütün ücretli imamlar kadrolu olur. Mektup Ağustos veya Temmuz ayında gelmiş, Ekim ayında da seçimler yapılmış, Süleyman Demirel’in Adâlet Partisi iktidâra gelmiştir.²⁶

Emin Bey bizzat kendisinin gördüğü bir **rüyâyı** ve Fahreddin Efendi’nin yorumu şöyle anlatır: “Bir arkadaş grubu içindeyim. Ben o zaman 28-29 yaşındayım. Bir yaşlı kişi, bir şarap bardağı içinde yarım bardak kırmızı şarap ikram etti, aldım içtim... Boş bulundum aldım içtim. Sonra hafif sakallı ve köylü kıyâfeti içinde Peygamber Efendimiz’i görüyorum. Korktum tabîî, kimseye de söyleyemiyorum. Haram şarap rüyâma giriyor. Üstelik içmek... Hayâtımda böyle şey olmamıştır. Fahreddin Efendinin huzûrunda herkes rüyâ anlatıyor. Dinleyenler de olabilirdi. Herkes gördüğü rüyâyı anlatır, o da tâbire müsâit olanları tıklar tıklar tâbir ederdi. Bâzan da “Bir rüyâ daha göreceksin!” derdi. Yâni böyle yarım görülmüş rüyâlar var, mânâsı bitmemiş. Ben de: “Efendim, ben rüyâmda... Biraz tuhaf geldi bana ama!... diye korkarak rüyâmı anlattım. Güldü...” “Keşke dolu bir bardak içseydin” dedi. “Yâhu aşk-ı ilâhîdir. Allah sana kevser ikram etmiş!” demiş. Rüyâda şarap içmek, îmânın ve aşkının ziyâdeleşeciğine alâmetmiş.

Bir başka rüyâsı da şu: “Rüyâmda elime karıncalar çıkmıştı.

²⁶ *age*, s.228-229.

‘Eline bir yerden mîras parası geçecek’ dedi Fahreddin Efendi. O sene kayınpeder vefat etti, ondan kalan mal mülk, ona âit şeyleri sattık ve onun rûhu için yemek falan pişirdik.”²⁷

Rahmetli Emin Işık Hoca’nın bir gün bana anlattığını ana hatlarıyla hatırladığım, ama detaylarını unuttuğum bir **rüyâsı** vardır ki onun **Mevlevî tarîkatine intisâbı** ile alâkalıdır. Yıllar önce Fakülte’de sohbet sırasında anlatmıştı. Bu rüyâsını vefâtından yıllar önce kaleme almış ve Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Mütavelli Heyeti Başkanı Sinan Uluant Bey’e yayımlanabilir diyerek vermiş.²⁸ Bu yazıda Emin Bey 1961-1966 yılları arasında Soğanağa Câmii’inde görev yaptığını belirtir: “Beyazıt semti ve çevresi, gerçek anlamda bir ilim ve kültür merkezi idi. O yıllar benim için çok verimli geçti. Soğanağa semtinin, benim için bir başka önemi de oradaki güzel komşuluk ilişkileri idi. Yakın komşularımız arasında hem Nakşîler, hem de Cerrâhîler vardı. Ben imamları olduğum için her iki grupta da yakın ilişki içindeydim. Çünkü nişan, nikâh, sünnet ve ölüm vesîlesiyle onlara Kur’an ve mevlit okuyordum” der ve anlatır. Biraz kısaltarak buraya alıyorum: Bir gece rüyâsında kendini Nakşîlerin meclisinde onlarla birlikte zikrederken görür. Bu “çok âhenkli ve etkileyici bir esmâ zikri”dir. İçinden “Ben bu tarîkata intisap etmeliyim” diye geçirir. Sol yanında oturan tanıdığı Ahmet isimli, ama siyah sakallı zat kulağına: “Sen bir yere

²⁷ *age.* s. 229-230.

²⁸ Emin Işık, “Duâlar ve Rüyâlar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası, Ekim 2019, Sayı 192*, s. 18-25. Daha kısa bir şekilde bu rüyâsından *Aşkî Meşk Etmek* kitabında da bahsetmektedir. Bk. s. 96-97. Ayrıca Mevlevî tarîkatına intisâbını Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV) ın “Uluğbeyler Emin Işık Belgeseli” (2018) adlı CD de de anlatmaktadır. Rahmetli Hoca hakkında bu Cd’yi hazırlatıp yayımlayan KOCAV’a ve bu yapımda çektiği bölümlerden ve elinde olan başka çekimlerden istifade etmemi sağlayan Cd’in Yönetmeni Murat Çeri Bey’e pek çok teşekkür ederim.

intisap etme. Senin sâhibin var. O zat doğudan gelecek ve sana sâhip çıkacak, bekle!” der. Sonra şu ifâdelere yer verir: “Bana sorarsanız, mânevî yolun dâvetiyesi mânevî yolla gelir. (...) Şunun bunun teşvîkiyle mâneviyat yoluna girmek doğru değildir. Girmek isteyenler, mutlaka 'işâret'in gelmesini beklemelidir.”

Emin Bey'in orta ve yüksek öğrenimi sıralarında Mevlevîliğe karşı pek olumlu düşünceleri yoktur. Hattâ Mevlevîliğe intisap eden arkadaşı Hüseyin Top Bey'e düşüncesini açık ve sert bir şekilde söylemiştir. 12 Kasım 1966 günü Mîraç Kandili gecesı rüyâsında, kendini Konya'da Alâaddin Câmii veya ona çok benzer bir câmide görür. Giriş kapısı kible tarafındadır. Sağında Hüseyin Top Bey'le câmiye girerler. Orta kubbenin altında, vaaz kürsüsünde Şems-i Tebrîzî hazretleri başında sikke ve destar olduğu halde ders anlatırken, kırk kadar Mevlevî Dedesi'ne yüksek sesle tâlimat vermektedir. Dinleyenler hareketsiz ve huşû içindedirler. Onun söylediklerini anlamaksızın câmi içine doğru yürürler. Mevlânâ, imamlarınki gibi beyaz sarıklı bir fes başında, ikisine doğru gelmektedir. Beş altı adım kala gülümseyerek: “Sen bizim hakkımızda hiç de iyi şeyler düşünmüyorsun, ama yine de biz sana sâhip çıkacağız. Çünkü sen bize âitsin, bizimsin!” der. Emin Bey mahcûbiyetten bir şey diyememiş, öpmek üzere Mevlânâ'nın eline sarılmıştır. Mevlânâ her ikisini sekiz on adım kenara çekmiş, diz çöküp oturmalarını istemiştir. Yüz yüze karşı gelecek şekilde otururlar. Emin Bey'e “Yaklaş!” diye emreder. Dizi Mevlânâ'nın dizine değecek şekilde yaklaşır. Onu tam iki dizinin arasına alır, başını okşar, avucunun içine alır, sağ yanağı Mevlânâ'nın sağ dizinin üstüne gelecek şekilde yatırır. Eli başının üstünde olmak üzere bâzı duâlar okur. Sekiz-on dakîka öylece tuttuktan sonra elini çekip “ Haydi kalk bakalım bu iş tamam!” der. Sağ eli Hüseyin Top Bey'in, sol eli Emin Hoca'nın sırtında birlikte birkaç adım

yürürler. Önlerindeki direğin yakınına gelince yine diz üstü oturmalarını söyler. “Gözlerinizi yumunuz ve sessizce bekleyiniz. Biraz sıkıntı çekeceksin ve terleyeceksin, ama buna katlanmak zorundasın. Çünkü burada çektiğin sıkıntı çile yerine geçecek. Ben birazdan geleceğim” der câmiin arka taraflarına gider. Arkadaşı Hüseyin Bey ilk andan beri “sağdıç” gibi karışmaksızın seyretmektedir.

Bir saat kadar öyle sessizce beklerler. Derken Hz. Mevlânâ omuzuna dokunur. “Bu iş tamam, kalk bakalım!” der. Gözünü açıp ayağa kalkar. Hz. Mevlânâ yine onun gözünün içine bakarak: “Biz senin mânevî sıkıntını aldık. Bundan sonra kolay kolay iç sıkıntısı çekmeyeceksin. Ancak senin maddî sıkıntın da var, onu da halletmemiz gerek. Gelin benimle!” Câmi içinde kırk adım kadar kuzeye yürürler. Orada duvara bitişik odalar, tahta bölmeler vardır. Bunlar müstahdem odalarıymış. Hz. Mevlânâ onlardan birine girer. Biraz sonra elinde çok eski kahverengi bir meşin cüzdan ile ve arkasında yedi sekiz müstahdem ile yanlarına gelir. Ona cüzdanın içindeki yeni basılmış banknotları gösterir. “Bu paralar, Yûsuf’un annesinden, senin gibi ihtiyaç sâhiplerine verilmek üzere beklettiğim emânet bir paradır. Bunu sana vereceğim, ama önce onu şöyle bir elden ele dolaştıralım da ondan sonra!” der. Hüseyin Bey’i Mevlânâ kendi sağına, onun sağına da Emin Bey’i, ondan sonra da müstahdemleri yerleştirip ayakta bir halka hâline getirir. Paranın böyle elden ele dolaştırılarak verilmesinin daha hayırlı ve bereketli olacağı söyleyerek üç defa devir yaptırdıktan sonra Emin Bey’in eline verir. Cüzdanın elinde olduğunu sanmaktadır. Âdeta rüyâ gördüğüne inanmamaktadır. Ancak öğleye doğru kendine gelebilmiştir. İçini bir sevinç, bir aydınlık kaplamıştır. Mutludur ve durmadan şükretmektedir. Maddî sıkıntıları vardır. Ama olsun. Meşin cüzdan içindeki yeni parayı gözleriyle

görmüştür. Bu, üzerinde beş rakamı, birkaç tâne de sıfır yazılı bir kâğıt paradır. Rüyâda gördüğü bu paranın tedâvüle çıkması tam on beş sene sonra olmuştur. Üzerinde Mevlânâ resmi olan pembe beş binlikler 1982 yılında tedâvüle çıkmıştır. Artık “O gün bugün şükürler olsun Rabbime bana para sıkıntısı çekti” diye rüyâsının maddî yönünü de yorumlar ve “Benim dünyam duâlar ve rüyâlar üzerine kuruludur” sözleriyle yazısını tamamlar.²⁹

**

Rahmetli Hoca ile zaman zaman konuştuğumuz önemli konulardan biri de **tasavvuf**, irşat, mürşit, mürşide intisap idi. Ana hatlarıyla hatırladığım bu bahisleri de onun yayımlanmış eserlerinden naklen kendi cümleleriyle burada zikretmek istiyorum.

“Tasavvuf Allah’a lâîk olma çabasıdır.(...) Zâten tasavvuf denilen öğreti de budur: İçimizdeki ilâhî kaynağa ulaşma çabasıdır. (...) Dînin özü Allah sevgisidir. Sevgi yoksa din de yoktur, îman da!”³⁰ “Mecâzî aşk denilen geçici sevgiler, çoğu zaman **ebedî aşka** merdiven olur. Mal ve evlât sevgisi, zamanla Allah sevgisine döner. Önce nîmet sevgisi, ardından da nîmeti verenin sevgisi ge-

²⁹ Emin Hoca son röportajlarının birinde içinde bulunduğu mânevî hâli, zevki ve şevki şöyle anlatmıştır. “ İşte şu anda üç yerde Mevlânâ okutuyorum; *Mesnevî* okuyoruz yâni. *Mesnevî*’yi kitaptan açıyoruz; Mevlânâ’yı anlatıyoruz. Çok güzel geçiyor. Zâten Mevlânâ’dan başkası da beni zaptedemezdi; onu sana söyleyeyim. Ya zındık olur çıkarsın ya yobaz olursun, saplanır kalırsın ikisi arasında. Ama Mevlânâ hem ufku açıyor hem de seni sürekli oraya sâbit tutuyor, yâni kaydırmıyor. Çok büyük bir şeydir, çok enteresan bir şeydir Hz. Mevlânâ. Çünkü zekâ bakımından çok, çok yüksek bir zekâ, dehâ derecesinde. Temsiller, teşbihler, anlattığı şeyler...” Bk. Yüksek *İslâm Enstitüsü’den Marmara İlâhiyât’a İlim ve İrfan Yolcuları*, M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul 2019, c. I, s. 115-116. (s.101-129)

³⁰ Emin Işık, *Belh’in Güvercinleri*, s. 75, 81, 122.

lir. Nîmet aşkı, yerini Allah aşkına terkedince îman kemâle erer. Âriflerin aşkı nimetle, cennetle ilgili değildir. Onlar için lütuf da kahr da birdir. Aşk için engel yoktur.

*Beden maddeye, ruh mânâyâ hayran
Sevgili sevene can, seven sevgiliye kurban.*

Hiz. Mevlânâ 'Neyi seviyorsan sen osun!' diyor. Gerçek aşkın ihtîşâmını da şöyle dile getiriyor:

*Binlerce sarayı var arş üzerinde aşkın
Sığmaz akla hayâl ihtîşâmı onların
(....)
Aşkın esintileri her bir yönden geliyor
O senin derin uykun duymanı engelliyor.³¹*

Tasavvuf kalbi her türlü kötü duygu ve düşünceden, geçici zevk ve hevesten arındırıp **Allah aşkıyla** donatmaktadır."³² Yaratan'ı seviyorsan, sana lâıyk gördüğü **kaderi** de seveceksin. **Ölüm** bir son gibi görünse de, hakîkatte hayâtın devâmıdır. Ana karnından dünyâyâ doğuş gibi, sonsuzluk âlemine doğuştur. Bu katı ve kasvetli hayattan daha üstün, daha rûhânî olan bir hayâta geçiştir. Yokluğa açılan karanlık kapı değildir. Aksine sonsuz güzelliklere ve yüceliklere açılan aydınlık bir kapıdır. Geçici hayattan kurtuluş, gerçek ve ebedî hayâta doğuştur. Ruh için hakîkî sevgiliye uçuş-

³¹ Emin Işık, *Aşkı Meşk Etmek*, s. 19. E. Işık Hoca, Mevlânâ'nın *Mesnevî'sinden, Dîvân'ından* manzum tercümeler yapmıştır. Bunlardan bâzılarını tercümeleri yaptığı günlerde Fakülte'deki sohbetlerimiz esnâsında okumuş ve üzerinde konuşmuşuzdur. Kitaplarında bunlardan belki birçoğu yayımlanmış olabilir. Meselâ bkz. *Belh'in Güvercinleri*, s. 64-65, 68-69, 70, 72, 73, 82, 86-87, 98-99, 115-117, 129-130, 136, 144, 145, 150, 167-167,168-169; *Kime Kulsun?* s. 7-9, 66-67. *Aşkı Meşk Etmek*, s.9, 15, 19, 33, 77, 90, 119, 120,126.

³² *Age*. s. 19-20.

tur.”³³ Tasavvuf hakkında söylenilen güzel sözler ve güzel yazıların, “aslında tasavvuf denilen mânevî sarayın dışardan çekilmiş fotoğraflarından başka bir şey” olmadığını söyler ve şöyle açıklardı: “ **Tasavvuf** bu muhteşem sarayı dışardan seyretmek değildir. Onun teknik özelliklerinden ve mîmârî güzelliklerinden söz etmek de değildir. Asıl tasavvuf, bu sarayın içine girmektir. Ruh sarayımızın merdivenlerinden basamak basamak çıkmak, her kattaki bütün odaları gezip dolaştıktan sonra, en üst kata, yâni **tevhit** mertebesine varabilmektir.”³⁴

İrşâd, Mevlânâ Hazretlerinin hem hocası hem de mürşidi olan Seyyid Burhâneddin Muhakkik Tirmizî'nin *Maârif* adlı eserinden alıntılıdığı şu sözleriyle anlatır: “Halkı **irşat etmek**, onları Tanrı yoluna iletmektir. Öyle bir can gerek ki, işini de, kendini de Allah yoluna adanmış olsun. Tenini, canını ve malını Allah'a adanmayan **mürşit** olamaz. Çünkü irşat Rabb'e âit bir iştir.”³⁵

“Tasavvuf yolunda ehil mürşit, hâzık bir tabip gibidir. ‘Ehil’ şartını koymak zorundayım. Çünkü ehil olmayan sahte mürşitler, her devirde ehil ve hakîkî mürşitlerden sayıca daha fazladır. ‘Niçin bunca mürşit var, ehil olmadıkları halde, ne diye böyle boylarından büyük işlere burunlarını sokarlar?’ demeyin ve lütfen canınızı sıkmayın. Yalnız şu kadarını bilin ki, her değerli şeyin mutlaka sahtesi de olur. Bir şeyin sahtesinin olması, aslının çok değerli olduğunu ispâta yarar. Altın ve gümüş gibi değerli şeylerin sahtesi olur, tenekenin sahtesi olmaz. Toplum hayâtında da doktor ve avukat gibi îtibarlı meslek erbâbının sahteleri olur. İşte bunları bileceksin, bir sahtekârın eline düşmekten sakınacaksın. (...) Bu

³³ Emin Işık, *Belh'in Güvercinleri*, s. 75, 81, 122 ve 81.

³⁴ Emin Işık, *Aşk Meşk Etmek*, s. 101.

³⁵ *age.* s. 55; *Kime Kulsun?* s. 60

yolun ulularından Hz. Mevlânâ'nın da hocası ve mürşidi olan Seyyid Burhâneddin Muhakkik Tirmizî Hazretlerinin tavsiyesidir. Onun formülüdür. Seyyid Hazretleri diyor ki: "Bir insan canını, malını ve tenini Allah'a adamadıkça mürşit olamaz. Çünkü din yolunda irşat Allah'a âit bir iştir. Din onundur. Din için Kitap indiren, peygamber gönderen de O'dur. Allah adına irşatta bulunacak kimse, kendisini Allah yoluna adanmış olmalıdır. Eğer bir **mürşit** sizi Allah'a çağırıyor ve Allah'a bağlamaya çalışıyorsa, onu dinleyin ve dediğini yapın. Eğer sizi kendisine bağlamaya çalışıyorsa ondan uzak durun. Çünkü o kişiler şeytanın ortağı olan hâinlerdir. Onlardan şeytandan kaçır gibi kaçmak gerekir!

Sahte mürşitler gerçek mürşitlerden daha güzel konuşurlar. Güler yüzlü, tatlı dilli olurlar. Tasavvufla ilgili pek çok menkıbe bilirler. Bilmeseler de öyle görünürler. Her şeyi ballandıra ballandıra anlatırlar. Ağzlarından bal damlıyor sanırsın. Dinleyenleri hayran bırakırlar. Bu özelliklere ilâveten, lâf arasında, belli etmeden Peygamber soyundan geldiklerini, 'seyyid' olduklarını îmâ ederler. Bu gizli hakikatlerin kendilerine Allah'ın ve Peygamber'in özel ikrâmı ve ilhâmı olduğunu iddia ederler. Kendilerinde birtakım gizli kuvvetler, mânevî güçler bulunduğu intibâhı vermeye çalışırlar. Meselâ 'Falan zaman, doktorların çâre bulamadığı bir hastaya okudum da iyileştirdim, gibisinden hikâyeler anlatırlar. Genelde hep kendilerinden ve kendi mânevî güçlerinden dem vururlar... Oysa Hz. İsâ kendi eliyle şifâya kavuşan hastalar için bile, onları ben iyileştirdim, demiyordu. 'Allah'ın izniyle şifâ buldular' diyordu. Bir mürşidin bütün söyledikleri âyet ve hadis olsa, hepsi tepeden tırnağa hakikat olsa, siz yine de onun söylediklerine değil niyet ve maksadına bakınız. Ve şuna dikkat ediniz: Sizi kendisine mi, yoksa Allah'a mı bağlamaya çalışıyor ona göre karar

veriniz.”³⁶

“Ama mürşidin hâzık mürşit olup olmadığını nasıl bileceksin? Mürşit nasılsa, irşat ettiği insanlara da aynı hal yansır. Nama-za karşı, ibâdete karşı, dînî görevlere karşı hassas mıdır? Hizmet ederken hasbî midir? Yoksa birbirleriyle menfaat ilişkisi içinde midirler? Birbirlerinin yüzüne karşı gülüyorlar da, daha ilk konuşmada arkadaşının aleyhinde mi konuşuyor? Ona göre senin orada yerin olup olmadığını anlıyorsun zâten. Bunun ölçüleri verilmiş. Gazzâlî’de var, Mevlânâ’da var.³⁷ Burhâneddin Tirmizî’de var: Bir âlim, bir mürşit yâhut bir şeyh efendi, bir hoca efendiyi ziyârete gittiğiniz zaman diyor, eğer içinize **dünya muhabbeti** doğuyorsa, o dünya ehlinde birisidir. Eğer içinize Allah korkusu, Peygamber sevgisi, âhiret endîşesi gibi mânevî duygular, mânevî korkular veya hisler geliyorsa, işte o Allah ehlidir. Birinci zümreden ise hiç konuşmaya gerek yok, yanında biraz oturun, bakın kendi içinize, ne geliyorsa odur. Gazzâlî bunu bir takım formüllerle vermiş.”³⁸

Emin Hoca kendisine tarîkate girmesi için teklif ve dâvet alan, gireyim mi diye soran bir dinleyicisine şu cevâbı verir: "Bu yol mâneviyat yoludur. Şunun bunun hatırı için veya teklifi için tarîkate girilmez. Sizin içinizde büyük bir arzu ve iştîyak varsa, bir de sizin için hayırlı olacaksa, zâten size Allah tarafından bir kapı açılır. Kafanızı boşuna yormayın, **mânevî yolun dâveti yine mânevî yoldan gelir**. Meselâ bir rüyâ görürsünüz, o rüyâda kısmetiniz neyse size gösterilir. Lütfen acele etmeyin, işâret bekleyin. Allah’a güvenin. Ne isteyecekseniz ondan isteyin. Çünkü yolun da kulun da sâhibi O’dur. O kendisine gelmek isteyenlere elbette

³⁶ Emin Işık, *Aşk Meşk Etmek*, s. 93-94.

³⁷ Bk. Mevlânâ, *Mesnevî*’nin ilk cildindeki Cârîye ve Yahûdi Vezir hikâyeleri.

³⁸ Emin Işık, *Aşk Meşk Etmek*, s. 196-197.

yardım eder, yol gösterir. Daha önce aynı şey benim başımdan geçmişti. O tecrübeye dayanarak ve doğrusunun bu olduğuna inanarak böyle bir tavsiyede bulunmuştum.”³⁹

Maddî ve mânevî binbir çeşit çiçekten edinmiş olduğu din, ilim, irfan, aşk ve fikir balını genç yaşından îtibâren güzel sesiyle okuduğu Kur'ân-ı Kerim, mevlit, kasîde ve gazellerle, vaaz, sohbet ve duâları ile, dersleri, konferansları, makâleleri, kitapları ve az da olsa yazdığı güzel şiirlerle talebelerine, cemâatine, dinleyicilerine, dost ve hayranlarına sunmuştu. Bir terkip ve sentez sâhibi idi. Onun için sunduğu bir terkipti, bir sentezdi. Sâdece bir hâfız, vâiz, öğretmen/hoca, mevlithan, ilim ve fikir adamı, mûsikîşinas okuyucu, şâir ve yazar olarak görünmek istemedi. Bütün kâbiliyetleriye Hak yolunda hizmet etmek istedi. Bu hizmetlerine son yıllarda yapmış olduğu *Mesnevî* Okumaları/Sohbetleri de ilâve oldu. Günümüz gençliğine bir mânevî klasiğimizi tanıttı.

"Benim dünyâm duâlar ve rüyâlar üzerine kuruludur" diyen Emin Işık Hoca, 1 Ağustos 2019 Perşembe günü, içinde yaşadığımız bu "hayal âlemi"nden hakîkî âleme, "İrcî" (Dön!) emriyle Rabb'ine rücû etti. Cuma günü, senelerdir vaaz ettiği Şişli Câ-mii'nden, binler belki de on binlerce insan tarafından, cuma namazından sonra kılınan cenâze namazını müteâkip Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki annesinin kabrine defnolundu. Cenâze namazında, baş tarafında Mevlevî sikkisi bulunan tabutunun önünde saf tutup el bağlayan binlerce talebesi arasında İstanbul İmam Hatip Lisesi'nden öğrencisi olan Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Vâlisi Ali Yerlikaya, İstanbul Müftüsü Prof. Dr. H.

³⁹ ³⁹ age. s. 96. Emin Hoca bu kitabında çeşitli intisap örnekleri vermektedir. Bk. s.95-99, 231

Kâmil Yılmaz, milletvekilleri, Üniversite hocaları, doktorlar, yazarlar, müzisyenler, sanatçılar, öğretmenler, Diyânet İşleri mensupları, müftüler, hatipler, imamlar, vâizler, müezzinler, mevlit-hanlar, ihvânı, altmış yıldır kendisini dinleyen kadın erkek, genç yaşlı cemâati, tâkipçileri, sevenleri, hayranları, âilesiden eşi Şükran Işık, kızı Sevda Işık, oğlu Âkif Işık, gelini, torunu, kardeşleri ve yakınları vardı. Hepsi de helâllik isteyen İstanbul Müftüsü Efendi'ye cân u gönülden, varsa, haklarını helâl ettiler, Hakk'ın bol bol rahmetini dilediler.

Rûhuna kabri başında aşırılar, sûreler, kelime-i tevhitler, İsm-i celâller okundu, hatimler hediye edildi. Allah ganî ganî rahmet eylesin, makâmını âlî, menzilini mübârek eylesin, sevdiği Peygamberimizin sancağı altında, Pîr'iyle,sevdikleri ve sevenleriyle haşreylesin! Âmîn, yâ Muîn! 🕌

San'atkâr Kalb Şehri

İbrahim Numan

“İstanbul ve Boğaz Kıyılarına Pitoresk Bir Seyahat” isimli kitapta bâzı konuları anıyordum. Bir miktar oryantalist yaklaşımlarını yansıtsa bile, Melling’in bu eseri, muhteşem gravürleriyle, üzerinden çok değişik okumalar yapılabilecek târihî bir vesîka mâhiyetindedir. İyi ki yazmış ve bilhassa çizmiş.

Kitabı elimden bıraktıktan bir müddet sonra bir vesîleyle evden çıkıp “Nefs-i İstanbul” da denilen İstanbul’un Sur İçinde yürümek mecbûriyetinde kaldım. Aman Allahım! Çok değil, daha iki yüz sene evvel Melling’in tasvir ettiği bu dünyâdan bir nokta

bile kalmamış sanki. Dünya diyorum, zîra bu gravürlerde sâdece peyzaj ve mîmârî eserler değil, aynı zamanda vaktiyle yaşanmakta olan hayat, kılık kıyâfet, içtimâî hayat, zârâfet v.b. de tasvir edilmiş. Gerçi şehir denince “insanların toplu olarak yaşadığı yerleşim yerlerinden, idârî ve mülkî bakımdan köy ve kasabadan sonra en büyük olanı; halkının büyük kısmı ticâret, sanâyi ve idâre işiyle uğraşan, tarım alanı olmayan kalabalık yerleşim merkezi, kent”¹ anlaşılır, ancak İstanbul, hele de Melling’in çizdiği İstanbul şehri bunun çok ötesin de bir mâhiyete sâhip bulunmuş olmalıdır. Onu belki de asırlarca karşılaştığı kültürlerin süzgecinde tasfiye edilerek işlenmiş, inceltip arıtılarak medeniyet timsâli hâlini almış, bizâtihi bir “San’atkâr Şehir”² olarak vasıflandırmak daha doğru olacaktır. Hele de kendi gibi geçirdiği istihâlelerle yenilenerek yoluna devam ederken teşerrûf ettiği İslâm tasavvufuyla kemâlin bir timsâli hâline bürünmüş Türk-İslâm kültürüyle tanışmakla san’atını tevhitte de şekillendirerek âdeta bir “Tevhîdî Şehir”³ mâhiyetini almıştır.

Sâmiha Ayverdi “İstanbul Medeniyetini kimler vücûda getirdi? Hangi âdetleri hangi insanlar beğenip seçti ve bu kök salan âdetler, cemiyetin îtiyatları zemininde derinlemesine nasıl yayıldı? Bu ince, bu zarif, bu her biri son derece duygu, değer ve îtibar kazanmış görenekleri, yoksa insanlar değil de zaman ve zamânın taksime uğramış ölçüleri, günler, aylar, yıllar, ya da asırlar mı kendiliğinden işledi? ...”⁴ diye hem sormakta hem de sanki Kur’an

¹ İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugatı, Şehir maddesi

² Sâmiha Ayverdi, İstanbul Geceleri, 2012, s. 23,29; İbrahim Numan, *Sanatkâr Şehir*, Sâmiha Ayverdi’nin İstanbul’u, ist 2014, s. 55-63.

³ Aynur Can’ın, Kurucu Şehirler, Bursa ve Floransa kitabında kullandığı bir tâbir

⁴ Sâmiha Ayverdi, İstanbul Geceleri, 2012, s.21

metodolojisini tâkib ederek, düşüneceklere, ibret alacaklara yol göstermektedir. Öyle ya hiçbir şey yoktan var olmayacağına göre aslen var olanın da “her an yeni bir oluş, yeni bir yaratılış”⁵ düstûru mûcibince yine vâsıta olan bir insan, bir san’atkâr, bir cemiyet eliyle orta çıkabilmesinde de imkânın, irfânın ve hikmetin uzun süreçler netîcesinde bir araya gelebileceği zaman kesitlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Hani Sohbetin ortaya çıkabilmesi için mekân, ihvan ve irfânın mevcut bulunması gerek derler ya! dünyâda, yaratılışın bu tabiat hârikası mekânı İstanbul’da, başı sonu bilinmeyen, ancak birbirine ulana ekleme büyüyen, giriftleşen bir sohbet gibi târihin bir bölümünde âdeta “sihirli kâmetiyle salınarak” ortaya çıkan bu “dîlber”⁶ İstanbul Medeniyeti-Sohbeti diyebilir miydik. Ancak bu medeniyet-sohbetinin tamamlayıcı unsûru olarak İstanbul mânevîyâtının da ihmal edilmemesi, görmezlikten gelinmemesi elzemdir.

San’atkâr elinden çıkmış bir besteyi muhtelif ses ve tınılarla terennüm eden sazların mecmûu bir orkestra mesâbesinde, tek ve yekpâre bir vücut şeklinde ortaya koyar gibi kendinde gizli unsurları san’atkârane birleştirip bütünleştirerek ortaya koymak da yine bu “San’atkâr Şehir”in⁷ mârifeti olmalı. Şehrin sesine kulak veren kişi acaba bu âhenk nereden geliyor diye merak etse, baksa, bunun muhakkak zıtların birbirini tamamlayan sükûnundan, birliğin farklılıklar şeklinde tezâhüründen başka bir şey olmadığını okumaması ne muhal.

⁵ Kur’an, Rahman/29

⁶ Sâmiha Ayverdi, İstanbul Geceleri, 2012

⁷ İbrahim Numan, Sanatkâr Şehir, Sâmiha Ayverdi’nin İstanbul’u, İstanbul 2014, s.55-63

Sâmiha Ayverdi'nin kalemiyle "Hulâsa dünyâ sahnesi, birbirine benzemeyen oyunları, birbirinin zıddı olan renkleri, kokuları, şîve ve âhenkleriyle göz bağcılığında devam edip dururken, kendisine bu muazzam sahnenin bir köşeciği nasip olan İstanbul da, kâh devleti satan, kâh devlete satılan kimseleri, hüneri hayranlık basamağına çıkaran sanatkârları, bestesine vecdin kapılarını açtıran mûsikîşinasları, mısralarına aşk kudreti koyan şâirleri, gittikleri yere dünyâlarını götüren kâmilleri, serdengeçtileri, eyyam ağaları, dalkavukları, hovardaları, ayyaşları, serserileri, bin bir dâvâ, bin bir iddianın sert ve devamlı akışı ile bir sel yatağı gibi durmadan hırpalanır, çehre değiştirir olmuştu"⁸

Bir zamanlar, kesret nizâmı mûcibince kendine maddî ve mânevî nispetlerin âhengi içinde içtimâî hayatta olduğu kadar san'at ve mîmârîde de tenasübü şiar edinmiş olan bu şehir, akli-selim ve irfandan niye bu kadar uzaklaşmış, şahsiyetinden fedakârlık etmiş, zevkiselimin zirvesinden zevksizliğin dûnuna doğru gitmekte niye ısrar edip duruyordu. Bağrında taşıdığı, bir taraftan birlikte hayat bulduğu, bir taraftan da hayat verdiği âbideleşen san'at ve mîmârî eserlerinin zerafet pırıltıları niye artık Melling'lerin, Mis Pardo'ların, Eugene Flandin'lerin kitap ve gravürleri içine hapsedilmiş bulunuyordu. Bu, dönen zamâna göre yaşamakta olduğu nüzûl kâidesi îcâbı mı idi, yoksa kendinde mevcut bulunanı, kendine bahsedilmiş olanı keşfetmekte kaybettiği idrak mı idi? Eğer "San'atkâr Şehir" ise aklın ve mantığın ötesinde sanki kalbine doğan bir aşkın ateşiyle kendinde mahfuz sırlarla yine kalbinde saklı rûhun güzelliklerini yansıtmaması gerekmez mi idi!

Belki de bu yapıcı ve yükseltici müteharrik gücü, şehri yapan, onda yaşayan, onunla hemhal olacak ve onu yoğuracak

⁸ Sâmiha Ayverdi, İstanbul Geceleri, 2012, s.79

âriflerde; zamânın insanının, zamânın hemşehrilerinin “kalp şehri”nde aramak evlâ olsa gerek. Ancak bu arayış, “çağdaş” insânî münâsebetler, yaşayış, eğitim ve düşünüş biçimiyle nereden geldiği ve neye hizmet ettiğinin gafleti içine düşen san’atkâr/mîmârın muhtaç kalbinin ortaya koyduğu zevk/estetik anlayışıyla âdeta bir harâbeye dönen bugünün şehrinin formu, dokusu, kokusunun ötesinde, madde ile mânâyı bütünleştirecek ve tevhid anlayışının bir tezâhürü olacak “Tevhîdî Şehir” mefhûmunun derinliklerinde olmalıdır.

Gonca vü servi sana teşbîh eder her bî-edeb (Şeyhûlislâm Yahyâ)!

misâli şehirde açılan yara, manevî terbiye merhemiyile kazanılan basîretle kendi kalbinin amâ derinliklerine Eşrefoğlu’nun

“Amâdan murad amâ-yı basîret imiş”

dediği şekilde bakıp orada tevhîdi müşâhede edemeyen her göz bî-edeb olmaya mahkûmdur.

Burada, Şeyh-i Ekber’in Tedbîrât-ı İlâhiyye⁹ eserinde, Allah Teâlâ’nın halîfesi, “rûh” için bir “şehir”, “hazret-i cism” veyâhut “beden” binâ edip onun teba ve erkân-ı devletini bu şehirde iskân eylemesi -ki bu şehir de kalb olarak gösterilmektedir- insana olduğu kadar, Hz. Şeyh’in affına sığınıp bî-edeb şehre de teşbîh edecek olursak, San’atkâr Şehir’de, yânî onu yapan cemiyet ve insanın kalbinde mahfuz rûhu cisme ve âsara yansıtmadıkça nâfiledir.

⁹ İbn Arabî-Ahmed Avni Konuk, Tedbîrât-ı İlâhiyye’ Tercüme ve Şerhi, Hazırlayan Prof.Dr. Mustafa Tahralı, İz Yay., İstanbul 2018

O emânet ki, çevresini tanzim ederken ona zevk katan san' atkâr/mîmârın, Mîmar Sinan'ın tâbiriyle "kalb câmii"nin derinliklerinde gizlidir. Bir sayyad olup bütün güzellikleri havî rûh kuşunun peşinden kalbin gizli mecrâlarına dalmadıkça ulaşılması ne mümkün.

Bir savt-ı dil-keşinle senki sayyâdü'l kulûb oldun/

Şikârı sen olurdun olsa bir sayyâd kuşlardan (İsmâil Safâ)

Kalb şehrinin semâlarında kanat çırpın Hakk'ın güzel kuşları peşinden yükselmedikçe o güzelliklere karışıp oralardan bir şeyler getirip hediye etmedikçe ne san'atkarlar/mîmar ne de "Sanatkâr Şehir" in tekrar ortaya çıkmasını düşünmek muhal-ender-muhal.

İmam Rabbânî'nin İzinde Hindistan Yollarında

Hicran Göze

Allah ötelerin ötesi... Ötelerin ötesinin de ötesi...Her ötenin de ötesi

İmâm-ı Rabbânî

Bu sefer Hindistan yollarındayız. İslâm medeniyetinin izlerini, unutulmaz hâtıralarını bu sefer de Hindistan da arayacağız. Ama Hindistan diğerlerinden çok farklı. Endülüs'ten de farklı. Çünkü Hindistan'a İslâm'ı ve medeniyetini Türkler getirmiş. Urduca diye ayrı bir dil de meydana gelmiş. Hindistan Türk medeniyetinin şâheserleri yle dolu...

İngiliz diğer bölgelerde yaptığını burada da yapmış. Ayrılık tohumlarını öyle hâince ve ustaca ekmiş ki... Hindistan'la Pâkistan'ı ayırırken politik umurları öne alarak Hindûlarla, Müslümanlar'ı da birbirinden ayırarak ikinci bölünmeyi yapmış. Daha sonra Pâkistan ve Bangladeş bölünmesi... Ama bütün bu bölünmelere rağmen Hindistan'daki Müslüman nüfûsu Pâkistan'dan daha çok, Bangladeş'ten de... Müslümanlar Hindistan'da nüfûsun yüzde onunu meydana getiren büyük bir azınlık hâlinde... Hint müslümanları yarımada'nın kuzeyinde yaşamakta... Daha kuzey bölgesi ise Afganistan ve Türkistan...

Ergun Göze işte o hâtıraları görmeye, Hilâli, bir de Hint Yarımadası'ndan seyretmeye gidiyor. Bu sefer de yalnız değil... Kültürümüz "Evvelen refik, bâdehû tarik" der. Refik Endülüs yollarındaki yoldaşımız büyük fotoğraf sanatkârı rahmetli Sâmi Güner. E-şime göre o sâdece bir fotoğraf sanatkârı değildir. Ondan biraz

fazla bir şeydir. Bir ışık mîmârı, bir objektif şâiridir. Ben fakir ise uzun yılları berâber yaşadığımız hayat arkadaşına Hindistan yollarında da refâkat edecektim. Bir de Sâmi Bey'in eşi değerli sanatkâr, Çivi ressamı Bilge Güner Hanım. Herkes bize Hindistan'a gitmenin sıhîh bakımdan tehlikelerinden bahsediyor, su bile içmeyin diye îkaz ediyordu. Eşimin ise hiç bir şey umûrunda değildi. Onun akli bu sefer de Hint Müslümanlarında ve Türklerin hâtırası olan o şaheserlerde idi. Bir de "İslâm'ın Hindû gecesinde gördüğü beyaz rüyâ" dediği "Tac Mahal" de...

Sözün kısası gene mesleklerinin ve inançlarının delisi iki insanla berâberdim. İlk durağımız Delhi olacak, oradan bir otomobile Agra'ya hareket edecektik. Eskisi ve yenisiyle Delhi bir insan keşmekeşiydi. Eşim röportajına bu satırlarla başlarken Hindistan'ı ne kadar doğru yorumlamıştı.

"Hindistan tam bir kargaşa diyârı... Dil kargaşası... İngilizce dâhil tam on altı dil. Bunlar resmen tanınmış diller. Ve yüzlerce resmen tanınmamış dil... Lehçe ve ağızları da sayarsak âdeta herkese bir dil düşüyor diyebilirsiniz. Alfabe kargaşası. Tam on üç resmî alfabe var. Tabîî bu kadar dile bundan az alfabe olamaz."

Ve ırk kargaşası, din kargaşası, tanrılar kargaşası, iklim kargaşası, fiyat kargaşası, trafik kargaşası diye devam ederek diğer kargaşaları da sıralamıştı. Trafik kargaşası gerçekten korkunçtu. Sâmi Güner'in "Kara Fatmalar" dediği motosikletten bozma uyduruk taşıtlar yolları istilâ etmişti. Biz büyük bir cesâretle Delhi'den Agra'ya otomobil ile gidecektik. Amma ne otomobil... Bu naltıcı sıcaktan dolayı arabanın pencereleri açıktı. Yol boyunca o pencerelerden soyulmuş, dilimlenmiş hindistan cevizi ve tavuskuşu tüyünden yelpâzeler satmak için uzanan ellere, kirli bile diyemeyeceğimiz bu ellere karşı savunmasızdık. Yollar hayvan leş-

leriye doluydu. O leşlerin üzerine hedeflenmiş akbaba bolluğu mîde bulandırıcıydı. Bunlara ilâve açıkta kaynayan tencereler ve insan mahşeri... Agra'ya akşam vakti gelebildiğimizde büyük bir pişmanlık ve hayal kırıklığı ile "Aman Allah'ım Agra burası mı?" demiştim. İnsan kaynıyordu. Şehir bu insan mahşerinin istilâsı altında sanki görünmez olmuştu. Ama ne insan... Dükkânların önünde ellerindeki misvakla dişlerini ovup ovup tüküren bu insanlar müslümandı. Onlara göre misvak sünnetti, yâni Peygamberimiz onunla dişlerini temizlemişti ya gerisi önemli değildi. Sanki Peygamberimiz diş fırçası vardı da misvakı tercih etmişti! Hâlbuki Agra XVII. asırda Osmanlı imparatorluğu gerilerken yükseliş devrini yaşayan muhteşem Hindistan Türk imparatorluğunun başkentiydi.

Trafik kargaşasının içinden geçerek geldiğimiz Agra'da bizi şaşırtan bu insan kalabalığı servet kargaşasının ve sefâletin de resmiydi. Eğer sokakta yatarken üstünü bir örtü ile örtme imkânına sâhipse o insana fakir denemezdi. Bir taraftan altın toplar dök-türen racalar da vardı. Hindistan bir servet kargaşasının da diyârıydı. Kapısında uyuşturulmuş bir filin bakıcısı ile durduğu Sheraton Oteli'nin kapısından içeri girdiğimizde sanki bir başka dünyâya adım atmıştık. Dışarıyla içi arasında korkunç tezdâd arasında çeşitli duygularla sersemlemiş, geldiğime pişman olmuş gibiydim. Mecelle "Zıtlar içtimâ etmez" diyordu ama burada bayağı da içtimâ etmişler gibiydi de acaba neleri aradan çıkarıyorlardı? Odaya yorgunluktan bitmiş bir şekilde kendimizi attığımız da bir bardak çay o nefis kokusuyla burnumuzda tütüyordu. Ve mîdemiz zil çalıyordu. Odamız, pencereleri perdelerle kapatılmış olduğu için epeyce loştu. Perdeleri açmak ve açmamak arasında kararsızdım. Kimbilir nasıl sefil bir manzarayla karşılaşacaktım? Ama odanın kasvetli loşluğu bu kararsızlığımı yenince açivermiştim.

Gördüğümüz bir üçüncü dünya idi. Daha doğrusu bembeyaz bir rüyâ... Bir masal dünyâsı... İkimiz de bakakalmıştık. Tac Mahal, eşimin büyük rüyâsı Tac Mahal o büyüleyici beyazlığı ile karşımızdaydı. Ergun Göze, gözleri Hindistan Türk İmparatorluğu'nun XVII. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirdiği bu benzersiz güzelliğe odaklanmış, düşünceye dalmıştı bile... Sanki Tac Mahal ile konuşuyordu. Elhamra ile Tac mahal'ı mukâyese eder gibiydi. Acaba Elhamra mı daha mahzun ve yalnızdı? Yoksa Tac mahal mı ? Sonra böyle düşünerek kendisini tesellî etmişti, ikisi de mahzundu ama Hindistan'da bölünmüş, parça parça olmuş olsa bile müslümanlar vardı, ezan sesi de vardı. Ya gerçek müslümanlar... O yoktu işte. İslâmiyet'in mühim meselesi de zâten bu değil miydi? İmâm-ı Rabbânî'nin torunu El Hâşimî Müceddidî' ye "Nedir İslâm'ın en mühim meselesi?" diye sorduğunda O da "Müslümanların gerçek Müslüman olmak için hiç bir şey yapmamaları" dememiş miydi?

Timur'un dokuzuncu, Timurluları Türkistan' dan Hindistan'a getiren Babür'ün ise dördüncü kuşaktan torunu olan Şah Cihan, eşimi uçsuz bucaksız düşüncelere salan bu saray türbeyi çok sevdiği, kendisine on dört evlât veren, on dördüncü çocuğunu doğururken ölen eşi Ercüment Bânu Sultan için yaptırmış, kendisinin de oraya gömülmesini vasiyet etmişti. Bir Türk kumandanının, Âsaf Han'ın kızı olan eşi Ercüment Bânu Sultan'ın ölümüyle bütün saçları birdenbire ağarmıştı. Tac Mahal eşinden başka hiç bir kadına bakmayan Şah Cihan'ın bu büyük sevdâsının mahsûlüydü. Bu beyaz türbeye "Beyaz Mersiye" diyenler de vardı. Şah Cihan ölümüyle yıkıldığı eşinin güzelliğine uygun bir türbe yaptırmak husûsunda o kadar titiz ve ısrarlıydı ki bütün dünyâdan, Avrupa'dan, İran'dan, Türkistan'dan ve Hindistan'ın her yerinden mîmarları ve sanatkârları sarayında toplamış onların yap-

tıkları türbe maketlerini tek tek incelemişti. En çok beğendiği proje Mîmar Sinan'ın talebesi olan İstanbullu Mehmet İsa Bey'in Projesiydi.

Türk mîmârî 22 sene süren müthiş bir çalışmadan sonra Şâh'ın önüne koyduğu maketin aynını gerçekleştirmişti. Yardımcısı Semerkantlı bir Türk olan Mîmar Muhammed Şerif'ti. Anıt türbenin göz kamaştırıcı o azametli kubbesini de kubbe mîmârîsinde büyük uzman olan gene Mîmar Sinan'ın talebesi İstanbullu İsmâil Efendi yapmıştı. Türbenin mermerleri üzerindeki yazıları İstanbullu hattat Settâr Efendi tasarlamıştı.

Şah cihan oğlu tarafından tahttan indirilip Agra kalesine kapatılınca hücresinin penceresinden çok sevdiği eşinin türbesini seyredermiş. Biz de akşamın hüznü çökerken daha da güzelleşen Tac Mahal'i seyretmiştik. Bir başka güzellik de bu muhteşem türbenin çiçeklerle dolu, âdeta cennete benzeyen bahçesinde bulunan büyük havuza akseden görüntüsüydü. Bu görüntü ile Tac Mahal ikileşiyordu. Sami Güner ise oradan oraya koşturmuş ama bu arada bizlerin resmini çekmeyi de ihmal etmemişti. Turistler ise çok şaşkın, eşimin deyişiyle afallamış bu mîmarî hârikayı seyrediyorlardı. O hârikayı, o beyaz rüyâyı, bir başka deyişle Beyaz Merseyeyi... Onu bütün imkânlarını seferber ederek yaptıranın büyük aşkı sanki umurlarında değildi. Ergun Göze'ye göre Batı bu aşkı anlayamazdı. Ama o aşkın mîmârî mahsûlü Tac Mahal'in güzelliği karşısında şaşkındı. İlerde o güzelliği kendisine mâletmekten de utanmayacaktı. Batı bu saray türbeyi yapanların Türk olmadığını ispat etmek için yıllarca uğraşmıştı ama bütün vesîkalar aksini söylemişti. Yâni mîmarların İstanbul'dan geldiğini ve Türk olduğu gerçeğini...

İnsan bu eşsiz güzelliği seyrederken onu inşâ eden İslâm'ın insanını da düşünmeden edemiyordu. Her ayak bastığı toprakta bu güne kadar gelen güzelliklere imzâ atan o insan neredeydi? Nasıl kaybolmuştu? Turistler de o insanların yaptıklarıyla yenileri karşılaştınca şaşkınlıkla “Bu çirkinlikleri o ataların çocukları mı yaptı” diye sormuyorlar mıydı? Eşim bu saray türbenin karşısında Osmanlı'yı da düşünmüştü. Osmanlı türbelerini... İşte o düşüncenin satırlara dökülüğü:

“Kânûnî Şah Cihan'dan daha kudretli bir padişahı. Kânûnî diyorum, Hürrem'i çok seviyordu. O da Hürrem'den başka bir kadına bakmıyordu. O da Hürrem'i âdeta imparatoriçe yapmıştı. Fakat Osmanlı'nın davranışı başkaydı. Mîmârî, bir cemiyetin rûhunun dışa yansıması... Bir rûhun dış görünüşü... Ve Osmanlı asla bir türbe saray yapmadı. Belki daha güzelini, muazzamını yaptırabilirdi ama yapmadı. Osmanlı hâkanları kendilerine de büyük türbeler yaptırmadılar. Onlar sâdece cemaati düşündüler... En büyük câmileri yaptırdılar. O muazzam câminin yanbaşıda küçücük bir türbeye sığan Kânûnî ne kadar kuldur ne kadar tabîîdir? O büyük aşkı Hürrem için de daha büyük bir türbe yaptırmamıştır. Osmanlı kendisi için de, daha çok hayır eserleri yaptırtarak bekâ yolunu bulmaya çalışmış, ebediyet kapısından geçmeye çalışmıştır. Bir uçta Elhamra, bir uçta Tac Mahal... İkisi de İslâm'ın iki ayrı iklimde , iki ayrı yorumda temsilcisi... İkisi de hârika... Fakat sıhhatli olan, fakat klasik olan, fakat en mükemmel olan, İslâm'ın rûhuna en yakını şüphesiz ki Osmanlı... İkisinin ortasında...

Ergun Göze bunları düşünürken Rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi'yi ve ona ömrünün son günlerinde “Artık yazabilirim” dediği İslâm Türk mîmârîsinin felsefesini yazdıramadığını da üzülerek hatırlamıştı. Agra'da olsun, Delhi'de olsun bizi şaşırtan o büyük

kargaşayı ve sefâleti renklendirerek biraz olsun çekilir hâle getiren bir şey daha vardı. Sari bolluğu... Sokaklarda rastladığımız çöpçü kadınlar bile renk renk sarilere sarılmışlardı. Bu dikişsiz şıklık Hint kadınına vergi bir beceriyle gözlere güzel bir ziyâfet çekiyordu. Bir de takılar... Sarilere sarılmış bu çöpçü kadınların kolları renk renk sıra sıra bileziklerle doluydu. Erkek olsun kadın olsun saçlar gür, siyah ve parlaktı. Vücûduna sarinin en güzelini sarmış, dikkat çekecek kadar güzel Hintli kadına ise sokaklarda değil beş yıldızlı otellerin lobilerinde ve lokantalarında rastlayacaktık.

Sırada Agra'nın otuz yedi kilometre güneybatısında "Fetih şehri, Zafer şehri" mânâsına gelen "Fetahpur Sikri " vardı. Kıymetli târihçimiz rahmetli Yılmaz Öztuna , eşime "Aman Fatehpur Sikri'ye muhakkak git ve Türk mîmârîsinin şaheserlerini gör" demişti. Ekber Şâh'ın bir kerâmet netîcesinde büyük bir aşkla kısa zamanda kurduğu bu şehir âdeta bir dünya cennetiydi. Hârîka câmileri, muhteşem binâları, göz kamaştıran bahçeleri, köprüleri, kubbeleri, Hindistan'a has kırmızı taştan yapılmış muazzam kalesi ile günümüzde de göz kamaştırıyordu.

Bu hârîka güzelliğiyle bizleri şaşırtan şehrin doğmasına sebep olan kerâmet neydi? Şâh'ın bir erkek çocuğa sâhip olmak arzusu... Târih 1568'i gösteriyordu Şah yirmi yedi yaşında idi ama saltanatını devam ettirmesi için bir oğlunun olması lâzımdı. Bunun için küçük bir köyde yaşayan Şeyh Sâlim Çiştî'ye gitmiş duâ etmesini istemişti. Şeyh "Sana bir değil üç erkek çocuk nasip oldu" deyince çok sevinmiş "Ben de sana dostluğumu, himâyemi, yakınlığımı vaad ediyorum." Diye mukâbele etmişti. Şeyh ise bu sözlere kayıtsız kalarak, doğacak çocuğa kendi isminin konulmasından başka hiç bir şey istememişti. İsteği yerine getirilmiş ve Ekber Şah bununla kalmayarak şeyhe duyduğu minnetle Fateh-

pur Sikri'yi başkent yaparak yeniden inşâ etmişti. Bu muhteşem başkentten ülkeyi idâre etmeye başlamıştı. Ekber Şah bir müddet sonra çeşitli dinlerin ve inançların kargaşasını yaşayan topraklarında bütün bu dinleri ve inançları birleştirmek arzusuna kapılmış, bunun ilk adımı olarak birisi Hindu, birisi Hristiyan, Birisi Budist, birisi de Müslüman dört hanım alarak atmıştı. 1581'de Afganistan'ı fethetmesinin arkasından büyük bir istek ve masrafla inşâ ettiği bu şehri terk etmişti. Şâh'ın zayıflayan inancının acaba şehri terk edişinde tesîri var mıydı? Ergun Göze terk edilen bu şehrin bir köşesindeki türbesinde yatan Sâlim Çiştî'yi de ziyâret etmek istemişti. Türbe kırmızı bir tül ve çiçeklerle süslüydü. türbe de saygıyla ve büyük bir ciddiyetle Kur'an okuyan bir kaç kişiyi görmek eşimi ve bizleri çok duygulandırmıştı. Bu türbe Hindistan'da çok rastlanan, insanları güzellikleriyle büyüleyen "İnci câmi" lerin benzeriydi. İnci câmilerde olduğu gibi insan eliyle büyük bir sabırla işlenmişti. Şeyh'in türbesinin önünde laternaya benzeyen bir şeyi çalıp, hint şivesiyle bir şeyler, ilâhiler okuyan ve Hz. Peygamber'e salavat getiren bir kişi de dikkatimizi çekmişti. Sonra öğrendik ki bu kişilere "Kavval" deniyormuş. Yâni ilâhî söyleyici, okuyucu... Agra Hindistan'da kalınca pek çok kişi bilhassa imkânı olan Müslüman âileler biraz da canlarını kurtarmak için Pâkistan'a göç etmişlerdi. Ergun Göze gidemeyerek kalanlar için "Bir ara buralar Müslüman yatağıyken azınlıkta kalmışlar. Şeyh Sâlim Çiştî ve İslâm eserleri âdeta ardçı gibi, bekçi gibi kalmışlar burada...Gazneli Mahmud'un, Bâbü'r'ün , İkbâl'in ve Cinnah'ın Hindistan'ında... O kıt'ada şimdi İslâm'ı temsil eden sâdece bu türbe ve bu kavval kalmış..." diye yazmıştı.

Ekber Şâh'ın bu topraklardaki dinleri karıştırarak yeni bir din ortaya atması belki inançlar arasındake kavgayı önlemek içindi. Bu din çok hayırlı bir iş yaparak Hindûların ölen kocasının ar-

kasından karısının yakılması âdetini kaldırmış, Hindûları memnun etmek için Cuma günleri et yemeyi de, avlanmayı da yasaklamıştı. Bu değişiklikler müslümanları rahatsız etmişti Ama kendisi namazını kılmış, hacca gitmet arzûsunu da alenen söylemişti. İlerideki yıllar ise bu tip gayretlerin faydasız olduğunu, dengenin bir türlü kurulamayacağını Hindistan, Pâkistan ayırımına kadar giden çok acı ve çok kanlı olaylarla açıkça gösterecekti.

Ergun Göze bu yolculuğa, Tac Mahal ve Fatehpur Sikri'nin tesiriyle bütün benliğini istilâ eden bu sualleri sora sora devam edecekti...

“Eğer Ekber Şah kendisini siyâsî nüfuz, nefsine gurur temin etmek için yeni bir din ortaya atmak gibi garâbetlere düşmeseydi, yetmiş iki milleti birleştirmeyi bir yana bırakıp, müminleri saflarında daha sık birleştirmeye çalışsaydı bugün Hindistan'nın durumu bu kadar karışık olur muydu? Kısacası Ekber'de fetih rûhu olsaydı işler daha değişik olmaz mıydı? Bir başka soru de Şahcihan ve o kadar beğendiğimiz Tac Mahal içindi.

Acaba Şahcihan bir kadın aşkına bu kadar bağlanacağına Allah aşkına bağlanabilseydi, bir kadına bu kadar fedâkârlık yapacağına çok daha ulvî aşklar uğruna fedâkârlıklara katlanabilseydi bugünkü manzara daha başka olmaz mıydı? Belki Tac Mahal'in maddî güzelliklerinden çok daha fazlası manevî sâhada hatta maddisiyle birlikte teşekkül etmez miydi? Eğer Ekber ve Şahcihan birer Fâtih ve Yavuz olabilselerdi! O zaman belki on yedinci asır da on altıncı asır gibi bir Türk asrı olurdu... Kimbilir... Ammâ anlaşıyor ki Hindistan'nın dünyevî füsûnu birisinin, mistik füsûnu da diğerinin başını döndürmüş. Abdülhak Hâmid öyle demiyor mu: “İrân-ı bâtarab, Hindistan-ı müzehheb” çiçekli ve süslü Hindistan'nın engüzel çiçeği Tac Mahal...

Eşimi Agra’da geçirdiğimiz ikinci gün Sâmi Güner’le gittikleri bir Cuma namazı da çok hüzünlendirmişti. Hâlbuki Agra’da Cuma namazı kılmak onun için ne güzel bir hayaldi. Ne yazık ki çok büyük bir sukûthayal olmuştu. Ergun Göze sinek ölülerinin bir çalı süpürgesi ile toplanmaya çalışıldığı eşsiz bir sanat eseri olan “Cuma Mescidi”nde Müslümanlık nâmına gene üzülecek, Cuma namazını çâresiz avluda, dizlerini yakan taşların üzerinde kılmayı tercih edeceklerdi. Eşim hâtıralarında o günkü hislerini bu satırlarla anlatmıştı: “Din kardeşlerimiz bize alâka gösterdiler fakat ilk defa din kardeşlerimin uzattığı eli tereddütle karşıladım ve sonra da utandım. Temizlikten o kadar uzaktılar.”

Yaşadığımız keşmekeş ve pisliğe rağmen Tac Mahal’in hatırına Agra’da hiç olmazsa birkaç gün daha kalabilirdik ama gidilecek yerler vardı. Delhi’ye dönecek oradan da Pâkistan’a geçecek-

tik. Delhi'ye döndüğümüzde bir kere daha şaşıracaktık. Görülecek neresi var diye sordüğümüzda Tuğluk şahların bir semtinin bulunduğunu, Kutub Minâr'ı muhakkak görmemiz lâzım geldiğini söylemişlerdi. Delhi'yi bir Hint şehri zannetmiştik ama o minârelerin kutbu denilebilecek yapıyı görünce kendimizi ecdâdımızın şehrinde hissetmiştik. Ergun Göze'nin dediği ve yazdığı gibi Hindistan'a İslâm'ı getiren Türklerdi.

Fransız yazar Louis Rousselet'de "Hindistan'daki Müslüman mîmarlık âbidelerinin yüzde doksan beşi Türklerin eseridir. Büyük Hint şehirlerinde görülen göz kamaştırıcı Türk eserleri bu kıt'aya silinmez bir şekilde Türk damgasını basmıştır." dedikten sonra uçsuz bucaksız Delhi ovasını seyrederken de bu gerçeği olanca açıklığıyla bu satırlarla noktalamıştı: "İşte bu uçsuz bucaksız ovada, bu bahçelerde, Hindistan'ın kaderi birçok defa çizildi. Bundan daha güzel bir savaş alanı düşünülemez. Tatlı meyiller, buna mukâbil ne nehir, ne uçurum ne de orman. 1193'te Kutb, 1397'de Timur, 1526'da Bâbur, sonra Ekber, 1739'da Nadir Şah, 1768'de Ahmed Şah sırasıyla bu güzel ülkenin kaderini değiştirdiler. Ülkeyi öylesine gözalıcı öylesine muhteşem eserlerle bezediler ki târihe akıp giden asırların ardından isimleri hâlâ yaşıyor. Bu ölümsüz eserleri görünce insan, yazının başlığındaki sıfatı tereddütsüz Hindistan'a yakıştırıyor: TÜRKLER'İN HİNDİSTANI... (Hayat Târih Mecmuası 1 Kasım1968)

Dünyânın en yüksek minâresi olan Kutb-u minâr pek çok yabancı târihçinin yazdığı gibi bir zamanların en muhteşem şehirlerinden biri olarak Roma'yı bile geride bırakan Delhi'nin her tarafından görülmekteydi. Geniş bir avlunun ortasında tek başına yapayalnız semâya doğru yükselen muhteşem bir minâre...

Kutb adı verilen bu minâre Türk fâtihi Kutbettin tarafından âdeta bir zafer anıtı olarak yapılmıştı. Anlatılanlara göre Türk kumandanı Kutbettin İslâm'ın Brahmanizmi yenişinin bir hâtırası olarak bir câmi yaptırmak istemiş, câminin önce minâresi yapılmış ama ölümü üzerine câmi yapılamamıştı.

Sâmi Güner tabîî burada da her şeyi unutmuştu. Birbirinden karakteristik çehreler onun büyük ilgisini çekiyor, onları hemen makinesine hapsediveriyordu. Endülüs'te de tipik bir İspanyol kızı aramış, bir türlü istediğini bulamamış, bana dönerek şaka ile karışık “daha olmazsa seni çekeceğim” demişti. Neyse daha sonra istediği gibi tipik bir İspanyol kızına rastlamıştı. Saçının o pırıl pırıl siyahını moda ve sarı saç saplantısı uğruna sarıya boyatmamış çok güzel bir İspanyol kızına...

Hindistan'dan sonra Pâkistan temizlik bakımından bizleri çok ferahlatmıştı. Pâkistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah'ın kabri Karaçi'de Âkif'imizin çok sevdiği , Pâkistan'ın isim babası İkbâl'in kabri ise Lahor'da idi Onların kabrini ziyâret edip bir Fâtiha hediye etmeden Pâkistan'ı terkedemezdik. Lahurî şalları ile ünlü Lahor, cennetten bir köşeydi. Orada tanıdığımız, bizlere âdeta rehberlik eden İhtişam adlı genci de unutmam imkânsızdır. Büyük bir âile dramının tâlihsiz kahramânı olarak bizleri çok üzecekti. Eğitimini Türkiye'de sürdürürken bir Türk kızına âşık olarak evlenmişti. Karısının annesiyle geçinemeyerek Türkiye'ye dönmesiyle yaşadıklarını bizlere anlatırken gözleri doluyordu. Sâmi Bey'in eşi Bilge Hanım çok üzölmüş, İstanbul'a dönünce karı kocanın arasını bulmaya çalışmış ama genç kadını iknâ edememişti. Sonra duyduk ki iki kadının arasında kalan İhtişam bu ümitsizlikle komünistlerle savaşmak ve şehit olmak gâyesiyle Afganistan'a gitmiş ve şehit düşmüştü. Genç kadın kocasının şehit düştüğünden haberdar

olunca adresimizi bularak bize gelmişti. Çok pişmandı, perîşandı. Ama artık iş işten geçmişti. Uçaktan Pâkistan'a girmek üzere hava alanındaki ekserîsi kadın olan vazîfelilerin Türk olduğumuzu anlayınca gösterdikleri aşırı muhabbeti unutmama imkân yoktur. Uzun zaman hasret kaldıkları sevdiklerine kavuşmuş gibi bizleri sarılıp sarılıp öpmüşlerdi. Müslümanlığın ne kadar kuvvetli bir bağlılık ve birleştiricilik rûhu olduğunu bir kere daha anlamıştım. Tabîî çeşitli fitnelerin ürünü olan ayrılık tohumları ekilmedikçe... 🏠

Açıkgöz “Halil Aga”

A.Yağmur Tunalı

Bilenler bilir ki **Halil Açıkgöz**, Türkolojinin emsâli az bulunur bir ismiydi. Türkiye'nin bir daha zor yetişir değeri idi. Merâkına sınır yoktu. Yeni edebiyattan dile ve eski edebiyâta, oradan sözlükçülüğe girmişti. Dil konularından, kelime ve anlam bilgisinden en çetrefil edebiyat bahislerine kadar girerdi. Bilineni tekrarlamak onun işi değildi. Ötesine geçmek ister ve varılmamış mânâlar, fikirler söylerdi.

Giden böyle bir değerdir.

İnsan sıfatlı gerek

Halil Açıkgöz'ün bizim aramızda adı **Aga** ve **Halil Aga**'dır. Yakın tanımayanlar, **Aga**'nın sâdece bir lakab olduğunu zannederler. **Halil Açıkgöz**'ün etrâfındakilere bir şey anlatırken veya seslenirken “**Aga**” deyişinin kendisine döndüğünü sanırlar. Etraflarında yüzlerce örneğini gördükleri bir yakıştırma ve isimlendirme olduğunu düşünürler. Öyledir fakat eksiktir. Hemence söyleniverip geçilecek bir lakab, bir sıfat ve bir isim olmaktan çok başkadır. Kendiliğinden gibi görünmekle berâber, bir ömür, zihin ve gönül gücüyle, bedelleri fazlasıyla ödenerek elde edilmiş bir ünvandır dense yeridir.

Belki bütün bunlardan dolayı, “**Aga**” denince, bizim gözü-müzde canlanan resim, masal iklimlerinden izler taşır. Ayrıca, gerçeğinden de gerçektir. Çünkü hayâtı, prensip, ilim, gayret, çok yönlü hizmet ve tam bir adanmışlık örnekleriyle parlar. Burada, yaşadığı belli dönemler ve dönemeçlerden kesitler, fikirler ve

duyuşlar hâlinde hatırlamalarla **Aga'yı** bir nebze duyurmak ihtiyâcındayım.

"Siz bana Rahmî'yi unutturun!"

O, yıllar evvel, Târik Buğra'nın bilmem kaç kere okuduğum ve sarsıldığım hikâyesindeki *Rahmî*'dir. *Piyano Ve Keman İçin*'de, öğrenci yurduna çevrilen, yoksulluğun elle tutulur örneklerinin yaşandığı *Servili Medrese*'de benim neslimin de mâcerâsı vardı. Bana **Halil Aga'yı** hatırlatan, son baskılarda yer almayanlardan o hikâye, bir han-medrese odasında, sefâleti içinde yol yürümeye çalışan ve bir gece sokakta kalarak hastalanan bir Anadolu çocuğu *Rahmî*'yi anlatırdı.

Öğrencilik yıllarıydı. Anadolu'dan akın akın gelen ilk nesildik. Şurada burada tek tük kalmış, terk edilmiş havası veren han odalarında, harâbeye dönmüş ve bugünün ölçüleriyle zâten harab, duvarlarından yosunlu rutûbet sızan barınaklarda kalanlarımız az değildi. O hikâye, bana-bize bunun için daha çok dokunuyor olmalıydı. *Sansaryan Hanı*'nda yıllar geçiren bir Tanpınar gözümüzde canlanır, aynı yerlerden geçen dizi dizi değerler için yanardık. Hikâyedeki *"Siz bana Rahmî'yi unutturun!"* diyen yangın gönülde, unutulmayacak, unutturulamayacak yıllara ve o yıllarda çekilen sefâlet ve ıstıraplara doğru atılan bir çılgılığı duyardık. O feryâdı duyduğumuz kadar vardık. Bizi kendine bağlayan sese iç sesimiz karışır ve o feryâdı sulayan kavga günlerinin yankılanışında gecelerimiz ıslanırdı.

O günlerden beri, *Rahmî*, benim için, han odasındaki eskimez-solmaz talebelik yılları duygusuyla **Aga'dır**. Sorsanız, çok mâkul bir cevâbım yoktur. Tam olarak benzemesi de gerekmez. Hatta benzemediği de doğrudur. Ama o han odası, o yurt odası yok mu? O loşluk içinde gözlerinin feri idâre lambası gibi üfledikçe bir

kaybolup bir gelen o.. evet o değil midir? **Aga** da, hiç olmazsa gökyüzüne açılan meşhur "*tabutluk*"¹ geçmeden, *Sahn-ı Semân*'in² loş odalarında kalmamış mıdır? Bu, bir kuvvetli histir ki, loş medrese hücrelerinde çilelenen *Rahmi* ile **Aga**'yı, yapışkan bir çaresizliğe rağmen yarınlara yürüme gayretinde buluşturur. Bu hâl içinde isyâna yer bırakmayan bir inanış terbiyesi, bir dost hal-kası ve gülümseyen bir tevekkül yeşerir.

Yoksul ülke, yoksul aile

Ne yaparsam yapayım, ne edersem edeyim, Anadoludan gelen, çok çocuklu bir âilenin çocuğu **Aga**'nın üniversite yıllarında *Rahmi*'yi görmekten kendimi alamadım. Her zaman, o değişmez görüntüde, saplantıya benzer bir duyuş içinde titreyen o rikkatte ikimiz bir aradaydık. Bu sır gibi duyuş da burada böylece söylenmiş olsun! **Aga**'yı **Aga** eden, bir bakıma, o hikâyenin duyurduğu yaşama geleneğinin insan tâkatini aşan zorluklar içindeki güzelliğine bağlanmasıdır.

Evet, **Aga**, imkânları kıt olan o günler Türkiye'sinin, en kıt imkânlı, üstelik çok çocuklu bir âiledendir. Küçük yaşlarından îtibâren çalışmak zorunda kalmıştır. Başka çâre yoktur. Yaşına başına uygun olsun olmasın, yapmadığı, denemediği iş neredeyse yoktur. Daha çocukluğunda, parlak bir zekânın, akılla taçlandığı görülür. İsyân hududlarında bir anarşist olması işten bile değilken, **Aga** bu bu yaratılış cevheriyle yıkıcılığa karşı koruyucu ve yapıcıların saflarında yer almıştır.

¹ Halil Açıkgöz, talebeliğinin son yıllarında, "*tabutluk*" adını verdiğimiz daracık bir tavan arasında kalırdı.

² 1980'li yıllara kadar, Fâtih Medreselerinin hücreleri vakıf öğrenci yurdu olarak kullanılırdı. Halil Açıkgöz, bir ara orada da kalmıştı.

Kolay değildir, hattâ zorun zorudur. Elbette, gençliğe adım attığı yıllardan itibaren, anlayan, seven ve elinden tutan hocaları ve Turgutlu'nun mücâdele içindeki milliyetçileri bu seçimde önemli rol oynamıştır. Demek oluyor ki **Aga**, korunan ve korunmaya lâyık olduğunu gösterenlerdendi. İşin bu tarafı söze doymayacağı için, hemencecik geçmek gerek. İşin içinde haddi, hadden aşkın aşmak da var.

Aslında işin başı da sonu da buraya çıkacaktır.

Aga'yı tanıdığım zaman

Bana târîh sormayın. Zamanla mekânla mukayyed olmadığım yıllardaydı. Şâirdim. Hayâtı dilin estetik ışıık huzmeleri vurduğu kadar duyuyordum. Sigara dumanlarının süslediği hayallerle dünyâlar kuruyordum. Aç açık kaldığım olur, şiirsiz edemezdim. Sefâletimi de şiirle süsleyecek kadar zengindim. **Aga**, o günlerde karşıma çıktı. İstanbul'da, *Kubbealtı Vakfı*'nın insanı çepeçevre saran şiire de başka bir tad ve derinlik katan eyvanları arasındaydı. *Edebiyat Fakültesi*'nde *Türkoloji* okuyan taşralı bir gençti. Bana göre daha şehirle kaynaşmıştı, çünkü iliklerine kadar *İstanbul* olanlarla berâberdi. Adını ulaşılmaz zirveler olarak duyduğumuz, eserlerini okuduğumuz isimleri söyleyişinde, âşinâlığı da seziliyordu. İşte o vakıf çatısı da bu havadaydı. İlk dikkatlerim sanırım böyleydi.

Sonraki yıllar, bu dikkatlerin derinleşmesiyle geçti.

Bildiğim şudur: **Aga**, ben tanımadan da, tanıdıktan sonra da sâdece ders okuyan bir talebe olmadı. Hem geçinmek için çalışan, hem de dersleri dışında da okuyan, öğrenen, devamlı araştıran bir genç adamdı. Zaman zaman bu çalışmalar, **Aga**'nın geniş ve çeşitli meraklarına uygun işler olurdu. Ekrem Hakkı **Ayverdi**'

nin o muazzam *Türk Mîmârîsi* ciltlerinin hazırlanmasında ve diğer arşiv çalışmalarında vazîfe alanlardandı. Ekrem Hakkı Bey'den, geniş bir Osmanlı kültürü, mîmârî ve eski Türk hayâtıyla ilgili ele geçmez bilgiler ve fikirler edindi.

Ekrem Hakkı Bey'in müze karakteri taşıyan, canlı bir kültür merkezi hâlindeki evinde, devrin kalburüstü şahsiyetlerini görmek ve tanımak imkânını da buldu. **Sâmiha Ayverdi** gibi bir büyükler büyüğünün eline düştü. *Ayverdi Âilesi*'nin ferdleriyle beraber olmak büsbütün ayrı bir zenginlikti. Bizim **Aga**, gayretli ve istekli bir genç olarak, kolay kolay bulunamayacak, seviyesine erişilemeyecek bir köklü ve yüksek kültür çevresinin içine böyle doğdu. O çevrede yeniden inşa olacak ve aldıklarından hazmettiklerini etrâfına sunacaktı.

Dedim ya, **Aga**, bilgiye hududsuz açlık duyanlardandı. Böyle bir aşkla tâlihi yâver gidiyordu. Cemil Meriç'le de sekiz yıllık bir çalışma dönemi geçirdi. Cemil Meriç, gözlerini kaybettiğinden beri, kızı ve zaman içinde sayıları onlara varan kişi ona kitap okuyor, söylediklerini yazıyordu. Yazarların kâtiplerle çalışması batıda çok rastlanan bir usuldü, Üstâd'ın durumu mecbûriyet yanında buna da uyuyordu. Kâtipleri de belli bir kültür seviyesinde olmalıydı ki kendisini bir ölçüde anlasınlar. **Halil Açıkgöz**, ona kâtiplik edecek kültürde ve dikkatte genç bir *Türkolog*'du. Nitekim, çok iyi bir çalışma dönemi geçirdiler.

Hocasından duyduklarını not eden **Aga**, bunları kitap hâline getirmeyi de ihmâl etmedi. Vefâsını en güzel ve hocasına uyar şekilde göstermiş oldu.

Aga'nın sonraki yılları ve halleri

Böyle bir ara başlık atmazsam, hatırladığım her konu üzerinde yazmaktan kaçamayacağım.

Aga, çok gayretli, çok çalışkan ve araştırma zevki çok yüksek olmak bakımından bizim nesilde istisnâî bir şahsiyettir.

Çalışmadan bıkmaz, usanmaz. Hâfızası iyi olsa da not alır. Çok iyi bir derlemeci, iflâh olmaz bir arşivcidir. Merakları çeşitlidir. Biriktiriciliği yakınlarını yorar, hattâ bıktıracak ölçüdedir. Herkese, her konuya bir dosya açar. Meselâ, dediğine göre benim dosyam epeyce kabarıktır. Son yıllara kadar, doymaz bir merak ve açlıkla, söz arasında okuduğum bir mısra, anlattığım bir hikâye notuna ve bâzı müsveddelere hemen el koyardı. Bahânesi de açıktı: *"Aga, sen bunları kimbilir nerede bırakacak, unutacak, belki de yırtıp atacaksın!"* Haklıydı. Gençliğimin en delişmen çağında, fırtınalı bir ruhla söylediğim şiirler Tanpınar'ın tâbîriyle *"ezelî ve ebedî Nirvana'nın koynuna"* gitmişti.

Aga'nın dosyalarında kimbilir daha kimler ve neler vardır? O çalışkanlığın devamlı biriktirdiği bilgi ve belgeler arasında kimbilir ne hakikatler gizlidir!? 68 yaşına merdiven dayayan **Aga**, kimbilir kaç altmış yaş yaşamıştır?! Çünkü çalışmış, çalışmış, çalışmıştır.

Evlenip çoluk çocuğa karıştığı yıllarda da çalışma temposu değişmemiştir. Her zaman, kütüphanelerde, arşivlerde ve müzelerdedir. *İstanbul'a* geldiğimde, yıllar yılı onu nerede bulacağımı bilirdim. Meselâ, bir dönem Hakkı Târik Us Kütüphânesi'ndeydi. Doktora tezi olarak *"millî edebiyat"*ı seçmişti. Bu kütüphaneyi baştan sona taramaya karar vermişti. Öğretmenlik ediyordu; dersten çıkar çıkmaz, oraya damlardı. Kapanış saatine kadar, gazete, dergi, not vesâir belgeleri tek tek elden geçirirdi. Ben ka-

panış saatine yakın gider ve onu orada bulurdum. Bu çalışma, tarama bitinceye kadar devam etti.

Bu vesîleyle belirtmek isterim ki, **Aga** dışında bu kütüphânenin tamâmını elden geçiren bir araştırmacı olduğunu ben duymadım. Geniş merâkının ve sabrının pek azını gösterenler, üç beş belge üzerinden hükümler ihdâs ededursunlar, o, şekilden ibâret sayılacak doktrasını bile tamamlamadı. Prof. Dr. Ömer Faruk Akün Hoca'nın titizliğini aşan tavrı ve başka sebebler **Aga**'nın hevesini kaçırsa da, bu muazzam tarama çalışmasını aksatmadı. Maa-lesef, o büyük birikim bütünüyle yayınlara aksetmedi. Yalnız, o dönem çalışmalarından *Safiye Erol Külliyyatı*'nı yayına hazırladı. Muazzam bir işti.

Aga'nın Türk Dünyası

Türk'ün büyük evlâdı Prof. Dr. Turan Yazgan 1980'de *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*'nı kurmuştu. *Demirperde*'nin yıkılışıyla berâber, vakfın faâliyetleri dış temaslar bakımından hız kazandı. Bu dönemde, **Hoca**'nın en büyük yardımcısı **Aga**'ydı. 1989'dan itibaren düzenlenen dış gezilerde, organizasyonun merkezinde hep **Aga** vardır. Kısa sayılabilecek bir zaman diliminde, *Türk Coğrafyası*'nın her bölgesine ulaştı, temâs edilecek insanlar buldu ve bunlarda da büyük oranda isâbet kaydetti. 1994'e kadar, beş yıla yaklaşan bir zaman içinde, **Aga**'nın attığı temeller, vakfın faâliyetlerinin iskeletini oluşturdu. Hemen her ülkeyle ilgili içerden bilgilerle hazırlanmış el kitapçıklarından tutun da, dil ve kültür özelliklerine varıncaya kadar geniş bir yelpâzede çalışmaların nüvesi o dönemde yerleşti.

Ne yazık ki vakıf bünyesindeki bu çalışmalar bir yerde kesildi; çünkü **Aga**, amansız bir şeker hastalığının pençesine düştü. Bu konunun detayları da **Aga**'nın karakterine göredir. Şeker, ede-

ceğini edinceye kadar, ne doktora gitmiş, ne de götürülebilmiştir. Bir gün, koma hâlinde hastaneye yatırıldığı vakit, durumun vehâmeti anlaşılabilirdi, dört buçuk ay kontrol altında tutulması gerekti ve bırakılmadı.

Sonrasında, peşpeşe gelen sıkıntılarla **Aga** yeni bir devreye girdi. Dayanılmaz çalışma temposu düştü, eşinden ve vakıftan ayrıldı. Sonrasında kalbi aman vermedi, ağır yıllar geçireceği bir on beş yıl başladı.

Aga, hedefinden vazgeçecek karakterde biri değildir. Nasıl komaya girmeden işini bırakmadıysa, yine bir yolunu bulup yapabileceklerini yapmaya devam edecekti. Öyle olmuştur. Yalnız, bir fark vardır: **Aga**, artık sağlığına çok dikkatlidir. Fakat sigaraya düşkünlüğü istisnadır. Sigara dışında, irâdesinin gücü, bu sağlık dikkatinde yoğunlaşmış, yıllarca devam eden bir gayretle, şekerle ve kalp rahatsızlığıyla bir ölçüde dost olarak yaşamanın yolunu bulmuştur.

Zayıflayan gözlerinin ameliyâta uygun olmayışı da alışılmış hallerdendir. Çok zaman pertavsız(büyüteç) kullanıyordu. Yeterince okuyamıyor ve yazamıyordu. Buna da râzıydı. Râzıydı fakat bu durumda, bütün *Türk Lehçelerinin* gramerleri yazılmaya hazırlan devam edemedi. Yazılacak pek çok ilmî konu, ufuk açacak yazı ve makâleden bahsederdi. Elinin altında, onlarca doktora seviyesinde konunun dosyaları öbek öbeği. Orhun Âbideleri'ndeki okuma problemleriyle 30 yıldır ilgiliydi. Bir takım yanlış okumaları düzeltmişti, bâzı okuma teklifleri de vardı. Hâsılı, gıpta edilecek bir birikim, ilim âlemine sunulamadan kaldı.

Hal çâresi

Şimdi düşünüyor ve on yıl önce yazdıklarımı hatırlıyorum: Esâsen, **Aga**'nın verimini yükseltmenin kolay bir yolu da bulunabilirdi. Benim bulduğum çâre, kendisinin de Cemil Meriç örneğinde bir zamanlar geçtiği yoldu. **Aga**'ya sekreter veya sekreterler bulmak lâzımdı. Dediğim gibi dünyâda uygulanan bir usuldür. Birçok ilim adamı ve sanatçı bu yolla eserler verebilmiştir.

Aga'yı düşündükçe onunla giden kayıplara içim yanıyor. Dolayısıyla bu sözlerin böylece söylenip geçilmesine râzı değilim. Bu mesele ciddî ciddî düşünülecek işlerdendir. Aga ile müşterek dostumuz Şerâfeddin Aybars'ın da bunlara ek bir fikri var. *Kültür Bakanlığı* veya ilgili başka bir kurum bâzı ilim adamı, şâir ve yazarlara ayrıca maaş bağlayarak bu tür meseleleri çözebilir. Şerâfeddin haklıdır. Bana kalırsa, hem maaş bağlamak ve hem de sekreter tahsîs etmek de düşünülebilir. Netîcede, bütün zamanlar için birkaç yüz kişiyi geçmeyecek bir üretici-yaratıcı sınıftan âzamî faydalanma yollarından bahsediyoruz. Bakanlığın, sinema, dizi film, sergi, kurs, konser, sosyal faâliyetler (kutlama, anma ve benzeri toplantılar) cinsinden pek çok destekleme konusu içinde en az yekûn tutan bir kalem olacağı da açıktır. Kazancı, bütün bu kalemlerin hepsinden öteye geçebilecek kadar büyük olacak, bütün zamanları mayalayacak verimlerle büyüyecektir.

Bu münâsebetle acı bir hakîkati tekrâren ve ısrarla söylemiş olalım: Memleketin düşünen beyinlerini sefâlet ve imkânsızlık yüzünden verimsiz bırakıyoruz. Böyle bir derdimiz yoktur ve bu gafletin getirdiği tedbirsizliği açacak bir anlayışı hâlâ edinebilmiş değiliz. Görülüyor ki kolayına çâre bulunamayacak husus, böyle değerlerin değerini anlayacak bir yönetici aklın yokluğudur. "*Sanat ve ilim hâmîsiz yaşamaz*" denilen târih devirlerini geride

bıraktık; ama yine de bu değişmez kâide geçerlidir. İlim, sanat ve her türlü yaratıcılık böyle bir iltifâtı her zaman bekler.

Aga'nın verici karakterinin sevgiyle, onunla ilgili bir biyografik yazıda yine topluluk adına cümleler ediyorum. Her zaman böyleydi; çünkü **Aga**, kendisi için yaşayan bir adam olmayı hiçbir zaman düşünmedi ki ben ondan bahsederken yalnız onda kalayım.

Aga'ya Güzelleme yerine

Önce ortak çalışmalardan bahsetmeliyim.

33 yıllık televizyonculuk hayatımın 20 yılında, binlerce bölüm tutan işler yaptık. Bunların neredeyse yarısından fazlasında **Aga** ile berâberdik. O, benim her zaman istişâre ettiğim, danıştığım, adını adımla yazmaktan zevk aldığım bir çalışma arkadaşım oldu. Dostluğun işle birleştirilmesi her zaman netâmeli bir meseledir. **Aga** ile biz, berâber olmanın yeni ve zevkli bir fırsatı olarak sarıldığımız televizyon programlarımızda, hazırlıklarımızda ve tartışmalarımızda, birbirimizi tamamlama endîşesiyle hareket ederdik. İş içinde yerlerimiz belliydi. İş neyi gerektiriyorsa onu düşündük, söyledik ve yapmaya çalıştık. "*Muazzam işler gördük*" demek tevâzua aykırı bulunsa da **Aga** için bunu söylemeye mecbûrum.

Dilci ve *edebiyatçı* sıfatıyla **Aga'yı** değerlendirecekler arasında beni saymamak lâzım. Şurası muhakkak ki, dilin ek-kök ve sâir şekillerde mutfağına girip çıkamayan dилcilerden pek de hazzettiğimi söyleyemem. Abartılı bir görüş sayılsa da, dili öncelikle onların mahvettiği veya bozgunculuğa yol açtığı kanâatine 40 yılı aşan bir zaman önce vardım ve bugünün profesörleri, o yılların asistanları Tuncer Gülensoy'la Hamza Zülfikar'a söyledim. Bu fikrim maalesef hiç değişmedi.

Aga, onlardandır, ama dile onlar gibi bakmadığını bilirim. Çünkü **Aga**, hemen her meselede olduğu gibi kabukta kalmayı sevmez. Yetiştirmesi ve terbiyesi o yöndedir. Dilin mânâ ve estetiğine, kültürüne ve kültür taşıyıcılığına dikkat eder. Zâten, dille edebiyâtı bir arada düşünür. Sanatın diğer şûbelerine, özellikle kitap sanatlarına âşinâdır. *Resim* ve *tezhîb* de çalışmıştır. Eli de epeyce yatkındır. Yâni "*hezârfen*" sıfatına da epeyce yakındır.

Demek istediğim, dil çalışmalarında **Aga'yı** dilciler değerlendirmelidirler. Pek çoğunun, bunu nasıl yapacağını doğrusu merak ederim. Unvan pereştikârlığı ve kıskançlık halleriyle mâlûl olan çoğunluktan bunu bekleyemeyeceğimizi de biliyorum.

Burada, hiç olmazsa hatırladığım pek çok değerlendirmeden birini yazmalıyım. Turan Yazgan Hoca ile sohbet ediyorduk. Aralarında dilci ve edebiyatçı da bulunan başka bâzı profesörler de vardı. Söz arasında, Turan Hoca bana dönerek, "*Bu bizim dil profesörlerimizin onu bir Halil etmez. Bizim Halil bunların çoğundan fazladır.*" demişti. Buz gibi bir hava estiğini hatırlıyorum. Üstelik **Halil Aga**, o sıralarda vakıftan ayrılmıştı ve **Hoca'nın** da kırıgın olduğu ve çok üzüldüğü bir durumdu. Yeri gelmişken onu da söyleyeyim: Turan Hoca, sözünü çok inanarak ve çok keskin söyler. Düşünmeden karar vermez ve söylemez. Dilci olmamakla berâber, dili ve dilcileri anlayacak-değerlendirecek kadar bilir. Hemen hepsiyle bir türlü çalışmış ve o sırada tartmıştır. Aslâ yabana atılacak bir değerlendirme değildir.

Hoca'nın değerlendirmesi, **Aga'nın** bütün meziyetlerini ve zaaflarını bilen bir kimse tarafından yapılmasından dolayı ayrıca önemlidir.

Aga, dil ve edebiyâtın bir dönemine sıkışıp kalmış değildir. Pek çok ihtisas konusunu birden incelemek gibi ağır yüklerin altı-

na girer. Gramerden semantiğe, arkaik devirlerden bugüne bir insan kapasitesinin kavrayamayacağı bir genişlikte dalar çıkar. Elbette, bu merak çeşitliliğinde her konuda derinleşme olmaz. Derinleştğinde de çok derindir. Edebiyatta da bir bakıma öyledir. Başta söyledim: Yeni Edebiyat'la başlamış, Dîvan Edebiyatı'na kadar yenilmeyen bir merakla gidip gelerek ilerlemiştir.

Birkaç ayda bile, ilgi ve meraklarına bir yenisinin eklendiği olurdu. Çok olmasa da olan işlerdendi. Yıllarca içinden çıkamadığı mevzûlar elbette değişmedi. Bunlar yan konulardır ve belki de **Aga** için dinlendirici rol oynar. Meselâ, yıllar önce Fuzûlî'ye dalmıştı. Özel olarak da *Leylâ vü Mecnûn*'a. Bir ibtilâ hâlinde yıllarca sürdü.

Bu yeni heyecanları **Aga**'dan duymak başka bir âlemdir. Sanki hayâtın şifresini çözecek bir mesele üzerindeymiş hissiyle söyler. Dikkatini, okuduğu bir metin veya değerlendirme kamçıları: "... şöyle demiş ama bu öyle olmamalı **Aga**! Bu böyle değil, görülmemiş, anlaşılmamış... Buna dikkat çekmek istiyorum!.." gibi harâretli ifâdeler kullanır.

Adanmış adam

Burada bir hususu yeniden söylemek lâzımdır: **Aga**'nın hayâtı adanmıştı. Kendisi için yaşaması mümkün değildi. Etrâfı, yakın çevresi için yaşamak da onun hayâtını ifâde etmez. İlgileri, merakları doğrultusunda etrâfından genişleyerek çok kimseye yardımcıdır. Hattâ sağlıklı zamanlarında basbayağı maddî yük de taşır. Taşınmalarda aranan adamdır. Bir özel durum zuhur ettiğinde benim için *Ankara*'ya ağır ev yüküyle gelmiş " *Aga, ben hamal kadrosundayım!*" demişti. Bu sözü bir gerçeğin latîfe yollu ifâdesi olarak yıllarca kullandık ve gülüştük. Fakat **Aga**'nın adanmışlığında bu da bir küçük noktadır ve bir devrede kalmıştır.

Aga'nın adanmışlığı, beden faâliyetlerinin çok ötesinde, bir prensibe bağlıdır. Bu yolda, ona düşen de ilim yoludur. Bıkıp usanmadan, yorucu bir gayretle çalışması bundandır. Şu veya bu unvan peşinde de değildir. Hizmeti için gerekli olduğunu bile bile, kolayına edineceği akademik ünvanlardan kaçmıştır. Şaşılacak işlerdendir. Son yıllarda onu doktor olmaya râzı ettiğimizi sandık. "*Sandık*" diyorum, çünkü yıllar yılı bu konuyu açılınca kapatırdı, bu sefer "*tamam*" demişti. Ural bölgesinde Türklerle yaşayan Mari halkının dilini tez olarak aldı. Hem gramerini yazdı, hem de sözlüğünü bitirmek üzereydi. Bilgisayarında hazır ve hazıra yakın eserlerden ikisi de bunlardır.

Kendisi doktorasını vermedi. Görünüşte tez yazmadı, tez yönetmedi ama doktor ettiği, profesör ettiği isim onlardı. Yüzlerce yüksek lisans ve doktora öğrencisine tez konusu vermiştir. Bugünün dil ve edebiyat alanında görünen isimlerinden pek çoğuna hizmeti geçmiştir. Bâzen gittiğimde yanında birileri olurdu. Çoğu profesör bu kişilerle **Aga** dil meseleleri görüşürdü. Sorular sorarlardı. Sonra burada konuşulanların kendi fikirleriymiş gibi bir makâle hâlinde o kişilerin imzâsıyla çıktığını görürdüm. Bir profesör bu işi o dereceye getirmişti ki dayanamadım ve mizâcımı aşarak defâlarca "*Lütfen bu adama bir daha cevap verme! Zerrece nâmusu olmayana bu yardım gerekmez!*" dedim.

Aga, ünvanlı bir âlim değildi fakat âlimdi. Hatta çok yerde ilimperestti. Ünvanlı hocalar ilmüne saygı duyarlardı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Türkçe okutmanlığından emekli olmuştu. Birkaç yıl sonra da gitti.

Yaşadıklarımız bir bir gözümün önünden geçiyor

Bu gidişin duyurduğu acıyı derinleştiren hâtıralar bir bir geçiyor.

Konfor aramadığım iki yer hatırlıyorum: Biri anamın evi, biri de **Aga'nın**. Beş yıldızlı otel odasını bırakıp **Aga'nın** bir oda bir salondan ibâret evinde kuru yerde bitişik nizam uyukladıklarımız gözümün önüne geliyor. **Aga**, kendi mütevâzî' odasında saltanat sürerken bize de daracık salonda bu saltanat düşerdi. Her yaz, çocuklar tâtile gittiğinde üç-beş dost bu manzarayı ne kadar isterdik! Özlediğimiz pek az şeyi bu kadar severdik!

Aga, bizi sabahları uyandıramazdı. Geç yatar, geç uyur, azıcık dinlenir, gece yine orada kalırdık. Sabah yine o uyandırma âyîni başlardı. O günlerin lüks âleti teybi açmasıyla yerden fırlamamız bir olurdu. **Can Etili** söylerdi: "*Çekince müsri kılınca/Baş bir yana, leş bir yana*" O da olmazsa, *Manas* türü bir destan kaydı, kulağımızın dibinde üst perdeden ünlerdi.

Uyanamadın mı? Al sana bir daha! Mutfaktan sesi de eşlik ederdi. Arada "*Agalar!*" *Hadi gaarii!*" demeyi ihmal etmezdi. İlk uyananın kulağında bir dilciden duyulacak latîfe yine **Aga'dan** gelirdi: "*Aga'nın cem'i agavât gelir, Aga!*"

O sefâlet günleri böyle saltanatlıydı!

Aga, şimdi emînim başka bir saltanatın koynundadır. Bitmez tükenmez dertleriyle boğuştuğu çileli ömrü madalyasıdır. Göçtüğünü duyurmak için yazdığım nota düşen cümleler seven bir dostun acıyla söylediği sözler değildi. Hayır, "*Aga'nın vasfında edilecek sözler bunlardan ibâret olamaz*" diyordum. Kaybedilen öyle böyle bir değer değildir. **Aga**, gidişi memleketin bağrına ateş düşürecek yiğitlerdendir. 🏠

Millet-Devlet-Din

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Edebî eserler, dönemlerinin sosyal, siyâsî, kültür anlayışlarını yansıtır. Özellikle Şinâsi ve Nâmık Kemal'den sonra, bir başka ifâde ile XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren edebiyâtın mı toplumun, toplumdaki değişmelerin önünde gittiği, yoksa toplum değiştiği için edebiyatçılar da bunlardan etkilendiler mi meselesi bugüne kadar tartışılmıştır ve bundan sonra da bu tartışma devam edecektir. Konuyu açıklığa kavuşturmak için bunun birbirinden çok farklı olmadığını bâzen birinin, bâzen diğerinin ağır bastığını söyleyelim. Örneklendirirsek Nâmık Kemal nesli, edebî eserleriyle toplumu âdeta yoğurmak ve yeni bir kıvâma getirmek istemiştir. Unutmayalım ki bu yapılırken de insandaki ve toplumdaki değişmeler de bunu gerektirmiştir. Recâizâde nesli santimental bir ruh yapısına sâhipti. Psikolojisi, hayâtındaki ârızalar Ekrem'i kendi içine, duygularına dalmaya zorladı. Aynı nesilden Hâmit, yine hayâtının getirdiği ârıza ve imkânlarla baktı insana ve topluma. Fakat "Ara Nesil" ve Servet-i Fünun nesli Recâizâde'nin çocukları gibidir. Kendi iç dünyâlarına dalmak ve oradaki problemleri irdelemek ile yetindiler. Halbuki toplum büyük çalkantılar yaşıyordu. Hele 1877-1878 Türk-Rus Savaşı, çok büyük sarsıntılar meydana getirmişti. Merkez zayıfladıkça İmparatorluğun unsurları arayışlarını artırdılar. Esâsen XVI. yüzyıldan itibaren batılı devletler ve tabii Rusya Osmanlı Devleti'nin bünyesindeki çatlakları büyütmenin gayretini artırdı. İşte bu durumda, Servet-i Fünun devam ederken Türk edebiyat/şiir dünyâsına bambaşka bir ses bomba gibi düştü. Mehmet Emin şöyle sesleniyordu:

ANADOLU'DAN BİR SES YÂHUT CENGE GİDERKEN

*Ben bir Türk'üm dînim, cinsim uludur,
Sînem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!*

*Yaradanın kitabını kaldırtmam,
Osmancığın bayrağını aldirtmam,
Düşmanımı vatanıma saldırtmam,
Tanrı evi vîran olmaz; giderim!*

*Bu topraklar ecdâdımın ocağı,
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı,
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlât bulmaz; giderim!*

*Tanrım şâhit duracağım sözümde,
Milletimin sevgileri özümde,
Vatanımdan başka şey yok gözümde,
Yer yatağın düşman almaz; giderim*

*Ak gömlekle gözyaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyâda kimse kalmaz giderim.*

Bu şiir, değişik şekillerde yorumlanabilir, hatta tenkit de edilebilir. Nitekim şiirde en çok îtiraz edilen taraf, şiiriyyetin olmaması, muhtevâsının çok basit bulunmasıdır.¹ Hocam Rahmetli Mehmet Kaplan, şiiri değerlendirirken, tahlil ederken şiirdeki özellikle ilk iki bentteki bâzı unsurları ve dönemin siyâsî şartlarını

¹ bk. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri Tanzîmat'dan Cumhûriyet'e Kadar*, ilâveli 4. Baskı, İstanbul, 1969, s. 146-151

göz ardı eder. Mehmet Emin'in şiirini bir sürecin seyri olarak görür. Hatta son bendi "gülünç" bulur. Estetik bakımından Kaplan Hoca haklıdır. Fakat estetik her şiir ve şâire uygulandığı zaman-ki doğrusu budur ve uygulanması gerekir-bâzı dönemlerde ortada şâir de, şiir de kalmaz. Esâsen o zaman Mehmet Emin'in, Ziyâ Gökalp'ın burada hiç yer bulamaması gerekirdi. Yenileşme dönemi Şinâsi ve Nâmık Kemal'den îtibâren şiirle siyâseti, edebiyatla siyâseti birleştirmiştir. Bunun şiirimiz için çok iyi olmadığı tartışılmaz. Nâmık Kemal'den Necip Fâzıl Kısakürek ve Nâzım Hikmet'e kadar şâirlerimiz, şiir yazarken kendilerini kalabalıklara seslenen bir hatip, bir mürşit gibi görmüşlerdir. Bunlardan meselâ Necip Fâzıl Kısakürek bir şiirine "Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak" mısraî ile başlar. O zaman Mehmet Emin Yurdakul'un Anadolu'dan seslenişini, hele bu sesleniş Türk ırkı adına yapmasını dönemin şartlarına oturtmak gerekir. Fakat öncelikle ilk ve ikinci bentte şâirimizin söylediği, ortaya koyduğu formüle bakmalıyız. O, Ziyâ Gökalp'tan önce bir sosyolog edâsıyla Millet + Din + Devlet kavramlarını birleştirir. Bir bakıma hem dönemine, hem gelecek döneme seslenir. Bu üç kavram birbirini tamamlayan, birisi olmazsa diğerleri de yaşama imkânı bulamayan unsurlardır. Şâirimiz ilk mısraîde milletle dîni birleştiriyor: İkinci bendin ikinci mısraîndeki "Osmancığın bayrağını aldirtmam" mısraî doğrudan devleti ifâde etmektedir. Bu üçlü, bir devleti var eden, yaşatan, ayakta durmasını sağlayan unsurlardır. Dîni olmayan bir millet bir kanadı olmayan kuş gibidir. Ne uçabilir ne de yaşayabilir. Devleti olmayan dînin yaşaması mümkün değildir. Millet yoksa zâten bunlara gerek yoktur. Konuya sosyolojik boyutun da ötesinde bakmak gerekir. Bu noktada Mehmet Emin Yurdakul, bir vâkıyı ortaya koymuş olur. Büyük bir basitlik ve sâdelik içindeki bu vâkıyı yok farz etmek, hele bu unsurları birbirleriyle çatışır halde

görmek ve göstermek, en hafif ifâdesiyle bu üç unsura, vâkıya ihânetten başka bir anlam ifâde etmez. Bunlar birbirlerini öylesine tamamlarlar ki birini diğèrinin lehine yok saymak bunları bütün olarak inkâr etmek anlamına gelir. Mehmet Emin bu şiiri yayımladıktan sonra günümüze kadar toplum olarak yaşadıklarımız bunun en belirgin göstergesidir. Gelecekte de bu böyle olacaktır. Aydınlar ve devlet adamları bunu unutmamalıdır. Şimdi Mehmet Emin'i bu düşünceye götüren şartları kısaca hatırlayalım:

1683 Viyana bozgunu, 1699 Karlofça Antlaşması, peşpeşe gelen savaşlar, toprak ve insan kayıpları 1877-1878 Türk-Rus savaşının açtığı yaralar ciddî bir buhrânın yaşandığını gösterir. Devlet adamları, aydınlar imparatorluğun büyük bir sarsıntı geçirdiğinin farkındadır. Tanzîmat ve Islahat Fermanları, açılan batılı tarzdaki yeni mektepler, bunca yenilikler, batı ile entegre olmak için gösterilen faâliyetler umulan, beklenen sonuçları doğurmaz. Vatan coğrafyasının yok olma noktasına gelmesi, imparatorluğun bünyesindeki bütün kavimlerin ayrı devlet olma sevdâları ve bu yolda yaptıkları faâliyetler, Türk milletini ve vatanını yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. İşte böyle bir dönemde Mehmet Emin birbirine bağlı olarak yaşaması gereken üç unsuru şiirinde verir. Millet + din + devlet. Artık siyâsî bir anlam kazanan millet Müslüman olarak devletine sâhip çıkmalıdır. Bilindiği gibi bir gelenek olarak Osmanlı Devleti'nde hemen her şeyi düşünen, sâhip çıkan, koruyan, kollayan, yaşatan hânedan artık eski fonksiyonunu icrâ edecek durumda değildir. Üstelik fetihler devri bitip kayıplar devri yaşandığına göre hânedan da, devlet adamları da yapacaklarsa mücâdelelerini bu üç unsuru var etmek ve yaşatmak için yapmalıdırlar. Belli ki Osmanlı Devleti yeni bir oluşum sürecine girmiştir. Bu süreçte dayanacağı, güç alacağı millettir, dindir, kollayıp koruyacağı devlettir. Doğrusunu söylemek gere-

kirse bu târihten sonraki bütün mücâdeleler, bâzı sapmaları bir tarafa bırakırsak hep bunlar için olmuş ve yaşama, yaşatma mücâdelesini hep bunlar vermiştir. Burada mutlaka unutulmaması gereken bu üç unsurun mesâfeleri, alanları biri diğerine kesinlikle tecâvüz ettirilmemesidir. Yine ifâde edelim belki şartlar, belki Mehmet Emin'in belirlemeleri, belki gelenek ve mâşerî şuur sonraki mücâdele ve çalışmalarda bu üçlüyü dengede tutabilmıştır. Fakat 1950'den sonra şu veya bu şekilde bu üçlü arasındaki denge bozulmuştur. Bâzen biri, bâzen diğeri öne çıkarılmak istenmiş, hatta birinin eli ile diğeri ezilmeye çalışılmıştır. Bugün de bu dengebozulma maalesef sürmektedir. Bunun için de problemler bir türlü çözülmemiştir. Son yüzyılı şöyle bir düşünmek ve gözler önüne getirmek bize bu konuda pek çok veri verebilir. Üstelik yakın zaman olduğu için olanları pek çok kimse hatırlayacaktır.

Mehmet Emin, belki büyük bir şâir değildir. "Ey Türk Uyan" şiiri onun yapmak istediğini, târih bilgi ve şuurunu anlatmaya yeter. Hele söz konusu ettiğimiz şiir onun tefekkür yapısını çok açık ve kuvvetli bir şekilde verir. Bâzı şâir ve şiirler vardır dönemlerindeki mâşerî şuur ve gelecekteki yolu büyük bir sezgi ile ortaya koyarlar. Artık onlar sadece şâir değil dönemin şuurudur, rehberidir. Mehmet Emin'in şiirini de bu gözle okumak gerekir. ■

Gazel

Ahmet Önder Uçar

*Tarîkat ehli tek sandım ki cânan câna gizlenmiş
O yâr ardınca can gitti meger cân âna gizlenmiş*

*Acep meyhâne-i aşk içre ismin mi anılmış ki
Gönüller târumâr olmuş cigarler kana gizlenmiş*

*Tutardım ben de zâhidler gibi takvâ yolun ammâ
Nidem lezzâtı gördüm şîve-i rindâna gizlenmiş*

*Devâsı iltifattır şâirin âşıkların vuslat
Ki ya'nî herkesin bir derdi var dermâna gizlenmiş*

*Ne etsin **Müştekî** bîçâre kimden iltifat görsün
Kimi sevdiyse dehr içre kaçıp bir yana gizlenmiş* 🖼️

Safiye Erol'un Dünyâsı

Dr. Neslihan Tırlı

28 Temmuz 1949'da "Edebiyat Âlemi" mecmuasına verdiği röportajda¹ "Niçin îtiraf etmeyim: Ben gâyet fatalistim, bu cemi-yetin bana ne kadar zaman ihtiyâcı varsa, o kadar zaman yaşarım ben. Fazlasına da zâten lüzum yok." diyen Safiye Erol, âdeta gele-ceğini görmüş ve 1902 – 1964 yılları arasında süren kısa hayâtına muhteviyat olarak değerli eserler sığdırmayı başarmıştır.

Safiye Erol, eserlerinde kimi zaman hassas bir Şark kadını, toplumu için yaşayan bir münevver, kimi zamansa en derin mev-zûları en sarîh şekilde kaleme almayı başaran bir muharrire kimlik-leriyle karşımıza çıkar.

Bu yazımızda, eserlerinde 1930'lu 1940'lı yılların İstanbul'u, dönemin sosyal hayâtı ve siyâsî meseleleri hatta imparatorluk-tan Cumhûriyete uzanan süreçte yaşanan çatışmalar dâhil pek çok bilgiye yer veren Safiye Erol'un dünyâsına dâir çıkarımlarda bulunacağız.

Safiye Erol'un Hayâtı

Öncelikle fikrî cehdini hayat mücâdelesinden ayrı düşün-meyeceğimiz Safiye Erol'un hayâtından bahsedeceğiz. Böylece Safiye Erol'un eserlerine yansıyan dünyâsını hayâtından hareket-le okumaya ve anlamlandırmaya çalışacağız.

Cumhûriyet Dönemi kadın yazarlarından olan Safiye Erol, 2

¹ Kandemir, "Ciğerdelen Müellifi Safiye Erol Diyor ki", Edebiyat Âlemi, YNo. : B/724, S: 1-34, 28 Temmuz 1949, ss. 3 – 4.

Ocak 1902'de Edirne Keşan'da dünyâya gelir.

Babası Uzunköprü Belediyesi kâtiplerinden Sâmî Bey, annesi Rumeli dilberlerinden Bektâşî dervîşi Emine İkbâl Hanım'dır. Emine İkbâl Hanım, bir Rumeli evliyâsı olarak önce toplum nizâmının çerçevesinde sonra kendi gönlü çerçevesinde seyrini tamamlamıştır. Evliliğinin ardından gönlünün aradığı aşka kanmayan İkbâl Hanım, bir gün bir pîre ikrar verip nasîbini alır. Ancak nasîbini almak kendisi ile sınırlı kalamaz, o topluma da kul köle olmak zorundadır.²

Safiye Erol, İkbâl Hanım gibi böylesine sağlam ve aşka kanmış bir kaynakla beslenmiştir. Eserlerinde kahramanlarının uğru-na ölümü ve dirimi tattığı, maddeden mânâya geçtiği aşkı, ancak âileden gelen bu mânevî mîrasla açıklayabiliriz.

Keşan'a Makedonya'nın Hacıkadir Bey Mahallesi'nden göç etmiş olan âile, Safiye henüz dört yaşındayken tekrar göç edecektir. Keşan'dan sonra âilenin yeni yuvası, Beyazıt/Soğanağa olacaktır.

Safiye Erol, "Son Havâdis" gazetesinde kaleme aldığı "Yakın Târih" adlı yazısında, Soğanağa'ya dâir hâtıralarını anımsar. Babasının elinden tutup gezdirdiği küçük Safiye, daha o yaşta iken her istediğinin alınamayacağını bilir. Şekerci dükkânında fındıklı akî-deyi seçerek bir taşla iki kuş vurmuş sevincini hisseder.³

² Sâmîha Ayverdi, "Âbide Şahsiyetler" kitabında arkadaşı Safiye Erol'un annesi Emine İkbâl Hanım'ı uzunca anlatmıştır. Böylece onun nasıl bir iklimde ve kültürde yetiştiğini îzah etmiş olur. Sâmîha Ayverdi, "Keşanlı İkbâl Hanım", Âbide Şahsiyetler, İstanbul, Kubbealtı Akademi Neşriyatı, 7. Baskı, Mart 2015, ss. 205 – 209.

³ Safiye Erol, "Yakın Târih", Makâleler, 3. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Akademi Neşriyatı, 2010, ss. 182 - 184.

Âile, Soğanağa'da ikâmet ederken Balkan Harbi patlak verir. Mithat Paşa âilesinden bir zâta âit kirâ evinde oturan âile, ev sâhibinin "Fedâ olsun evim!" sözüyle tüm akrabaları yanına alır. Yazar, annesi İkbâl Hanım'ın gözünü kırpmadan, huzûrunu bozarak misâfir ettiği 40 - 50 kişilik akrabâ arasında hamiyet duygusuyla yetişir ve her şeyini bırakıp göç etmiş bu kalabalık âile meclisinin hâl ve tavırlarında âdeta bir uç beyi havası sezer. Böylece daha küçük yaşlarında âilesinden topla tüfekte yıkılamayacak mânevî bir gücü mîras alır.

Ölüm acısını henüz dokuz yaşındayken önce kardeşi Melek ile daha sonra yirmi iki yaşında hayâtını yitiren kardeşi Refiye ile tadacaktır. Bu acı, ilerde Safiye Erol'un mânevî olgunluğuna da basamak olacaktır.

Babası Sâmî Bey, çocuklarının eğitime özen gösterir. Bilhassa Safiye'nin istîdâtını fark edince onun eğitiminde daha farklı bir yol izler. Safiye Erol, ilkökul eğitiminin ardından Batı metoduyla eğitim alsın diye Fransız Mürebbiyeler Okuluna gönderilir. Daha sonra da Alman Lisesine devam eder.

Safiye Erol, okuldan aldığı Batı biliminin yanında evde tam anlamıyla Müslüman Türk kültürüne tâbîdir. Bilhassa annesi İkbâl Hanım vâsıtasıyla Ramazan ayı ve bayram sevincini doyasıya yaşamıştır. İkbâl Hanım, daha Safiye, üç dört yaşındayken ona büyüklük sırasına göre önce Allah'ın, sonra Peygamber'in, ardından devrin devlet reisinin geldiğini anlatır. Bu sıralamayı, büyük baba ve baba, yâni atalar ile devam ettirir. Böylece İkbâl Hanım, kızına Allah'a, Peygamber'e, vatanına ve atalarına saygıyı, sevgiyi, itaat etmeyi küçük yaştan îtibâren öğretmiş olur.

Annesi İkbâl Hanım'ın telkinleri Safiye'yi mânevî açıdan beslerken babası Sâmî Bey, kalemi Safiye'ye çok yakıştırır. Babası-

nın telkiniyle de Safiye Erol, hâtıralarında dekor olarak kalemi hep anacaktır:

“Elimdeki bu kalem bana baba vasiyeti, baba armağanıdır. Ben küçük iken evimiz aynı sahneyi gördü, üç mevcutlu bir sahne: Safiye, Safiye’nin babası, Safiye’nin kalemi.” (HBBYİ: 67)

Ancak o dönemler babasının kalem, kalem kutusu diye Safiye’ye sık sık hatırlatma yapması yazarımızı çoğu zaman kızdırmıştır. Yazarımız, yıllar sonra babasının öngörüsünü anlayabilmektedir:

“Sanki dünyâda başka iş kalmamış, her gün kalem dâvâsı, kalem kutusu, kalem, kalem... Sevgili babacığım, ancak baba rûhunun ulaşabileceği sezislerle gelecekteki mesleğimi görmüş, o mesleğin son bölümünü elime temiz ve sağlam olarak tutuşturmak istemiş gibiydi.” (HBBYİ: 67)

Safiye Erol, on üç yaşındayken lise tahsîlini tamamlamak için Almanya’ya gider. Halil Açıkgöz, Safiye Erol’un arkadaşı Sâmîha Ayverdi ile 1974’te yaptığı sohbette bu konu hakkında bâzı bilgilere ulaşmıştır. Safiye, yarı ücreti Lübek Belediyesi, yarı ücreti de İstanbul Belediyesi karşılayacak şekilde yurt dışına çıkabilmiştir. Bir Alman âilenin yanında kalan Safiye, ne Müslümanlığından ne de Türklüğünden bir şey kaybetmez.⁴

Yurt dışındaki başarılı eğitimini, 1926’da Geheimrat Hammel’in teşvik ve idâresiyle yürüttüğü Şarkiyat alanındaki doktora sııyla tamamlar. Bu târihten sonra Safiye Erol’un yazma çalışmaları

⁴ Halil Açıkgöz, “Safiye Erol’un Yazı Dünyâsı”, Kubbealtı Akademi Mecmuâsı, Yıl: 30, S: 4, Ekim 2001, s. 82.

rı başlayacaktır.

Almanya’da tanıştığı Hintli bir gence âşık olan yazar, bu aşkla dolu geçen eğitim yıllarının ardından sevgilisinden ayrılmak zorunda kalır. Yeğeni Aydın Erol’un ve eşi Güngör Erol’un da teyit ettiği aşka dâir şu bilgilere ulaşırız:

“Güngör Erol: Bana Almanya’da iken çok büyük bir aşk yaşadığını anlatmıştı.

Aydın Erol: Daha sonra Hindistan’da bakan oldu sevdiği genç. Onu çok sevmişti.”⁵

Safiye Erol, daha sonra bir başkasıyla evlense de Hintli gencin hâtırasını içinde hep taşımıştır. Öyle ki kurgu dünyasında kahramanları aracılığıyla Hindistanlı gence duyduğu aşkın izlerine rastlarız. “Dineyri Papazı” romanında Talat Bağcı 1919 – 1921 yıllarında Hindistan’da iken Hintli güzel Şâduman’la yaşadığı aşkı asla unutmamıştır. Hatta İhsâniye’deki yalısında onu hâtırasına hürmeten yalnız yaşar ve “Şâduman” adını verdiği gülünü yetiştirmeye gayret eder.

Safiye Erol, Almanya’da iken hocaları tarafından takdir edilmiş, başarılı bir öğrenci olmuştur. Küçüklüğünden beri farklı olmayı isteyen yazar, kalemiyle bunu başarmıştır:

“Hattâ o zamandan da çok evvel... dört beş yaşında iken, etrâfımdaki çocuklar arasından aynı hizâda kalmak ağıma giderdi. Onlardan ayrılmak, ayrı ve müstesnâ bir mevkîde yürümek isterdim. Hattâ bir rüyâ görmüştüm; bir sabah vakti... Yeşil dallar şebnemlerle bezenmiş... Yanımda ben yaşda çocuklar, fakat

⁵ Mehmet Nuri Yardım, Aydın Erol’la “Safiye Erol”, Târih ve Düşünce dergisi, Sayı: 34, Aralık 2002, s. 43.

sâde benim başımda bir bizanten taç parıldıyor.”⁶

Münih Üniversitesinde edebiyat ve felsefe eğitimine yoğunlaşan yazar, yazı işleriyle ilgilenemez. 1927’de doktorasını tamamladıktan sonra, sekiz buçuk yıllık ayrılığın ardından İstanbul’a döner ve yazı hayatına atılır. İlk yazılarını evlenmeden önceki ismi “Safiye Sâmi” adıyla ya da “Dilârâ” mahlasıyla yazar. “Millî Mecmua”da yayımlanan küçük hikâyeler ve yazıların ardından ilk romanı “Kadıköy’ün Romanı” 1935’te “Vakit” gazetesinde tefrika edildikten sonra kitaplaşır. 1938’de “Ülker Fırtınası”, 1946’da “Ciğerdelen” ve son olarak 1955’te tefrika edilen “Dineyri Papazı”, yazarın son romanı olacaktır.

Almancanın yanında Fransızca ve Şarkiyat araştırmaları sâikiyle Farsça ve Arapçayı çok iyi derecede bilen yazar, Batı’da okuduklarıyla, gördükleriyle Doğu kültürünü birleştirerek kendine has bir tarz oluşturmuştur. Bu tarz, hem yazılarına hem de hayat biçimine aksetmiştir. Spor yapmak, sık sık yürüyüşe çıkmak, disiplinli bir hayat sürmek onun Batı’dan getirdiği alışkanlıklarındandır. Aydın Erol ve eşi Güngör Erol bu husûsiyeti şu şekilde aktarırlar:

“Aydın Erol: Çok sâkindi, sinirlendiğini hiç görmedik.

Güngör Erol: Hiç kaprisi falan yoktu. Sabahları kahve faslı vardı. Yeni Harman sigarası içerdi. Her sabah saat on buçuk ile on bir arasında koltuğunda oturur, kahvesini ve sigarasını içerdi. Ama buna mutlaka uyardı her gün.

Aydın Erol: Hiçbir zaman ne kendisini ne eniş-

⁶ Kandemir, a.g.m., s. 3.

temi pijamalarıyla görmezdik. Sabahleyin giyinir, kuşanır öylece kahvaltı ederlerdi...”⁷

Kahve ve sigara içme saatlerinde dahi kurallara uygun hareket eden yazar, elbette yazma konusunda da aynı ehemmiyeti ve titizliği gösterecektir. Ev halkının yazarken asla görmediği Safiye Erol, tüm yazılarını gece el ayak çekilince kaleme almıştır. Başladığı işi mutlaka bitirmeye sa'y eden yazar, yaşam biçimiyle de bu hedefine ulaşmıştır. Uyku saati ve süresi dahi belli olan bu kadın yazar, bir taraftan da son derece hassas ve merhametlidir. Aksi takdirde “Ciğerdelen” romanını yazarken yemeden içmeden kesilen, fenâlık geçiren hatta kırk kiloya kadar düşen⁸ yazarın hâli başka türlü açıklanamaz.

Safiye Erol, İstanbul'a döndükten sonra birkaç sene çalışır, bir dönem de CHP'de görev alır. Ancak Safiye Erol'un rûhu âmir-lere tâbi, memurlara hâkim olmak gibi bir yüke gelemmez. Çok sevdiği yazıya sarılır. Edirne, İstanbul, Bursa sık sık ziyâret ettiği şehirlerdir zîra o, târihin izlerini arar ve târihin kudretinden güç alır.

1931 senesinde Millî Mecmua'da yazıları yayımlanırken Deniz Kuvvetleri çarkçıbaşlarından M. Nûrettin Erol ile evlenir. Bu dönemde Safiye Erol, yirmi iki yaşında hayâta vedâ eden kız kardeşinin acısıyla sarsılır. Kardeşinin emâneti Aydın'ı yanına alır ve evlâtlık edinir.

Safiye Erol, 1943'te İstanbul Belediyesinin yeni meclis üyeleri arasında îlan edilir. Ardından Ekrem Hakkı Ayverdi Başkanlığında N. Sâmi Banarlı ile Fetih Cemiyetine üye seçilir.⁹

Yine Aydın Erol'dan öğrendiğimiz üzere Safiye Erol, İstan-

⁷ Mehmet Nuri Yardım, a.g.m., s. 42.

⁸ Kandemir, a.g.m., ss. 3 – 4.

⁹ Mehmet Nûri Yardım, a.g.e.,s. 44.

bul'da dört evde yaşamıştır. Önce Kadıköy Rıhtım'da, 1930'larda Şifâ'da, ardından Abdülhak Hâmit Tarhan ve eşi Lüsyan Hanım'a da komşu oldukları Maçka Palas'ta ve son olarak ise Üsküdar Çiçekçi'deki evde yaşamıştır. Ayrıca Fâtih Câmii civarında iki katlı bir ev almışlarsa da kısa bir süre kaldıktan sonra bu evi satmışlardır.

Safiye Erol'un hayâtının önemli safhalarından biri Almanya'ya gidip orada eğitim almasıdır. Diğerleri ise Fetih Cemiyetine üye seçildikten sonra 1948'de Nihat Sâmi Banarlı, Nezihe Araz, Sâmiha Ayverdi, Sofi Hûri eşliğinde Ken'an Rifâî ile tanışmasıdır. Her salı bir araya gelen bu sohbet arkadaşları, Hocaları Ken'an Rifâî'nin ölümünün ardından yayımladıkları "Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık" adlı eserle oldukça dikkat çekeceklerdir. Ken'an Rifâî ile sohbetlerini kısa kısa notlar hâlinde yazıp bir araya getirerek bu eseri vücûda getirmiş olan bu ekip, Mesnevî Şerhi de yapacaktır.

1951'de eşi M. Nûrettin Bey'i kaybeden yazar, bir yıl sonra da annesi Emine İkbâl Hanım'ı kaybeder. Yaşadığı acıları ancak yazarak dindirir, durmadan yazar. Safiye Erol, haksız bir şekilde eşi Nûrettin Bey'le yirmi sekiz sene boyunca oturduğu Maçka Palas'taki evden çıkartılır. Bu haksızlığa ses etmeyen yazar, tevekkül eder zîra hayâtında hiçbir şeyi kolay elde edemediğini bilir. "Otel Hayâtı I" ve "Otel Hayâtı II" yazılarında yazar, yirmi sekiz sene boyunca acı tatlı hâtıralarının sindiği evden ayrılırken en çok da eşyâlarını, bilhassa kitaplarını yanına alamayıp üzüldüğünü bildirir. Eşyâları ve kitapları bir süreliğine eş dost evine emânet edilir. Aynı anda hem Türkçe hem Almanca kitap okuyup mütâlaa edebilen bu hassas, ince ruhlu yazarımız, otel odasından Karlık Bayırı'ndaki eve taşınınca kitaplarına tekrar kavuşur.

Safiye Erol, 1962 yılında Ramazan ayı boyunca “Yeni İstanbul” gazetesinde tefrika edilecek yazı dizisini hazırlamaya koyulur. Peygamberimizin ve ehl-i beytin hayâtına yeni bir yorum getiren yazar, peygamber annelerinin hayatlarını yazmayı planlamışsa da yazamadan 1 Ekim 1964’te, altmış iki yaşındayken hayâta vedâ etmiştir.

Yeğeni Aydın Erol, “abla” diye andığı teyzesi Safiye Erol’un vefâtı ile basının ilgilenmediğini belirtir. Arkadaşları Nezihe Araz, Târik Buğra, Selâhaddin Şar, Emel Esin dışında ölümünü haber verip anan olmamıştır.

Safiye Erol’un hayâtına dâir bahsi tamamlarken son olarak Safiye Erol’un dostu, pirdaşı Sâmîha Ayverdi’nin onun ardından söylediklerine yer vereceğiz:

“Etrâfı sularla çevrilmiş bir ada gibi, kendi duygusu, hayâl ve düşünce zenginliklerinin ortasında çevresinden herhangi bir talepte bulunmadan, etrâfına herhangi îkaz, işâret ve kendini fark ettirecek bir zorlama yapmadan, dâima tek ve tenhâ kalmış olan bu kadın, eğer memleket sathında îcâbı kadar sesini duyuramamışsa, kabahat sâde onun değil, onu fark etmemiş, onun irfan ve îmân çeşmesine dudağını değdirmemiş, onu kollamamış, zorlamamış olan cemiye-tindir.”¹⁰

Safiye Erol’un Eserlerinden Yansımalar

Almanca, Fransa, Arapça, Farsça ve Türkçe fark etmeksizin aynı anda iki farklı kitap okuyabilen ve geniş bir bilgi hazînesine sâhip olan Safiye Erol, beslendiği kaynakları eserlerine ustalıkla

¹⁰ Sâmîha Ayverdi, a.g.e., s. 219.

yansıtmıştır. Ustalığı; Doğu kültüründen Rabindranath Tagore, Erzurumlu İbrâhim Hakkı, Fâtih Sultan Mehmet, Sezâî Sultan, Tûrâbi Dede, Kaygusuz Abdal, Mahatma Gandi, Cinnah, Nehru, Şâir İkbal, İsmâîl Hakkı Bursevî, III. Selim, Mahmut, Alemdâr Paşa, Mevlânâ, Tarık Buğra, Yahyâ Kemal, Dede Efendi; Batı kültüründen Meyerson, Schopenhauer, Omiros (Homeros), Freud ve Pierre Loti gibi isimleri kendi orijinal potasında eriterek okuruna ulaştırmıştır. Bunu yaparken taklitçilikten uzak bir münekkidin sâhip olması gereken îtidal ile güvenilir ve faydalı tespitlerde bulunmuştur. Örneğin eserlerinde kadının sosyal hayattaki yerini tespit ederken Kur'an-ı Kerîm bilgisinden Schopenhauer'un eleştirilerine kadar pek çok kaynaktan damıttığı bilgileri kendi potasında eritmiştir. Böylece eserlerinde devrinde pek çok yazarın cesâret dahi edemediği laik bir çizgide kadını yücelterek erkekle yan yana yürütmüştür. Öyle ki bu telakkî, aşkı yorumlayışına da yön vermiştir.

Şimdi de bu münevver kadının eserlerinden hareketle bâzı önemli noktalara değineceğiz.

Safiye Erol, kadın - erkek arasındaki aşkı, Hz. Peygamber'in alnında taşıdığı nûru görebilme yetisi olarak değerlendirebilir. Üstelik bu nur, herkese gözükmeyebilir. Kişi, her şeyden önce aşka müşteri olmalıdır zîra aşktan sonra kişi yaşadığı en mesut günleri hayâtı pa-hâsına ödeyecektir. "Dineyri Papazı"nda Gülbün, "Ülker Fırtınası"nda Nûran, "Kadıköyü'nün Romanı"nda Necdet, Bedriye, Mihriban Hanım, "Ciğerlen"de Zühre, Turhan ve Canzi bu fikrin somut örnekleri olarak karşımıza çıkarlar.

Aşk, kişiye bir yıldırım darbesi gibi âniden gelir ancak kişi tabiatı, yaşadığı mekânlarda aşkı öncesinden sezinler. Rüzgâr, çiçekler, her günkü güzergâhta rastlanan câmiler, kısacası hayat

âşık olacak kişiye aşkla tanışmadan önce farklı bir neşe getirir. “Dineyri Papazı”nda Gülbün, her gün geçtiği Unkapanı Köprüsü’nden şehrin câmilerini başka bir hisle seyrederek. Öyle ki aşkla tanışacağı 42 senesinin sonbaharı dahi ona hüznün yerine neşe getirir.

Aşk, kişinin değer verdiği tüm kutsalları yerle bir eder. Bu kimi zaman âşğın eğitiminden, işinden gücünden vazgeçiş, kimi zamansa topluma sırt çeviriş olarak sirâyet edebilir. Ancak öyle ki âşık, madde zevkiyle en zelil yerlere düşse de sonunda tertemiz, arınmış, “sâfi” olarak kurtuluşa ulaşır. “Ülker Fırtınası”nda Nûran, vatanına hizmet etmek idealinden vazgeçip evli bir adamla bile isteye aşk yaşayarak, “Dineyri Papazı”nda yetim Gülbün, doktor olma hayâlinden vazgeçip aşkla garsoniyere girerek ya da “Ciğerdelen”de Zühre, anneliğine rağmen zînâ ile aşkı hakir düşürerek aslında kurtuluşu yoklarlar.

Safiye Erol’un eserlerinde aşk, elbette kadınlara mahsus bir duygu değildir. Erkeklerde aşk, geçmişle hesaplaşma, olgunluğa erişme ya da erişememe şeklinde tezâhür eder. Bu sebeple erkekler aşkta zıt karakterle kurgulanmıştır. Örneğin “Ülker Fırtınası”nda evli olmasına rağmen kendi gibi evli olan sevgilisi Eglantin’den ayrılığa dayanamayıp canına kıyan Nûman Bey kadar hisli erkeklerin yanı sıra “Kadıköyü’nün Romanı”nda eşi Bedriye Hanım da dâhil kadını sâdece bir metâ, zevk aracı olarak gören Burhan gibi son derece zâlim ve acımasız karakterlerle karşılaşırız. Ayrıca aşk, erkekler için de ruh terbiyesinde bir araç, olgunluğa erişme şansıdır.

Safiye Erol’un orijinal görüşlerinden birisi de aşkı patolojik bir hastalık gözüyle değerlendiren bilim insanlarının fikirlerine yer vermesidir. “Dineyri Papazı”nda Doktor Bülent, aşk acısı çek-

mesi sebebiyle hasta gözüyle baktığı Gülbün'ün iyileşmesi için çâreler salık verir: Mâşuktan uzaklaşmak, zihnini boşaltmak için farklı uğraşlar edinmek, örneğin tabiatta vakit geçirmek gibi... Hatta eski halk tedâvi yöntemlerinden bir örnek de verir.

Aşk psikolojik bir rahatsızlık olarak değerlendiren bu fikrin yanında bir de aşkıta Doğu – Batı karşılaştırmasının yapıldığından bahsetmek istiyoruz. Batı ve Doğu kültüre vâkıf olan Safiye Erol, Batı'nın aşka maddeci bir gözle baktığını ve sadâkat konusunda ise yeterince başarılı olmadıklarını iddia eder. Ayrıca Doğu kültüründe âşık ile mâşuk arasında hiçbir duvar yokken Batı kültüründe kişisel sınırların oluşu da Safiye Erol'un tepkisini çekmiştir.

Safiye Erol, aşkıta yaş farkı, âile bağı, toplumun değer yargıları, idealler gibi hiçbir engel tanımaz. Hatta öye ki kadın mâsûmiyetten sıyrılıp toplumla karşı karşıya getirilir. İşte, bu noktada aşkın acısıyla tanışan âşık, artık kendini yeni bir savaşın içinde bulacaktır. Bu savaş, aslında “olmak ya da olmamak” meselesidir. Âşık, artık eski sâfiyetine ulaşmak ve kefâretini ödeyip toplum nezdinde bağışlanmak için savaşacaktır. Bu fikirle “Ülker Fırtınası”nda Nûran, “Nûran Yerli” adına yakışır şekilde Doğu - Batı müziğini birleştiren bir senfoni besteleyecek, Türk Operası'nın kurucu kadrosunda yer alacaktır. “Dineyri Papazı”nda Gülbün yedi yıl süren aşk acısıyla tüm sinir sisteminin iflâs ettiği ve hastahâneye kaldırıldığı kötü günlerin ardından Bektâşî Şeyhi Tayyar Kemterî Bir-kul'un işâretiyle ruh olgunluğuna ulaşacak, süsten püsten uzak sâde bir görünüşle akli başında bir doktor olacaktır. Belirtmek isteriz ki bu sahne Safiye Erol'un hayâtının dönüm noktalarını hatırlatmaktadır. İdealleri uğruna ayrıldığı Hintli sevgilisinin ardından rûhunda açılan boşluğu hocası Ken'an Rifâî'nin telkinleriyle olgunlaşarak dolduracak ve süsten uzak, sâde bir hayatla kifâyet

edecektir.

Kurgu dünyâsının kahramanları, aşk yolculuğunun tüm merhalelerini, “cünun, fûnun ve sükûn”u deneyimleyerek gerçek aşka ulaşacaklar, olgunlaşacaklardır. Zîra Safiye Erol’un aşk felsefesinin kaynaklarında belirttiğimiz üzere aşkta mutlak saâdet de mutlak üzüntü de yoktur, mutlak olan Allah’tır. Gerçek saâdet ancak Allah’tadır. Bu fikirle Safiye Erol, aşk yolculuğunu tasavvufî açıdan değerlendirmiştir. Kahramanlarına da bu yolla mânevî olgunluk kazanma şansı vermiştir.

Safiye Erol’un eserlerinden hareketle yaşadığı döneme dâir eğlence kültüründen de bahsetmek istiyoruz. Osmanlı İmparatorluğu’nun ardından kurulan Genç Türkiye değişen siyâsî ve sosyal hayâta bağlı olarak elbette eğlence kültüründe de değişim yaşayacaktır. Ancak Batı’dan gelen asrî eğlence kültürünün yanı sıra geleneksel hayâtın temsilcileri tarafından eski usûl eğlencelerin de devam ettiğini görmekteyiz. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde yaşamış anne baba ile Batı’da eğitim alıp yurda dönen gencin farklı eğlencelerden zevk almaları tabîî karşılanmalıdır. Eski usul eğlencede kişinin sıhhatinin ve rahatlığının esas alınmasına karşılık yeni usûl eğlencede kişiyi yıpratıcı bir yoğunluk vardır. Sabahlara kadar cazbant eşliğinde balo salonlarında dans eden ya da kumar masalarında ruhsal açıdan yıpranan bireyler eğlence kültüründeki olumsuz örneklerdir. Asrî eğlencenin kimi zaman muzırlaştığını da görürüz. Cercle d’Orient’te kumar masasında toplanan toplum içinde saygın mesleklerden beyler, kimi zaman servetini kaybedip âile hayâtını tehlikeye sokarlar.

Eserlerden anladığımız üzere atalardan kalma avcılık, bincilik gibi geleneksel spor etkinlikleri yanı sıra Cumhûriyet nesliyle

tenis, golf, futbol, yelken açma, yüzme, koşu, kamp kurma, yürüyüş ve dağa tırmanma gibi heyecan sporları da sosyal hayâta dâhil olmuştur. Bilhassa tenis, sosyal hayattaki asrîleşmenin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında gayrimüslim iş adamlarının tanıttığı tenis, zamanla kibar konaklarında olmazsa olmaz bir öneme sâhip olmuştur. Geleneksel terbiye görmüş konak sâhipleri, Batı'da eğitim görmüş çocuklarının mutluluğu için konağın tarhına tenis kortu yaptırmakla mükellef olmuştur. Tenis kortunun bakımı için kabaran su faturası, tenis kıyâfetleri ve tenis araç gereci için sarf edilenler âileleri maddî açıdan zorlamıştır. Bu sebeple pek çok ata yâdigârı antika eşyâ hatta konak elden çıkarılmıştır. Safiye Erol, bu tespitle tenisten yola çıkarak değişimin sosyal hayattaki kelebek etkisinden bahsetmiş ve meseleye orijinal bir yorum getirmiştir.

Ayrıca geleneksel telakkîye göre kadının aşırı spor yapmasının hoş karşılanmamasına karşın Cumhûriyet döneminde kadının sporda daha yoğun şekilde görüldüğünü tespit ettik. "Kadıköyü'nün Romanı"nda Nesrin, nişanlısı Mükerrerem'in de desteğiyle yüzmeden koşuya, mânialı koşudan uzun atlamalara ve bisiklet yarışlarına kadar pek çok sporla ilgilenir. Çevredekilerin tepkisini çekmesine ve züppelikle suçlanmasına rağmen spor uğraşlarına devam eder.

Safiye Erol'un eserlerinde mekân da ön plana çıkmaktadır. Bilhassa İstanbul önemli bir yer tutar. Şahsî hayâtında da İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakalarında yaşamış olan Safiye Erol, eserlerinde âdeta İstanbul'a âit panoramik bir fotoğraf çeker. Bilhassa Kadıköy'e ve semtlerine şahsî bir tercihle daha fazla yer verdiğini görmekteyiz. İstanbul'un kozmopolit bir şehir olduğunu göz önünde bulunduran yazar, kahramanlarını âit oldukları sosyo

– ekonomik seviyeye göre semtlerde ikâmet ettirir. Kibar âileler Şişli, Nişantaşı, Suâdiye ve Adalar'da konak ve yalılarını yazlık – kışlık olarak kullanırken orta halli ya da fakir âileler Beyazıt'ta kafesli konaklarında ya da Üsküdar'daki basit evlerinde ikâmet etmektedirler. Ayrıca gayrimüslim tebaanın da Mühürdar'da toplandığını belirten yazar, İstanbul halkının bir mozağin farklı renkleri gibi sorunsuzca bir arada bulunduklarına işâret eder. Sokak satıcılarının çınlattığı İstanbul sokaklarının yanmayan lambaları, yağmur ardından kesilen elektrik, fırından çıkmayan ekmek ya da dona çeken kardan sonra arabaların çalışmayıp yolda kalanların hâli hatta gelişmiş bir semt olarak görülse de Beyoğlu'nun arka sokaklarının bozuk Arnavut kaldırımları sebebiyle Safiye Erol, belediye hakkında menfî bir fikre sâhiptir. Gerek kurmaca metinlerinden gerek makâlelerinden anladığımız üzere Safiye Erol'un İstanbul belediyesinin çalışmalarından rahatsız olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra Safiye Erol, gelişmekte olan şehir görünümündeki İstanbul'un mistik havasıyla teskin olur.

Edirne ise Safiye Erol'un memleketi olmakla birlikte kurmaca metinlerinde sıkça andığı şehirlerdendir. Kahramanların çoğu zaman aşk acısıyla ziyâret ettiği hatta ikâmet ettiği Edirne, mistik havasıyla anılır. Edirne'yi karış karış bilen yazar, eserlerinde kahramanlarına İstanbul – Edirne arasında bir geliş – gidiş yaşatır. Kahramanların kimi zaman bir îmar projesi ile kimi zamansa Selîmiye Câmii başta olmak üzere diğer mistik mekânların mânevî havasını teneffüs etmek amacıyla Edirne'ye gittiklerini görmekteyiz. Bu, Safiye Erol'un şahsî hayâtıyla da paralel bir tecrübedir zîra makâlelerinden anladığımız üzere Safiye Erol da sık sık Edirne'yi ziyâret etmektedir. Edirne'yi târihi yapıları, câmileri hatta mezarlıklarıyla değerlendiren yazar, Edirne'de âdeta geçmişin iz-

lerini sürmektedir. Henüz dört yaşındayken âilesi Edirne/Uzunköprü'den İstanbul'a göç etmiş olan Safiye Erol, içinde bu atalar şehrine hep bir özlem taşıyacaktır.

Safiye Erol'un eserlerinde kahramanların bulundukları bir diğer şehir de Bursa'dır. Bursa, sâdece iki romanda, "Ciğerdelen" ve "Kadıköy'nün Romanı"nda, yeşilliği, tabi güzellikleri ve târihî mîrâsıyla anılır. Kısacası Bursa, sâdece müspet duygularla hatırlanır.

Bu şehirler dışında kurmaca metinlerde kahramanların bir işi halletmek ya da askerlik görevini îfâ etmek için gittiği ya da sâdece ismen andıkları şehirler de vardır: İzmir, Ankara, Adana, Erzurum, Zonguldak, Çanakkale bu şehirlerdir.

Safiye Erol'un eserlerine yansıyan inançlar da okura dikkate şâyan bilgiler vermektedir. Yoğun bir dînî bilgiye sâhip olan yazar, şahsî hayâtında da bu kurallara uymaya gayret etmiştir. Bu inanç akîdelerinin eserlerine yansımaları ise iki farklı tipi yaratmış gözükmektedir: dînî can u gönülden yaşayan ve maddî âlemde sınırlanıp Allah'a yönünü dönen sahip Müslümanlar ve dînî kurallarını şekilde uygulayıp mânevî yaşantısına yansıtamayan, dürüstlük, mertlik, sözünde durma gibi ahlâkî değerlerden yoksun riyâkâr Müslümanlar. "Dineyri Papazı"nda Ramazan aylarında oruçlarını kaçırmayan, iftarı elinde tespihle bekleyip sokak sokak yardıma muhtaç insan arayan Mehmet Ayhan Cimşidoğlu, evlât sâhibi bir âile reisi olmasına karşın kızı yaşındaki Gülbün'le aşk yaşar ve bu aşkta da ikiyüzlü davranır. Şekil olarak dînine bağlı, toplum içinde sevilip sayılan Mehmet Ayhan Cimşitoğlu, yalan söylemekten, insanları hakir görmekten, yaptığı iyiliklerle övünmekten de kaçınmaz. Yine aynı romanda Bektâşî şeyhlerinden Talat Bağcı ve Şeyh Tayyar Kemteri Birkul ise hem şekilde hem de özde Müs-

lûmanlığa dâir vazîfeleri yerine getirirler. Günlük işlerinden el çekmeden ibâdetlerini de aksatmadan insanlarla dînin emrettiği kurallar içinde bir hayat sürerler.

Safiye Erol, Müslümanlıkla ilgili pek çok meseleye vâkıf olmakla birlikte şahsî yaşantısında kaba sofuların eleştirisine sık sık mâruz kalmıştır. Bir anısında abdest alışına gelen eleştiriyi de göz önünde bulunduracak olursak kurmaca metinlerindeki kahramanlarını bizzat gözlemleyerek tasarlamıştır. Sonuç olarak her konuda îtidalden yana olan yazar, kurmaca metinlerin kahramanları aracılığıyla okurlarına inançta da îtidalli olmaları gerektiği ile-tisini ulaştırır.

Tekkelerle ilgili olarak Safiye Erol, dönemin siyâsî ve sosyal tedbirlerinden de haberdardır. Yazar, Cumhûriyet döneminde gerçek manasından uzaklaşan tarikatların yapılanmasını önlemek amacıyla siyâsî bir tedbir olarak tekkelerin kapatıldığını ve gizli â-yinlerin yapıldığını bildirir. Ancak gerçek mutasavvıfların bu gizli âyinlere yüz vermediğini de belirtir.

Safiye Erol'un günümüzde dahi tartışılan kadın peygamberin neden olmadığı sorusuna cevâben yaptığı açıklama da oldukça önemlidir. Yazar, kadının nisyan basamağına geçemediği için erenliğin kadına nasip olmadığını bildirir. Bu fikrini de "Ciğerde-len" romanında "Kuşlu Nine" adıyla ermişlik pâyesine ulaşan Zühre'nin hayâtından örneklerle somutlaştırır. Ancak Zühre, "Kuşlu Nine'den ötesine geçemez zîra geçmişte Sinan'la yaşananları sorgulamaktan kurtulup nisyana erişememiştir.

Kadın tesettürü, din kavramı, Allah'ın varlığı gibi tartışılan meselelerde de önemli yorumlarda bulunan Safiye Erol, kurmaca metinlerinde kahramanlarını bu yönde düşündürür. Sonuç olarak dînin mutlak bir kavram oluşu, dünyadaki kötülöklere karşın

Allah'ın kişiye kendini savunma yetisini verdiği, tesettürün ise zaman ve mekâna göre güncellenmesi gerektiği fikirlerine ulaşmıştır.

Arapça ve Farsça bilen Safiye Erol'un Kur'an-ı Kerîm'e çok iyi derecede vâkîf olmasının yanı sıra başta İncil olmak üzere Budizm, Hinduizm gibi dinler hakkında da bilgi sâhibi olduğunu görmekteyiz. Bilhassa kurmaca metinlerinde yaptığı telmihlerle Hz. İsâ, Hz. Mûsâ, Hz. Davud gibi peygamberlere ve Eshâb-ı Kehf, Şiva ve Brahma gibi dînî öğelere de telmihte bulunmuştur. Müslümanlık ve Hristiyanlık mukâyesesinde ise tüm dinlerde hak dînine ulaşma iştîyâkının olduğunu ancak sâdece Müslümanlığın müşteri olabildiğini bildirir.

Târih meselesine de değinen Safiye Erol, târihten güç alır. Ona göre târih şuûru, geçmişteki olaylara vâkîf olup olayları doğru analiz etme ve karar verme yetisidir. Bu fikirle en buhranlı zamanlarında atalar târihini düşünerek teselli bulan Safiye Erol, kurmaca metinlerinde de kahramanlarına bu deneyimi yaşatır. "Ciğerdelen" romanında Canzi, "serhadli" diye andığı dedelerinin Balkanlar'daki hizmetleriyle gurur duyar. Aynı romanın erkek kahrâmanı Turhan ise ölüm döşeğindeyken geçmişinden, atalarından ve Atatürk'ten destek alarak hayâta tutunur.

Kurmaca metinlerindeki güncel târih 1930'lu, 1940'lı yıllardır. Romanlarında gazete ya da radyo aracılığıyla II. Dünya Savaşı'nın gündemde olduğunu aktarır. Olası savaş hâlinde alınan tedbirlerden bahseden Safiye Erol, savaş haberlerinin pahalılık olarak hayâta yansımalarından da şikâyetçidir.

Dünya târihiyle de ilgilenen Safiye Erol'un bu konuda bilhassa Amerika'yı eleştirdiğini görürüz. Avrupa harâbelerine konup sonradan görme, sömürgeci bir millet olmakla eleştirdiği

Amerika karşısında Türklerin asâletinden bahseder. Bu fikirle kurmaca metinlerinde ve makâlelerinde Fâtih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, II. Mahmut, III. Selim, Osman Gâzi, Orhan Gâzi, I. Murat, Sultan Hamid ve Sultan Mecit Safiye Erol'un sıkça andığı pâdişahlardır. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk, Safiye Erol için ayrı bir önem arz etmektedir. Mustafa Kemal'i Türk toplumu için acıyı sevince, yenilgiyi zafere çeviren bir transformatör olarak görür.

Kısacası Safiye Erol, Türklerin geçmişindeki şanlı zaferlerinden ve dünya görüşlerinden memnundur. Atalarının sömürgeci olmadan dünyâya hükmetmiş olmaları ile gurur duyar. Döneminin târihiyle ilgili olarak da seçim dönemleri yaklaştıkça insanların hayâtın güzelliklerinden kopmasına ve güzellikleri fark etmemesine sitem eder.

Nesil çatışması, Doğu - Batı çatışması ve sentez fikri de Safiye Erol'un değindiği meselelerdendir. Nesil çatışmasında çatışan taraflar, Kurtuluş Savaşı'nın kanlı safhalarına şâhit olmuş Osmanlı İmparatorluğu'nun son temsilcileri anne babalar ile Cumhûriyet nesli çocuklarıdır. Safiye Erol'un "Genç Türkiye" diye andığı Batı'da eğitim görüp vatana hizmet için âilelerin bin bir umutla dönüşlerini bekledikleri çocukları, onların beklentilerini karşılamakta keyfî davranınca çatışma kaçınılmaz olmuştur. Bu çatışmalar evde yemek kültüründen evin hizmetlilerinin davranışlarına kadar uzanır. Sokakta ise toplumla çatışan gençler, anne babalarını ülkeyi batırmakla ve tembellikle suçlarlar. Safiye Erol, bu noktada devreye girer ve anne babaların yoktan bir vatan var etmiş olmalarıyla övünür.

Doğu - Batı çatışmasına ise farklı bir yorum getiren yazar, öncelikle Doğu'nun iptidâî davranışlarının Batı'dan aldığımız yeni-

liklerle düzenlendiğini kabul eder zîra her şeyden önce Doğu kültürü olarak eksiklerimizin farkındadır. Örneğin resmî nikâh kânûnu ile âile hayatlarında erkeğin kadını istediği zaman boşayabilmesinin önünün kapatıldığını, böylece aslında toplumun yapı taşı olan âile kurumunun sağlamlaştırıldığını düşünür. Doğu kültürüne dâir bir diğer eleştirisi ise erkeğin kadına hükmetmek isteyen zihniyetidir. Bu zihniyet ile Cumhûriyet nesli kadını elbette çatışacaktır. İş hayâtına atılan kadın, bu durumu asla kabul etmeyecektir.

Safiye Erol, çatışmaları gösterip kenara çekilmez, o sentez fikriyle de ilgilenir. Öncelikle “Ülker Fırtınası” romanında aşkla mûsikî alanında bu birleşmeyi yapmaya çalışır ancak bu birleşme mümkün olmaz. Bu sembolik sentez çalışmasını iki tarafın dost kalmalarıyla sonlandırır. Yazar, bu örnekle yetinmez, orijinal fikirlerle sentez meselesini tekrar gündemine alır. Ona göre Batı ile Doğu’yu tek birleştirecek olan Türklüktür zîra hem Doğu’ya hem Batı’ya yurdum, demiş olan Türkler bu sentezi gerçekleştirebilecek tecrübeye sâhiptir.

Sosyal meselelerdeki değişim kadın ve erkeklerin giyim kuşamına da yansır. Giyim kuşamda zaman zaman kişiyi komik durumlara düşüren moda akımları ile kurmaca metinlerin kahramanları arasında bağ kuran Safiye Erol, kadın oluşunun da tesîriyle isâbetli bir gözlemci olduğunu kanıtlamıştır.

Safiye Erol, hem kadına hem erkeğe dâir giyim kuşam ve modadan bahsederken kişilerin içinde bulunduğu sosyo – ekonomik şartları, çevreyi ve dönemin gelenek ve göreneklerini dikkate almıştır.

Safiye Erol, bir münevverdir. Bu bahsi sâdece gözlemlerini aktarmakla kapatmaz, kadınların balo salonlarında şıklık yarışına

yüksek âilelerde eşinin servetini temsil ettiğini düşünen kadınlar elmas, zümrüt, pırlanta ile bezeli takılarla dolaşırlar. Bu durum, alım gücü düşük olan kadınların elbette zorlandığı bir mesele olacaktır. “Dineyri Papazı” romanında yetim bir tıp öğrencisi olan Gülbün’ün hem modaya uymak hem de sevdiğine güzel görünmek için harcadığı emek bu meseleye somut bir örnektir. Gülbün’ün geçim derdinin yanı sıra bir başka sıkıntısı da moda ve çevreye kendini beğendirmek olmuştur.

“Bahçe ve Çiçek Kültürü” bahsinde ise Safiye Erol aracılığıyla İstanbul’un her mevsime özgü çiçeklerinin olduğunu öğrenmekteyiz. Örneğin mayıs ayı ile birlikte İstanbul kırları gelincik, papatya, yabânî hardal, sütleğen, ısırgan, ebegümeci, tilkikuyruğu, mine, sümbül ve fulya ile bezenmektedir. Safiye Erol’un kurmaca metinlerinde de gördüğümüz üzere 1930’lu, 1940’lı yıllarda yavaş yavaş konak ve köşkların yerini apartman dâireleri almıştır. Apartman kültürü ise çiçek ve bahçe kültürünü olumsuz etkilemiştir. Ancak Safiye Erol, kurmaca metinlerinde henüz bu durumu okuruna aksettirmez. Onun eserlerinde İstanbul’un en bakımsız sokaklarının dahi çiçeklerle dolu olduğunu görmekteyiz hatta konak ve köşk sâhipleri kış bahçeleri tertipleyerek kışın da çiçek yetiştirirler.

Safiye Erol, bahçenin ardından evden de bahseder. Safiye Erol’un kurmaca metinlerinde hâli vakti yerinde olan âilelerin genellikle konak, köşk, sayfiye ve yalıda oturduklarını, buna karşılık kıt kanaat geçinen âilelerin ise küçük ahşap evlerde hayatlarını idâme ettirdiklerini görmekteyiz. Alaturka köşk ve konaklarda evin mîmârîsinin ve bölümlerinin eskiye mutâbık olarak yapılandırıldığını görmekteyiz. Ev, haremlik ve selâmlık olarak tasarlanmış olmakla birlikte yazın yatmak ya da sünnet, düğün gibi merâ-

simler tertip etmek için ayrılmış divanhânededen oluşmaktadır. Ancak Safiye Erol'un eserlerinde divanhânelerin zamâna ayak uydurduğunu ve divanların yerini koltukların aldığını görmekteyiz. 1950'lerden sonra değişen anlayışlar, ev mîmârîsinde de kendisini göstermiştir. Önceleri "babayâni" diye anılan bu konak ve köşklere yeni düzenlemeler getirilmiş, bahçelerine tenis kortu inşa ettirilmiştir. Ancak bu değişiklikleri yeterli bulmayan âileler ise 1950'lerden sonra Harbiye ve Ayazpaşa'da apartman dâirelerine taşınmışlardır hatta millî zevkten ve emekten uzak, birbirinin aynısı kübik villalar da bu dönemin ürünleridir. Orta hâlli âileler ise yüklük, kiler, dolap, mutfak, kömürlük bölümlerinden müteşekkil küçük ahşap evlerinde yaşamaktadırlar. Yazar, Balkanlar'dan İstanbul'a göç eden âileleri de örnek göstererek önemli olanın aynı çatı altında bir arada olmak fikrini iletir.

Yazar, ev ahâlisi hakkında da bilgi verir. Aralarındaki bağla birbirlerine eş, sevgili, anne, baba ve kardeş olan kadın ve erkek ev hâliyle, âile olarak karşımıza çıkar. Safiye Erol'un eserlerinde iki tip kadının varlığını tespit ettik. Bunlar kendi ayakları üstünde duran, aşkla mutlak hakîkate ulaşmak için zorlu bir yolculuğu göze alabilen "savaşçı kadınlar" ve erkeğin gerisinde durup kadere boyun eğen "âciz kadınlar"dır. Safiye Erol'un uzun yıllar Batı'da eğitim almış olması ve Batı'nın özgürlükçü fikrinden etkilenmesi ayrıca İslâm'ın kadına verdiği değer ondaki kadın telakkîsini belirleyen ölçütler olmuştur. Bu iki tip kadını, bu ölçütlere göre kurgulamıştır diyebiliriz. "Ülker Fırtınası" romanında Nûran güçlü, Müzeyyen ise âciz kadına örnek olarak kurgulanmıştır. Yine "Kadıköy'nün Romanı"nda Mihriban Hanım güçlü, Nebile âciz kadın olarak düşünülmüştür. Yazar, somut örneklerle de bu fikrini îzah etmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen kadınlar, kendi sıkletince fedâkâr oluşları ve annelik duygusu ile ortak bir çatı altında top-

lanmıştır.

Safiye Erol, Cumhûriyet Dönemi'nin iş hayâtına atılmış, çalışkan kadını geçmiştaki muhâcir Türk kadınının, kocası üstüne evlense de umuru olmayan ama evlâdının acısıyla yıkılan, vatan ve milletine hizmet etmekten geri durmayan Türk kadınının devâmı olarak görmektedir. Ayrıca geleneklere bağlı, pederşâhî âile ortamında yetişen kadınların cesâretlerinin kırılmasından ve sosyal hayâta atılamamasından müteessirdir. Bunların dışında para için türlü rezillikler yapabilen, hafif meşrep kadınlardan da bahseder. Bu tip kadınları ise “Ülker Fırtınası”nda Eglantin, “Kadıköyü’nün Romanı”nda Sarı Sabahat olarak somutlaştırır.

“Erkekler” bahsinde ise yazarın menfî görüşte olduğunu görmekteyiz. Zarif, kibar erkekler ecnebilerle çalışır ancak âile reisi olsalar da karılarını aldatmakta beis görmezler. Daha çok pederşâhî anlayışın ürünü olan bu erkek tipleri giyimde de şık olmaya özen gösterirler. Kadını malı gibi gören bu telakkîde, kadın modernleşirken erkek çağa ayak uyduramamış, geride kalmıştır. Kısacası Safiye Erol’un eserlerinde örnek alınacak bir âile hayâtına rastlanılmadığını, sâdece “Dineyri Papazı” romanında Müyesser ve Âkif Kaptan’ın örnek bir evlilik yaşadığını söyleyebiliriz.

Safiye Erol’un kurmaca metinlerinden hareketle sokağa dâir “esnaf ve sokak satıcıları”, “sokağın âdâb-ı muâşeret”, “îmar ve sağlık işleri”, “ulaşım ve iletişim”le ilgili bilgilere de ulaşmaktayız.

İstanbul, çarşıları, kasapları, manavları, eczâneleri, hazır giyim dükkânları, husûsî ayakkabıcıları ile renkli bir alışveriş hayâtına sâhiptir. Ancak bu dükkânların yanı sıra sokak satıcıları da ev hanımlarının işlerini kolaylaştırmaktadır. Sokaktan geçen satıcıların Çamlıca yoğurdu, fıstık, şerbet, gazete, şeker sattığını

öğrendiğimiz kurmaca metinler aracılığıyla Safiye Erol, dönemin ekonomik şartlarına dâir önemli bir tespit de bulunur. Bir devlet memurunun maaşı, sokak satıcısı maaşı altındadır ve devlet memurları işportacılığa özenmektedirler. Bu bilgi, döneme dâir önemli bir eleştiridir.

Sokağın âdâb-ı muâşeretinde ise olumlu ve olumsuz durumlar bir arada aktarılmıştır. Toplum içinde kulaktan kulağa konuşanlar, kadınlara laf atanlar eleştirilirken deniz banyosunda mesâfe bırakanlar ve kadınları şapkalarını hafifçe kaldırarak selâmlayanlar da mevcuttur.

İmar işleri konusunda gerek kurmaca metinlerinden gerek makâlelerinden tâkip ettiğimiz üzere Safiye Erol, menfî bir görüşe sâhiptir. Belediyenin imar işlerinden, çarpık kentleşmesinden şikâyetçi olan yazar, kurmaca metinleri aracılığıyla bilhassa ara sokaklarda bu görüşlerini delillendirir. Ancak beğendikleri de vardır, Kadıköy'deki tenis kortu bilhassa "Kadıköy'nün Romanı"nda övülür.

Sağlık işlerinin ise günümüzde olduğu gibi husûsî muâyene-hâ nelerde ya da umûmî hastahânelerde yürütüldüğünü görmekteyiz. Ayrıca halkın alternatif tıbbı da ilgisi bulunmaktadır.

"Ulaşım ve İletişim" bahsinde de husûsî otomobillerin yanı sıra tramvay, vapur, sandal ve otobüs ile ulaşımın sağlandığını ve bu ulaşım araçlarında bilhassa iş çıkışları büyük bir yoğunluk yaşandığını görmekteyiz. Tramvayların birinci ve ikinci mevki olarak farklı târifeye göre ücretlendirildiğini ancak birinci mevkinin daha sık geçmesi sebebiyle halkın mağdur olduğunu da görmekteyiz. İletişim konusunda ise her evde telefon bulunmadığını ancak insanlar arasında komşunun telefonunu kullanabilecek kadar bir samîmiyet olduğunu görmekteyiz. Şehirlerarası iletişimde telgraf,

şehir içinde ise mektup ön plandadır. Mektup ayrıca yurt dışına gidenlerle iletişim için de tercih edilir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Halil, “Safiye Erol’un Yazı Dünyâsı”, Kubbealtı Akademi Mecmuâsı, Yıl: 30, S: 4, Ekim 2001.

Ayverdi, Sâmîha, Âbide Şahsiyetler, İstanbul, Kubbealtı Akademi Neşriyâtı, 7. Baskı, Mart 2015.

Erol, Safiye, Çölde Biten Rahmet Ağacı, Yay. Haz. Halil Açıkgöz, 5. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyâtı, 2013.

Erol, Safiye, Kadıköy’ünün Romanı, Yay. Haz. : Halil Açıkgöz, 5. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyâtı, 2010.

Erol, Safiye, Leylâk Mevsimi, Yay. Haz. : Halil Açıkgöz, 2. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyâtı, 2011.

Erol, Safiye, Makâleler, 3. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2010.

Erol, Safiye: Dineyri Papazı, Yay. Haz. : Halil Açıkgöz, 4. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyâtı, 2014.

Erol, Safiye: Ülker Fırtınası, Yay. Haz. Halil Açıkgöz, 5. Baskı, İstanbul, Kubbealtı Neşriyâtı, 2014.

Kandemir, “Ciğerdelen Müellifi Safiye Erol Diyor ki”, Edebiyat Âlemi, YNo. : B/724, S: 1-34, 28 Temmuz 1949.

Yardım, Mehmet Nuri, “Aydın Erol’la “Safiye Erol” Söyleşisi”, Târih ve Düşünce dergisi, Sayı: 34, Aralık 2002.

Yardım, Mehmet Nuri, Safiye Erol Kitabı, İstanbul, Bensenoyun Yayıncılık, 2003.

OKU (dukларım) DUY (dukларım) GÖR (düklerim)

*Bu yazıyı, elli yıllık talebem ve mânevî evlâdım Halil
Açıkgöz'ün rûhuna ithaf ediyorum. Rabbim rahmetiyle
mükâfatlandırır inşallah!*

Kemal Y. Aren

*“Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde.”
-Ziyâ Paşa-*

Bakın Ziyâ Paşa merhum, mecaz kullanarak “Nice acemi müneccim gökte yıldız ararken önündeki kuyuyu görmez!” diyor.

İyi ama bir çok düşünür de tam tersine, kendi içinde doğru ve güzel sözler söylemiş:

“Ağaca bakarsan ormanı göremezsın.”

Doğru!

“Bir fotoğrafta tek bir figüre bakarsan, resmin bütünü göremezsın!”

Bu da çok doğru!..

İşim, gökte yıldız aramak. Peki kuyu?

Peki dostlar şimdi ben ne yapayım? Ağaç mı- orman mı? İnsan mı- kâinat mı? Hangisi?

Ey 21.yy. insanı!... İşte sana asırlardır çözölemeyen ikilem!

İnsan mı, kâinat mı?

Asırlar boyunca, belki de yaradılıştan beri her düşünce adamı, her îman adamı düşünmüş düşünmüş sonunda buraya gelip, takılıp kalmış!..

Ey 21.yy. insanı!... İşte sana gerçek, çözümlen gereken ikilem!

Günümüzün sahte ikilemcileri senin önüne bir sürü ikilemler bırakıyorlar: Kırmızı mı, beyaz mı? Soylu mu soysuz mu? Açık mı kapalı mı? Güzel mi çirkin mi?. Bunlar gibi bir sürü ikilem... Seni bunlarla oyalıyor, yaşamının asıl amacı bunlarmış gibi gösterip gerçek amacı düşünmene fırsat tanımıyor dostum!.. Ne yazık!

*

Gelin biz düşünce yumağına takılalım:

“Modern tıp, insan beyninin çalışmasını tam olarak çözmemiştir” Sâde beynin çalışması değil çözülemeyen!.. Bizâtihi hücrelerdeki ve hatta moleküllerdeki zekâ da çözülebilmemiş değil! Ana karnındaki ceninin kalp atışlarını dinlemeyi başaran tıp, o varlığın anneyle üzümlü, anneyle sevindiğini de tesbit ediyor ama bu duygu naklinin nasıl gerçekleştiğini çözebilmemiş değil.

Daha daha, hiss-i kablelvukû hâdisesini, uhrevî rüyâları, kişide idrak etme, fikir üretme hadisesini de çözebilmemiş değil.

Onun için eski kültür bunların bir kısmına ‘tevâfuk’ demiş, ‘ilham-ı Rabbânî’ demiş, ‘rüyâ-yı sâdıkâ’ demiş... demiş ama 19. ve 20. yy. materyalizmi bunları görmezden gelmiş, çoğuna tesâdüf demiş geçiştirmiş, ilmî olsun diye Bâzen alt benlik, üst benlik oyunları demiş vs. vs.

Şimdi bu görüşümüzü doğrulayan ‘Bir Başka Bakış’ arzediyorum aziz okuyucularım. Buna hangi îzâhı uygun görürseniz öy-

lece düşünün:

BİR HİKÂYE:

O da, bir dervişti.

Bir Efendi'si vardı.

Ama seneler evvel âlem-i cemâle yürümüştü.

Zaman zaman huzurda geçen sohbetleri hatırlar, içi bir hoş olur, “Ah Efendim, neydi o günler!...” diye hislenir, arkasından da “Ah o, kıymetini bilemediğim günler!...” der, hayıflanırdı.

Keşke zaman zaman değil de her zaman, o mazî-i mukaddesi yâd etseydi...

Ama olmuyordu işte! Âbâd olası hânede evlâd ü ıyal vardı. Mâişet derdi, dünya ahvâli yakasını bırakmıyordu ki...-. Biri olmasa diğeri, yeninden, eteğinden tutup çekiştirerek kendisi ile meşgul ediyordu. Silkinsin, yenini yakasını o hayırsızlardan kurtarsın, mâdem ki dervişim diyor, böyle bu yol!

Ah, ah!

Çok haklısınız!

Ne kadar doğru!..

Öyle olmak lazım!..

Neylesin ki, seyr-i sülûku yarım kalmış. Bir türlü kendisinden beklenen olgunluğa ulaşamamıştı.

Bu yüzden o, kendisine ‘derviş’ sıfatını konduramaz,” bir günden bir güne “ben dervişim!” demez, etrâfı bu gömleği, ona giydirirlerdi. “Hayır, ben olamadım!” da diyemezdi. Zira otuz beş, kırk seneye yakın huzurda bulunmuş!...

İyi de, kime anlattırın:

Bu iş, senelerin işi değil, bir anda olmazları olduran Rabbin işi!.. Demek ki, vakti zamanında bu oluşu sağlayacak hizmeti olmamış.

Öyle zahir!...

Neyse!..

Anlatmak istediğim bu iç hicrânı değil, o başka bir konu, ama araya giriverdi.

Kahramanımız anlatıyor:

Geçen gün Taner ziyâretime gelmişti.

Konuştuk.

Ayrılırken “Kendinize iyi bakın!” dedi.

Ben de bu temennîyi sevmiyorum. Tercüme kokusu var.

“Taner, dedim, gel seninle bir anlaşma yapalım, var mısın?”

“Buyurun, ben hazırım.” dedi.

“Bundan sonra ‘kendine iyi bak!’ demeyelim, onun yerine ‘Allah’a emanet olun!’ diyelim, olmaz mı?”

“Hay hay!” dedi.

Yakasını bırakmadım:

“Söz mü?” dedim.

“Söz!” dedi.

Elimi öpüp ayrıldı.

O sırada kitabevinde raflara bakıp, oyalanır gibi görünen, 45-50 yaşlarında bir bey söze karıştı:

“Yanlış yaptınız, dedi. O delikanlıya büyük, belki de taşıyamayacağı bir yük yüklediniz! Bilirsiniz söz Allah’ındır. Allah’a verilir. O çocuk şu veya bu sebeple, ya da dalgınlıkla verdiği sözü tutamazsa ne olur hâli?... Hiç düşündünüz mü?”

Dondum kaldım.

Çok doğru ve yerinde bir îkazdı. Bunun böyle olduğunu bilmez değildim. Değildim ama günlük konuşmalar içinde “söz mü?” diye karşımızdakinden sözünü teyid ettirmek âdet olmuş değil midir? İşte ben bu alışkanlık hatâsını işlemiştim.

Bey’e:

“Çok haklısınız! Hata ettim!. Size de teşekkür ediyorum, beni gafletimden uyandırdığınız için.” dedim.

Özrümün üstünde hiç durmadı. Konuşmasına kaldığı yerden devam ederek:

“Hem, ‘kendine iyi bak’ temennisi o kadar yersiz bir söz de değil! Kendine iyi bak, içinde bulunduğun hâli gör, duygularını iyi tahlil et!.. gibi mânâlar da taşır.”

Aman Yarabbim, ne güzel sözlerdi bunlar...

Ama, benliğim uyandı, kendimi müdâfaa etme ihtiyâcı duydum, meğer bir tokat daha yemek içinmiş!

Ama helâl olsun!

“Güzel söylüyorsunuz ama, dedim, dile pelesenk olmuş, üstelik yabancı kokuyor, sanki bir başka dilin malı , pek çok benzeri gibi oradan koparılıp bize yama edilmiş gibi. Ben ona...”

Konuşturmadı:

“Olsun, siz dediğim mânâda kabul edip, îcâbı gibi kendinizi sîgaya çekseniz, fenâ mı olur?... Size ne, yabancı dillerden gelmiş olması? Ne buyurmuş Resûllullah, “Hakikat Çin’de de olsa onu alın. O, müslümanın yitiğidir.”

Allah!

Bu ne güzellik Rabbim!

Utandım.

Gidip elini, hatta, yüzünü, gözünü öpmeliydim,

Yapamadım!

Gene o münâsebetsiz benliğim mâni oldu. Sâdece başımı önüme eğdim.”

Aradan birkaç gün geçti.

Bungun bir ânımda, ferahlamak için *Dost*¹’u açtım. –Bu bende alışkanlık oldu. Ya *Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*² ya da ‘Dost’ beni sıkıntıdan kurtaracak bir şifre verir.

Nitekim verdi de!

Önüme şu satırlar çıktı:

“Dost’un ısrarla ehemmiyet verip üstünde durduğu bir keyfiyet de sözdür. Hani, gelişigüzel ve ekseriyâ hesâba, kitâba vurulmadan söylenen bir sözün sizi, ateş misâli, etrâfı yakmasından ve bir tatsızlığa yol açmasından bilhassa çekinin!

¹ *Dost*, Samiha Ayverdi, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1995

² *Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*, Sâmîha Ayverdi, Safiye Erol, Nezihe Araz, Sofi Huri, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1983

“Söz Hak’tır. Ehemmiyet verin, onunla oynamayın.”³ Meğer O gün benimle konuşan ‘Dost’ imiş

Şimdi buna tevâfuk mu diyelim.

“Evet, öyle!” diyorsanız, öyle olsun. Sizinle iddialaşmaya hiç niyetim yok.

Zâten iddialaşmayı da hiç sevmem..

Hadi kalın sağlıcakla 🙏

³ *Dost*, s.71

Yeni Yayınlar

A. Yağmur Tunalı

İki Gözüm Türkçe

